

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини
Факультет соціальної та психологічної освіти
Кафедра соціальної педагогіки та соціальної роботи

**ПІДГОТОВКА ТА ЗАХИСТ
ДИСЕРТАЦІЇ ДОКТОРА ФІЛОСОФІЇ
ЗІ СПЕЦІАЛЬНОСТІ 231 СОЦІАЛЬНА РОБОТА**

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

Умань 2022

Методичні рекомендації укладені відповідно до освітньо-наукової програми «Соціальна робота» третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти, нормативних документів, що регулюють процес підготовки науково-педагогічних кадрів. У виданні узагальнено інформацію про особливості досліджень у соціальній роботі, оформлення тексту дисертаційної роботи відповідно до чинних вимог.

Для здобувачів наукового ступеня «доктор філософії» зі спеціальності 231 Соціальна робота, наукових керівників, науково-педагогічних працівників закладів вищої освіти, наукових установ.

Укладачі:

Коляда Н. М., доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини;

Кравченко О. О., доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи, декан факультету соціальної та психологічної освіти, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини;

Кочубей Т. Д., доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини;

Левченко Н. В., кандидат педагогічних наук, доцент кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини.

Схвалено на засіданні кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи
(протокол № 1 від «09» серпня 2022 року)

Розглянуто та затверджено на засіданні науково-методичної комісії
факультету соціальної та психологічної освіти
(протокол № 1 від «09» серпня 2022 року)

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	4
РОЗДІЛ 1. НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ ОСНОВИ ПІДГОТОВКИ ДИСЕРТАЦІЙНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ	5
1.1. Присудження ступеня доктора філософії в Україні	5
1.2. Наукова спеціальність 231 «Соціальна робота»	12
РОЗДІЛ 2. ТЕХНОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ПІДГОТОВКИ ТА ЗАХИСТУ ДИСЕРТАЦІЇ ЗІ СПЕЦІАЛЬНОСТІ 231 СОЦІАЛЬНА РОБОТА	21
2.1. Рекомендації щодо підготовки та захисту дисертації доктора філософії	21
2.2. Рекомендації щодо структури та оформлення дисертаційного дослідження зі спеціальності 231 «Соціальна робота»	30
2.3. Рекомендації щодо оформлення посилань та списку використаних джерел	38
2.4. Рекомендації щодо перевірки дисертаційних робіт на текстові запозичення	56
РЕКОМЕНДОВАНІ ДЖЕРЕЛА	58
ДОДАТКИ	65
Додаток 1. Нормативні документи, що регулюють підготовку науково-педагогічних та наукових кадрів в Україні	65
Додаток 2. Приклади оформлення структурних складових дисертаційної роботи	67
Додаток 3. Приклади формулювання складових наукового апарату дослідження	78
Додаток 4. Інструктивно-методичні матеріали для дослідника зі спеціальності 231 «Соціальна робота»	80

ПЕРЕДМОВА

Підготовка дисертації є обов'язковою умовою виконання наукової складової підготовки здобувачів вищої освіти, які навчаються за освітньо-науковими програмами третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти.

Наукова складова освітньо-наукової програми «Соціальна робота» в Уманському державному педагогічному університеті імені Павла Тичини передбачає проведення здобувачем вищої освіти ступеня доктора філософії власного наукового дослідження під керівництвом одного або двох наукових керівників та оформлення його результатів у вигляді дисертації – самостійного розгорнутого дослідження, що пропонує розв'язання актуального наукового завдання зі спеціальності 231 Соціальна робота, результати якого характеризуються науковою новизною та практичною цінністю, становлять оригінальний внесок у суму знань відповідної галузі та оприлюднені у відповідних публікаціях¹.

Методичні рекомендації «Підготовка та захист дисертації доктора філософії зі спеціальності 231 Соціальна робота» розроблені відповідно до освітньо-наукової програми «Соціальна робота» третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти; Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого Постановою КМУ № 261 від 23.03.2016 р. (зі змінами, Постанова КМУ № 283 від 03.04.2019 р.); Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії : Постанова Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44; наказу Міністерства освіти і науки України № 40 від 12 січня 2017 р. (зареєстрованого в Міністерстві юстиції України від 03 лютого 2017 р. за № 155/30023); Положення про підготовку здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини (2022); Положення про атестацію здобувачів ступеня доктора філософії (PhD) Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини (2022); Методичних рекомендацій щодо запобігання та виявлення академічного плагіату на факультеті соціальної та психологічної освіти Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини (рішення вченої ради ФСПО від 09.08.2022 р., протокол №1); Порядку перевірки дисертаційних робіт на академічний плагіат, поданих до розгляду в спеціалізовані вчені ради Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини (рішення вченої ради університету від 28.12.2021 р., протокол № 7); інших нормативних актів, що регулюють процес підготовки науково-педагогічних кадрів.

Методичні рекомендації призначені для здобувачів наукового ступеня «доктор філософії» зі спеціальності 231 Соціальна робота, наукових керівників, науково-педагогічних працівників закладів вищої освіти, наукових установ.

¹ Освітньо-наукова програма «Соціальна робота» третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти. URL: <https://bit.ly/3F9yGrC>

РОЗДІЛ 1

НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ ОСНОВИ ПІДГОТОВКИ ДИСЕРТАЦІЙНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

1.1. Присудження ступеня доктора філософії в Україні

Як самостійна європейська держава Україна здійснює свою власну політику у сфері вищої освіти і науки, у тому числі з питань атестації наукових кадрів вищої кваліфікації за результатами їх наукової діяльності. Реформування вищої освіти і науки має стати основою відтворення інтелектуального, духовного потенціалу українського народу, виходу вітчизняної науки, техніки, освіти і культури на світовий рівень².

Приєднання України до Болонської конвенції визначило стратегічні напрями реформування системи підготовки та атестації наукових кадрів. У цьому контексті надзвичайно важливими проблемами, що потребують вирішення, є ефективне функціонування органів управління, що організують процес атестації наукових кадрів, та удосконалення нормативно-правової бази, яка регламентує цей процес. Інтеграція України в міжнародний науковий простір, розширення обміну науковцями потребує порівняльного аналізу національної системи атестації наукових кадрів з міжнародною практикою в цій галузі з точки зору еквівалентності і визнання рівнів наукової кваліфікації.

Особливо гостро постає питання вибору стратегії й тактики подальшого розвитку системи атестації наукових кадрів. З одного боку, залишається необхідним державний контроль за рівнем наукової кваліфікації вчених, з іншого – визріває потреба вивести цю справу з-під монополії державних структур і повернути її, як це історично склалося у світовій практиці, до наукових осередків. Сприяти цьому може ретельне вивчення відповідного історичного досвіду, особливо з огляду на протиріччя між об'єктивною необхідністю проведення Україною власної кадрової політики, вимогами суспільства, рівнем міжнародного розвитку вищої освіти і науки та станом законодавчого, науково-методичного забезпечення і технологій оцінки діяльності системи атестації наукових кадрів³.

Підготовка здобувачів ступеня доктора філософії. У Комюніке конференції Міністрів країн Європи, відповідальних за сферу вищої освіти (19-20 травня 200 року, м. Берген) зазначено, що з метою виконання взятих зобов'язань стосовно реалізації Болонського процесу задля досягнення кінцевої мети –

² Інформаційно-аналітичний звіт Міністерства освіти і науки України про проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії. К., 2021. 20 с. URL: <https://mon.gov.ua/ua/nauka/nauka/atestaciya-kadriv-vishoyi-kvalifikaciyi/prisudzhennya-stupenya-doktora-filosofiyi>; Котова О. Г. Розвиток системи підготовки і атестації наукових і науково-педагогічних кадрів в Україні (1992–1998) : автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр.: спец. 25.00.05 «Галузеве управління» / О. Г. Котова; Українська академія державного управління при Президентові України. К., 2000. 20 с.

³ Костенко І. В. Формування і розвиток системи наукових ступенів і вчених звань в Україні в контексті світового досвіду: історико-юридичне дослідження : дис. ... канд. юридич. наук: 12.00.01 / І. В. Костенко; Інститут держави і права ім. В. М. Корецького. К., 2011. 278 с.

створення Загальноєвропейського простору вищої освіти – кваліфікації доктора наук потрібно узгодити із наднаціональною системою кваліфікацій на основі результативності. Основною характеристикою докторантури має бути поглиблення знань шляхом проведення оригінальних авторських досліджень [1].

Відповідно до підпункту 6 пункту 5 Розділу XV «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про вищу освіту» від 1 липня 2014 року постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261 затверджено Порядок підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у вищих навчальних закладах (наукових установах) (далі – Порядок № 261), яким визначено вимоги до вступників до аспірантури, врегульовано підготовку в аспірантурі, що включає освітню та наукову складові, а також встановлено, що право на підготовку здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії заклади вищої освіти і наукові установи можуть мати за умови одержання ліцензії.

Ліцензування освітньої діяльності закладів вищої освіти (наукових установ) на третьому (освітньо-науковому) рівні вищої освіти здійснюється відповідно до Ліцензійних умов провадження освітньої діяльності закладів освіти, затверджених постановою Кабінету Міністрів України від 30 грудня 2015 р. № 1187.

Набір до аспірантури здобувачів ступеня доктора філософії відповідно до Порядку № 261 розпочато з 1 вересня 2016 року, а набір до аспірантури здобувачів наукового ступеня кандидата наук відповідно до Положення про підготовку науково-педагогічних і наукових кадрів, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 1 березня 1999 р. № 309, припинено.

Постановою Кабінету Міністрів України від 3 квітня 2019 р. № 283 до Порядку № 261 внесено зміни, якими унормовано питання щодо:

вдосконалення правових норм, зокрема щодо призначення наукових керівників, підстав для відрахування аспіранта (ад'юнкта) та завершення етапу підготовки в аспірантурі (ад'юнктурі);

особливостей вступу до аспірантури особами з особливими освітніми потребами;

приведення у відповідність до Закону України «Про освіту», зокрема щодо дотримання здобувачами вищої освіти ступеня доктора філософії принципів академічної доброчесності, реалізації права вказаних здобувачів на трудову діяльність у позанавчальний час та щодо використання відповідної термінології.

Присудження ступеня доктора філософії. Ступінь доктора філософії запроваджено Законом України «Про вищу освіту» від 1 липня 2014 року.

Відповідно до частини першої статті 5 Закону третій (освітньо-науковий) рівень віднесено до рівнів вищої освіти і передбачає здобуття особою теоретичних знань, умінь, навичок та інших компетентностей, достатніх для продукування нових ідей, розв'язання комплексних проблем у галузі професійної та/або дослідницько-інноваційної діяльності, оволодіння методологією наукової та педагогічної діяльності, а також проведення власного наукового дослідження, результати якого мають наукову новизну, теоретичне та практичне значення.

Ступінь доктора філософії віднесено до ступенів вищої освіти, що передбачено пунктом 4 частини другої цієї ж статті 5 Закону.

Згідно з частиною шостою статті 5 Закону доктор філософії - це освітній і водночас науковий ступінь, що здобувається на третьому рівні вищої освіти на основі ступеня магістра. Ступінь доктора філософії присуджується разовою спеціалізованою вченою радою закладу вищої освіти або наукової установи за результатами успішного виконання здобувачем вищої освіти відповідної освітньо-наукової програми та публічного захисту дисертації у разовій спеціалізованій вченій раді.

З наведеного вбачається компетентнісний підхід до здобуття ступеня доктора філософії. Крім підготовки та захисту дисертації, особа має здобути теоретичні знання, уміння, навички та відповідні компетентності.

З метою перевірки ефективності функціонування системи атестації наукових кадрів у режимі проведення разових захистів МОН виступило з ініціативою проведення другого експерименту – експерименту з присудження ступеня доктора філософії.

Основним завданням експерименту була зміна системи та підходів до атестації здобувачів на третьому (освітньо-науковому) рівні вищої освіти та створення передумов для удосконалення процедури захисту ступеня доктора філософії.

Експериментальному запровадженню передувала робота з вивчення відповідного досвіду проведення атестації (публічних захистів дисертації) здобувачів доктора філософії у державах Європейського Союзу та держав Організації економічного співробітництва та розвитку, що дало змогу вдало поєднати процедуру захисту здобувачів наукового ступеня кандидата наук з схожими моделями інших країн, оскільки експеримент здійснювався в умовах паралельного функціонування системи захистів наукового ступеня кандидата наук, підготовка яких розпочата до 1 вересня 2016 року.

Нормативне врегулювання присудження ступеня доктора філософії.

Акти Кабінету Міністрів України.

З 2022 р. порядок присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи при присудження ступеня доктора філософії (Постанова Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44⁴) регулює питання утворення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи та присудження нею ступеня доктора філософії, а також скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради про присудження зазначеного ступеня

Постановою Кабінету Міністрів України від 29 квітня 2015 року № 266 затверджено перелік галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється

⁴ Про затвердження Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії: Постанова Кабінету Міністрів України від 12. 01. 2022 р. № 44. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/poryadok-prisudzhennya-stupenya-doktora-filosofiyi-oprilyudneno-postanovu-kmu>

підготовка здобувачів вищої освіти (далі – перелік № 266), що передбачено пунктом 7 частини першої статті 13 Закону України «Про вищу освіту».

Відомчі нормативно-правові акти

Наказ Міністерства освіти і науки України від 30 грудня 2021 р. № 1495 «Про затвердження стандарту вищої освіти освіти зі спеціальності 231 Соціальна робота для третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти».

Наказ Міністерства освіти і науки України від 22 квітня 2019 року № 533 «Про затвердження форм документів атестаційної справи здобувача ступеня доктора філософії», який зареєстровано в Міністерстві юстиції України 8 травня 2019 р. за № 474/33445.

Наказ Міністерства освіти і науки України від 31 травня 2019 року № 759 «Про внесення змін до наказу Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 року № 40», який зареєстровано в Міністерстві юстиції України 19 червня 2019 р. за № 640/33611.

Наказ Міністерства освіти і науки України від 25 січня 2021 року № 102 «Про затвердження форм документів про вищу освіту (наукові ступені) а додатка до них, зразка академічної довідки», який зареєстровано в Міністерстві юстиції України 29 січня 2021 р. за № 122/35744.

Відповідно до пункту 8 частини першої статті 13 Закону України «Про вищу освіту», затверджено, зокрема:

- форму диплома доктора філософії;
- форму додатка до диплома європейського зразка;
- зразок академічної довідки.

Наказом Міністерства освіти і науки України від 1 лютого 2021 року № 132 «Про внесення змін до наказу Міністерства освіти і науки України від 25 січня 2021 року № 102», зареєстрованим в Міністерстві юстиції України 16 лютого 2021 р. за № 199/35821, зразок академічної довідки викладено у новій редакції.

Таблиця відповідності Переліку наукових спеціальностей, затвердженого наказом Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 14 вересня 2011 року № 1057, зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 30 вересня 2011 року за № 1133/19871 (Перелік 2011), та Переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти (Перелік 2015), яка затверджена пунктом 3 наказу Міністерства освіти і науки України від 6 листопада 2015 року № 1151 «Про особливості запровадження переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 29 квітня 2015 року № 266», зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 25 листопада 2015 р. за № 1460/27905.

Спеціалізовані вчені ради з присудження ступеня доктора філософії.

Відповідно до пункту 2 Порядку № 44 разова спеціалізована вчена рада (далі – разова рада) – спеціалізована вчена рада, яка утворюється закладом з правом

прийняття до розгляду та проведення разового захисту дисертації здобувача з метою присудження йому ступеня доктора філософії.

Разова рада відповідно до п. 3. утворюється закладом, в якому здобувач виконав акредитовану освітньо-наукову програму.

Вимоги до членів ради та її утворення регулюються пунктів 14 - 15 Порядку № 44. Вчена рада не пізніше двох місяців з дня отримання заяви здобувача утворює разову раду у складі п'яти осіб - голови разової ради, двох рецензентів та двох офіційних опонентів, про що видається наказ закладу.

Голова разової спеціалізованої вченої ради (далі - голова разової ради) - особа, яка за основним місцем роботи працює науково-педагогічним або науковим працівником закладу, в якому утворена разова спеціалізована вчена рада, має науковий ступінь доктора наук та є компетентним вченим за тематикою дослідження здобувача ступеня доктора філософії.

Рецензент - особа, яка за основним місцем роботи працює науково-педагогічним або науковим працівником закладу, в якому утворена разова рада, має науковий ступінь та є компетентним вченим за тематикою дослідження здобувача.

Офіційний опонент - особа, яка є науково-педагогічним або науковим працівником і не працює у закладі, в якому утворена разова спеціалізована вчена рада, має науковий ступінь та є компетентним вченим за тематикою дослідження здобувача.

Компетентність членів разової ради за тематикою дослідження здобувача визначається наявністю не менше трьох наукових публікацій за тематикою дослідження здобувача за умови їх опублікування протягом останніх п'яти років до дня утворення разової ради та після присудження вченому ступеня доктора філософії (кандидата наук), до яких зараховуються:

одноосібні монографії, що рекомендовані до друку вченими радами закладів та пройшли рецензування, крім одноосібних монографій, виданих у державі, визнаній Верховною Радою України державою-агресором. До одноосібних монографій прирівнюються одноосібні розділи у колективних монографіях за тих же умов (для іноземних видань — згідно з вимогами до наукових видань відповідної держави);

наукові статті, опубліковані у наукових виданнях, включених на дату опублікування до переліку наукових фахових видань України;

наукові статті, опубліковані у періодичних наукових виданнях, проіндексованих у базах даних Web of Science Core Collection та/або Scopus, крім видань держави, визнаної Верховною Радою України державою-агресором.

Одноосібна монографія загальним обсягом не менше п'яти авторських аркушів або наукова публікація у періодичному науковому виданні, віднесеному до першого — третього квіртилів (Q1—Q3) відповідно до класифікації SCImago

Journal and Country Rank або Journal Citation Reports, прирівнюється до двох наукових публікацій.

Належність наукового видання до першого — третього квартилів (Q1—Q3) відповідно до класифікації SCImago Journal and Country Rank або Journal Citation Reports визначається згідно з рейтингом у році, в якому опублікована відповідна публікація члена разової ради або у разі, коли рейтинг за відповідний рік не опублікований на дату утворення разової ради, згідно з останнім опублікованим рейтингом.

Атестація здобувачів ступеня доктора філософії.

Відповідно до стандарту спеціальності 231 Соціальна робота атестація здійснюється у формі публічного захисту дисертації.

Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії є самостійним розгорнутим дослідженням, що пропонує розв'язання конкретної наукової задачі в сфері соціальної роботи або на її межі з іншими спеціальностями, результати якого становлять оригінальний внесок у розвиток теорії та методології соціальної роботи та оприлюднені у наукових публікаціях в рецензованих наукових виданнях. Дисертація не повинна містити академічного **плагіату**, фальсифікації, фабрикації. Дисертація має бути розміщена на сайті закладу вищої освіти (наукової установи).

Атестація здобувача ступеня доктора філософії здійснюється на предмет дотримання вимог, передбачених пунктами 5 – 13 Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії: Постанова Кабінету Міністрів України від 12. 01. 2022 р. № 44.

Здобувач повинен набути теоретичні знання, уміння, навички та компетентності, визначені стандартом вищої освіти третього (освітньонаукового) рівня за відповідною спеціальністю, провести власне наукове дослідження, оформлене у вигляді дисертації, та опублікувати основні його наукові результати

Дисертація повинна містити нові науково обґрунтовані результати проведених здобувачем досліджень, які виконують конкретне наукове завдання, що має істотне значення для певної галузі знань. Дисертація виконується державною або англійською мовою. Вимоги щодо оформлення дисертації встановлюються МОН. Максимальний та/або мінімальний обсяг основного тексту дисертації встановлюється освітньо-науковою програмою закладу відповідно до специфіки відповідної галузі знань та/або спеціальності.

Дисертація подається до захисту у вигляді спеціально підготовленого рукопису.

Наукові результати дисертації повинні бути висвітлені не менше ніж у трьох наукових публікаціях здобувача, до яких зараховуються:

1) статті у наукових виданнях, включених на дату опублікування до переліку наукових фахових видань України. Якщо число співавторів у такій статті (разом із здобувачем) становить більше двох осіб, така стаття прирівнюється до 0,5 публікації (крім публікацій, визначених підпунктом 2 цього пункту);

2) статті у періодичних наукових виданнях, проіндексованих у базах даних Web of Science Core Collection та/або Scopus (крім видань держави, визнаної Верховною Радою України державою-агресором);

3) не більше одного патенту на винахід, що пройшов кваліфікаційну експертизу та безпосередньо стосується наукових результатів дисертації, що прирівнюється до однієї наукової публікації;

4) одноосібні монографії, що рекомендовані до друку вченими радами закладів та пройшли рецензування, крім одноосібних монографій, виданих у державі, визнаній Верховною Радою України державою-агресором. До одноосібних монографій прирівнюються одноосібні розділи у колективних монографіях за тих же умов. Стаття у виданні, віднесеному до першого — третього квартилів (Q1—Q3) відповідно до класифікації SCImago Journal and Country Rank або Journal Citation Reports, чи одноосібна монографія, що відповідає зазначеним вимогам, прирівнюється до двох наукових публікацій. Належність наукового видання до першого — третього квартилів (Q1—Q3) відповідно до класифікації SCImago Journal and Country Rank або Journal Citation Reports визначається згідно з рейтингом у році, в якому опублікована відповідна публікація здобувача або у разі, коли рейтинг за відповідний рік не опублікований на дату утворення разової ради, згідно з останнім опублікованим рейтингом.

Статті зараховуються за темою дисертації за умови обґрунтування отриманих наукових результатів відповідно до мети статті (поставленого завдання) та висновків, а також опублікування не більше ніж однієї статті в одному випуску (номері) наукового видання. Статті, опубліковані після набрання чинності цим Порядком, зараховуються за темою дисертації лише за наявності у них активного ідентифікатора DOI (Digital Object Identifier), крім публікацій, що містять інформацію, віднесену до державної таємниці, або інформацію для службового користування. Не вважається самоплагіатом використання здобувачем своїх наукових праць у тексті дисертації без посилання на ці праці, якщо вони попередньо опубліковані з метою висвітлення в них основних наукових результатів дисертації та вказані здобувачем в анотації дисертації.

Виявлення радою порушення академічної доброчесності (академічного плагіату, самоплагіату, фабрикації, фальсифікації) (далі – академічна доброчесність) в дисертації та/або наукових публікаціях, у яких висвітлені основні наукові результати дисертації, є підставою для відмови у присудженні ступеня доктора філософії без права її повторного захисту.

Публічний захист дисертації регулюється пунктами 25 – 34 Порядку.

Висновок про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів дисертації, рецензії, відгуки, рішення разової ради про присудження ступеня доктора філософії та відеозапис трансляції захисту дисертації додається до особової справи здобувача, яка зберігається відповідно до законодавства. Відеозапис трансляції захисту дисертації, оприлюднений закладом, повинен бути доступним для вільного перегляду не менше ніж шість місяців з дати набрання чинності рішенням разової ради про присудження ступеня доктора філософії.

1.2. Наукова спеціальність 231 «Соціальна робота»

Напрями досліджень в межах наукової галузі «Соціальна робота». В Україні активно відбувається професіоналізація й академізація соціальної роботи, і цей процес є достатньо динамічним. Нові виклики для соціальної роботи, зумовлені сучасним політичним, економічним, соціальним контекстом України, змушують практиків, роботодавців, науковців, освітян формувати нові підходи до організації праці, розвитку нових послуг, змісту й форм освіти, наукових досліджень. Необхідним наразі є узгодження між основними стейкхолдерами базових компетентностей, затребуваних на ринку праці, формування яких мало би забезпечуватися освітніми закладами, які готують фахівців із соціальної роботи. Особливо нагальною є ця потреба для докторських (PhD) програм із соціальної роботи, що активно почали створюватися в Україні з 2016 року⁵.

Вітчизняні науковці М. Винницький, С. Калашнікова, В. Луговий, В. Моренець, Ж. Таланова, О. Пожидаєва, Т. Семигіна, О. Карагодіна, В. Лютий та інші вивчали теорію та практику розвитку третього рівня освіти (докторських, або PhD, програм), аналізували світові та європейські тенденції, документальну базу Європейського простору вищої освіти із забезпечення якості вищої освіти⁶.

25 жовтня 2017 року в Академії праці, соціальних відносин і туризму відбувся II круглий стіл, присвячений проблемам і перспективам впровадження програм підготовки докторів філософії (PhD) з соціальної роботи. У заході взяли участь представники кафедр соціальної роботи навчальних закладів різних регіонів України. У ході роботи круглого столу продовжено дискусію, започатковану кафедрою соціальної роботи та практичної психології Академії праці, соціальних відносин і туризму (АПСВТ) у квітні 2017 р. Цього разу предметом обговорення були зміст паспорту наукової спеціальності «Соціальна робота», розв'язання завдань дотримання етичних стандартів досліджень в соціальній роботі, проблеми друку наукових публікацій за напрямом «Соціальна робота» та визначення порядку захисту дисертацій.

Проєкт паспорту спеціальності 231 «Соціальна робота» розроблено відповідно до таких принципів:

- відповідність сучасним світовим підходам до розуміння соціальної роботи як науки, міжнародним стандартам досліджень в соціальній роботі,
- відповідність актуальним напрямам та перспективам розвитку соціальної роботи в Україні та у світі,

⁵ Бойко О. Докторська підготовка із соціальної роботи у Великій Британії: орієнтація на ринок праці. *Вісник Академії праці, соціальних відносин і туризму*. 2019. №1. С. 60–69. С. 62.

⁶ Бойко О. М., Кабаченко Н. В., Савчук О. М. Докторська програма (PhD) зі спеціальності «Соціальна робота і соціальна політика». Київ : Макрос, 2011. 60 с.; Винницький М. Впровадження третього циклу вищої освіти – ключ до успіху Болонського процесу. *Вища школа*. 2008. № 12. С. 20–27; Докторські програми в Україні: досвід НаУКМА / За ред. В. П. Моренця. Київ : Універ. вид-во «Пультсари», 2010. 160 с.; Семигіна Т.В. Використання дискурс-аналізу в дослідженнях із соціальної роботи. Наукові записки. Том 19. Спеціальний випуск. С. 324–325.

– інтеграція досвіду дослідження проблем соціальної роботи вітчизняними науковими школами,

– мультидисциплінарність і диференційованість предмету і методу досліджень,

– лаконічність, простота і доступність формулювань⁷.

Відповідно до проекту паспорта спеціальності 231 «Соціальна робота» тематика наукових досліджень охоплює такі складові:

Теорія і методологія соціальної роботи: філософія і етика соціальної роботи; категоріальний апарат соціальної роботи; розвиток теорії соціальної роботи; моделі практики соціальної роботи; методи дослідження соціальних процесів; історія соціальної роботи; міжнародна соціальна робота.

Практика соціальної роботи: соціальна допомога та соціальні послуги представникам соціально вразливих груп, груп ризику та іншим суб'єктам, які перебувають в стані кризи, зазнають маргіналізації та соціального виключення; соціальна робота в системі соціалізації особистості; розвиток громад та соціального партнерства у громаді; профілактика негативних соціальних явищ; упровадження практики здоров'язбереження; протидія дискримінації, стигматизації та соціальному виключенню за будь-якими ознаками.

Менеджмент соціальної роботи: управління інституціями соціальної роботи; забезпечення якості послуг у соціальній роботі; розвиток супервізії у соціальній роботі; профілактика професійного вигорання соціальних працівників; організація та оптимізація волонтерської діяльності.

Розвиток професійних компетентностей соціальних працівників: актуальні питання соціальної освіти, профорієнтація і професійний відбір; професійне становлення; оптимізація програм професійної підготовки; забезпечення та функціонування професійно-етичних норм соціальної роботи.

Фахові журнали України, спеціальність 231 Соціальна робота
(категорія Б)⁸:

1. Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: «Педагогіка. Соціальна робота» <http://visnyk-ped.uzhnu.edu.ua/>

2. Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського <https://nv.pdpu.edu.ua/>

3. Social Work and Education Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка ГО «Центр соціального розвитку та інновацій» <http://www.library.tnpu.edu.ua/index.php/naukzap/2201-social-work-and-education>

4. Наука і освіта ДЗ «Південно-український національний педагогічний університет ім. К.Д. Ушинського» <https://scienceandeducation.pdpu.edu.ua/>

⁷ Карагодіна О. Розробка проекту паспорта наукової спеціальності «Соціальна робота». *Вісник Академії праці, соціальних відносин і туризму*. 2018. № 2. С. 100–103. С. 101.

⁸ Наука. МОН України. URL: <https://mon.gov.ua/ua/tag/nauka>

5. Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова Серія 5., Педагогічні науки: реалії та перспективи <http://nc-s5.npu.edu.ua/>
6. Проблеми сучасного підручника Інститут педагогіки НАПН України http://ipvid.org.ua/products/2018_1/
7. Професійна освіта: методологія, теорія та технології ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди» <https://education-journal.org/index.php/journal>
8. Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді Інститут проблем виховання НАПН України <https://zbirnyk.ipv.org.ua/ua/>
9. Адаптивне управління: теорія і практика. Серія Педагогіка http://science.uipa.edu.ua/journal-in-category-b_ua/
10. Ввічливість. Humanitas. Волинський національний університет імені Лесі Українки. <http://journals.vnu.volyn.ua/index.php/humanitas/issue/view/4>
11. Вісник Львівського національного університету імені Івана Франка. Серія Педагогічна. Львівський національний університет імені Івана Франка. <https://pedagogy.lnu.edu.ua/research/visnyk-lvivsko-ho-universytetu>

З огляду на запровадження докторських програм із соціальної роботи в закладах вищої освіти (ЗВО) України та інституціоналізації соціальної роботи як науки, потреб ринку праці і подальшої професіоналізації вітчизняної соціальної роботи, важливим є наукове обґрунтування структури, форм організації та змісту професійної підготовки із соціальної роботи. Основні концептуальні засади такої підготовки мають базуватися на компетентнісному підході: по завершенню третього рівня вищої освіти здобувач повинен досягти визначених результатів навчання та розвинути відповідні дослідницькі компетентності. Відтак доцільно розглянути компетентності, якими послуговуються у міжнародній практиці. Актуальним видається дослідження кращих закордонних практик⁹.

Професійна підготовка фахівців на третьому рівні вищої освіти в різних країнах світу є невід'ємною складовою професійного проекту соціальної роботи та визначається як дослідницька підготовка (науково орієнтована та прикладна) здобувачів вищої освіти із соціальної роботи. Важливо відзначити, що у Великій Британії на нинішньому етапі розвитку освіти із соціальної роботи співіснують програми різних типів з метою здобуття наукових ступенів доктора філософії (PhD, PhD by Publication), професійного доктора (ProfD) із соціальної роботи, що передбачає розвиток компетентностей, необхідних для здійснення ефективної професійної діяльності. Аналіз британського досвіду спонукає до обговорення ідей щодо створення в Україні Національного дослідницького центру з соціальної роботи, підпорядкованого Міністерству соціальної політики України; запровадження Міністерством освіти і науки України пілотних проектів з реалізації спільних докторських програм з соціальної роботи на базі кількох університетів України у співпраці з дослідницькими центрами та профільними

⁹ Бойко О. Докторська підготовка із соціальної роботи у Великій Британії: орієнтація на ринок праці. *Вісник Академії праці, соціальних відносин і туризму*. 2019. №1. С. 60–69. С. 62.

організаціями; створення фахових і міждисциплінарних науково-дослідницьких центрів у складі університету із залученням викладачів із соціальної роботи¹⁰.

Розвиток соціальної роботи в ЗВО України. Інтерес до проблем соціальної роботи постійно зростає, що зумовлено закономірностями суспільного розвитку і високою соціальною потребою підвищення якості підготовки фахівця-професіонала, заснованої на гуманістичних ідеалах і принципах, з урахуванням його соціальних запитів, здібностей, інтересів, досвіду роботи тощо. Означене вище пояснюється потребою вирішення назрілих у суспільстві проблем, з-поміж яких: соціальна адаптація воїнів АТО, вимушених переселенців; розвиток соціальності дітей з особливим освітніми потребами в умовах інклюзивної освіти та підготовка суспільства до їх сприйняття у масовій школі; соціально-педагогічна корекція поведінки наркозалежних, сприяння їх ресоціалізації соціально-педагогічними засобами; відновлення міжпоколінних зв'язків та організація змістовного дозвілля людей похилого віку; профілактика насилля у сім'ї та шкільному середовищі; гендерне виховання дітей та молоді тощо¹¹.

Системні перетворення у демократичному суспільстві вимагають висококваліфікованих фахівців у всіх сферах життєдіяльності людини, а особливо науковій у галузі соціальної роботи. Пріоритетним напрямом у підготовці майбутніх соціальних працівників є отримання практичних навичок та вмінь, здатних в складних умовах сучасності приймати виклики і кваліфіковано вирішувати життєві ситуації.

Місія соціальної роботи як професійної діяльності глибоко співзвучна суті концепції сталого розвитку: «Соціальна робота як сукупність професійних практик на індивідуальному, груповому, громадському рівнях може мати вплив на досягнення цілей сталого розвитку суспільства посередництвом змін індивідуальної та соціальної свідомості, поведінки, цінностей, ставлень та стереотипів, норм і традицій, взаємодій та відносин»¹²

Розширення змісту професійної діяльності соціальних працівників відповідно до міжнародних стандартів, підвищення рівня суспільної значущості й результативності соціальної роботи в Україні можливо за умов її академізації, тобто запровадження третього (освітньо-наукового) рівня професійної підготовки фахівців соціальної роботи, розбудови методології наукових досліджень і вкорінення принципів базованої на доказах практики¹³.

Починаючи із 2014 року, з ухваленням низки нормативно-правових документів (Верховна Рада України, 2014; Верховна Рада України, 2017; Кабінет Міністрів України, 2015; Кабінет Міністрів України, 2016), закладам вищої освіти

¹⁰ Бойко О. Докторська підготовка із соціальної роботи у Великій Британії: орієнтація на ринок праці. *Вісник Академії праці, соціальних відносин і туризму*. 2019. №1. С. 60–69. С. 67–68.

¹¹ Актуальні проблеми соціальної роботи: теорія і практика : колективна монографія / І. В. Албул, О. Д. Балдинюк, О. М. Бойко [та ін.] ; за ред. Н. М. Коляди ; МОН України, Уманський держ. пед. ун-т ім. Павла Тичини. Умань : Візаві, 2020. 234 с. С. 4.

¹² Докторські програми в Україні: досвід НаУКМА / За ред. В. П. Моренця. Київ : Універ. вид-во «Пulsари», 2010. 160 с. С. 76.

¹³ Бойко О. Докторська підготовка із соціальної роботи у Великій Британії: орієнтація на ринок праці. *Вісник Академії праці, соціальних відносин і туризму*. 2019. №1. С. 60–69. С. 68.

(ЗВО) України надана можливість розробляти і впроваджувати програму підготовку здобувачів за освітньо-науковою програмою «доктор філософії» із соціальної роботи, визначаючи змістове наповнення освітнього та наукового складника. Доктор філософії зі спеціальності 231 «Соціальна робота» – це освітній і водночас перший науковий ступінь, що здобувається на третьому рівні вищої освіти, відповідає восьмому кваліфікаційному рівню Національної рамки кваліфікацій, орієнтований на здобуття особою загальних і фахових компетентностей для генерування нових ідей у дослідницькій інноваційній діяльності, проведення наукового дослідження, результати якого мають наукову новизну, теоретичне і практичне значення, спрямовані на розв’язання проблем практики соціальної роботи, а також імплементацію здобутків у педагогічну діяльність¹⁴.

На сучасному етапі професіоналізації соціальної роботи, оновлення нормативно-правового забезпечення, прийняття стандартів професійної підготовки соціальних працівників, професійної автономії у здійсненні наукових досліджень, важливим є вирішення проблем забезпечення закладів вищої освіти науково-педагогічними працівниками в галузі соціальна робота. Це актуалізує вивчення досвіду розробки та впровадження програми підготовки докторів філософії із соціальної роботи до викладацької діяльності.

Традиційна модель аспірантури була переважно зорієнтована на підготовку фахівця, здатного засвоїти і транслювати значний обсяг здобутого наукового знання. Тоді, як в умовах розвитку освітньоінформаційного простору актуальне впровадження нових підходів у формуванні педагогічних компетентностей у майбутніх науково-педагогічних фахівців, які б на рівні розуміння, знання, вміння були б здатні виготовляти освітні продукти і трансформувати їх у вигляді нового навчального курсу, навчально-методичних посібників (зокрема, електронних), нової педагогічної технології, авторських розробок з методики викладання та інше. Таким чином, інноваційним видається не тільки поява нової наукової спеціальності 231 «Соціальна робота», а й підходи до викладацької діяльності як такої та формування компетентностей викладача.

Відповідно до Закону України «Про освіту» від 05.09.2017 р. №2145-VIII «викладацька діяльність» трактується як діяльність, спрямована на формування знань, компетентностей, світогляду, розвиток інтелектуальних і творчих здібностей, емоційно-вольових, фізичних якостей здобувачів освіти та проводиться педагогічним (науково-педагогічним) працівником, самозайнятою особою (крім осіб, яким така форма викладацької діяльності заборонена законом) або іншою фізичною особою на основі відповідного трудового або цивільно-правового договору (Верховна Рада, 2017).

Викладацька діяльність орієнтована на транслювання знань, формування вмінь і навичок із різних напрямів освіти, розвиток інтелектуальних і творчих

¹⁴ Пожидаєва О. В. Підготовка докторів філософії із соціальної роботи до викладацької діяльності (на прикладі Академії праці, соціальних відносин і туризму) // *Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського = Scientific bulletin of South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky*: наук. журнал. Одеса : ПНПУ ім. К. Д. Ушинського, 2020. № 3 (132). С. 116–123. С. 116.

здібностей, професійних компетентностей відповідно до задатків та запитів отримувачів освітніх послуг (здобувачів)¹⁵

Відповідно до змісту освітньо-наукових програм зі спеціальності «Соціальна робота» заклади вищої освіти, наукові установи по-різному підходять до змістового наповнення підготовки науково-педагогічних працівників третього (освітньо-наукового) рівня освіти.

Так, в Академії праці, соціальних відносин і туризму (м. Київ) при розробленні програми навчального курсу та асистентської (педагогічної) практики ми керувались Рекомендаціями щодо забезпечення якості програм підготовки докторів філософії із соціальної роботи, схваленими у 2013 р. Комітетом із вдосконалення докторської освіти із соціальної роботи США. Згідно із цим документом, мета освітньої програми докторів філософії із соціальної роботи полягає в тому, щоб підготувати здобувачів стати дослідниками, які будуть «лідерами у своїй сфері». Проект «Ініціатива Карнегі щодо докторантури» визначає, що лідери у певній сфері – «це ті, хто генерує та критично оцінює нові знання, зберігає найважливіші ідеї та висновки, що є засадничими для певної спеціальності, розуміють, як знання перетворюють певну сферу та широкий світ, а також відповідально передають свої знання іншим» (Рекомендації, 2019). Майбутні науковці, які навчаються за освітньонауковою програмою підготовки докторів філософії зі спеціальності соціальна робота, мають вдосконалювати мистецтво і науку соціальної роботи шляхом генерування, розповсюдження та збереження знань і трансформувати їх у професійну практику. В зазначених рекомендаціях значну увагу приділено саме підготовці майбутніх науковців до викладацької діяльності. Однією з вимог до програми підготовки докторів філософії є те, що «підготовка до якісного викладання охоплює більше, ніж допомогу студентам стати експертами у певній сфері знань, вона також має бути спрямована на розвиток компетентності – формування навичок викладання в аудиторії та розуміння взаємозв'язку між власним дослідженнями і викладанням» (Рекомендації, 2019: 101). По завершенні програми навчання випускники мають розуміти і застосовувати теорію навчання дорослих, розробляти та викладати навчальні курси із соціальної роботи, створювати прийнятну атмосферу в студентській аудиторії, вирішувати етичні дилеми, застосовуючи різні підходи, технології, стратегії та стилі навчання, дотримуватись принципів академічної доброчесності та інше¹⁶.

Формування педагогічної компетентності у здобувачів третього освітньо-наукового рівня вищої освіти – доктор філософії зі спеціальності 231 «Соціальна робота», має здійснюватися відповідно до таких принципів, як принцип педагогічного саморозвитку та компетентності, що передбачає орієнтацію здобувача на набуття ним педагогічних знань, саморозвитку задоволення освітніх

¹⁵ Там само. С. 117.

¹⁶ Пожидаєва О. В. Підготовка докторів філософії із соціальної роботи до викладацької діяльності (на прикладі Академії праці, соціальних відносин і туризму) // *Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського = Scientific bulletin of South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky*: наук. журнал. Одеса : ПНПУ ім. К. Д. Ушинського, 2020. № 3 (132). С. 116–123. С. 118.

потреб і досягнення педагогічних цілей у викладацькій діяльності; принцип проблемно-зорієнтованого навчання, що полягає в орієнтуванні здобувача на вирішення реальних освітніх проблем, етично-педагогічних дилем, а також розв'язання педагогічних ситуацій; принцип педагогічної творчості – створення відповідних можливостей для розвитку індивідуально-особистісної творчості здобувача; принцип активної соціально-зорієнтованої діалогової взаємодії між науково-педагогічними працівниками, здобувачами і студентами, що передбачає відкритість у спілкуванні, співпрацю, генерування нових ідей та підходів, прийняття сильних і слабких аспектів співрозмовника, виявлення розбіжностей у позиціях учасників діалогу та розуміння, прийняття співрозмовника; принцип інноваційності у застосуванні форм (в тому числі дистанційних) організації освітнього процесу, засобів і методів викладання¹⁷

ОНП «Соціальна робота»: зміст та структура. ОНП «Соціальна робота» в УДПУ імені Павла Тичини започаткована у 2016 р. Унікальність програми полягає в тому, що в ній поєднанні багаторічний досвід та традиції підготовки аспірантів з орієнтацією на поглиблене навчання в межах сформованих на факультеті соціальної та психологічної освіти наукових шкіл, позитивний досвід функціонування (2014-2020) кандидатської спеціалізованої вченої ради (13.00.05), створення рад для разових захистів (за період дії експерименту з присудження ступеня доктора філософії). Здобувачі ОНП – активно залучені до науково-дослідної роботи, викладацької діяльності, академічного менторства, проектної, міжнародної діяльності факультету. Зміст підготовки, унікальний набір обов'язкових і вибіркового ОК, пов'язаних з напрямом дослідження, забезпечує набуття відповідних компетентностей і отримання результатів навчання як у сфері соціальної роботи в цілому, так і щодо окремих напрямів. Усе це сприяє формуванню мотивації до здобуття ступеня доктора філософії та гарантує високу якість підготовки фахівців третього (освітньо-наукового) рівня зі спеціальності 231 Соціальна робота.

Освітньо-наукова програма «Соціальна робота» третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти розроблена на підставі:

Закону України «Про освіту» (2017, зі змінами); Закону України «Про вищу освіту» (2014, зі змінами); Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність» (2015, зі змінами); Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо врегулювання окремих питань присудження наукових ступенів та ліцензування освітньої діяльності» (від 30.03.2021 № 1369-IX);

Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого Постановою КМУ № 261 від 23.03.2016 р. (зі змінами, Постанова КМУ № 283 від 03.04.2019 р.);

Статуту Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини (2021); Стратегії розвитку УДПУ на 2021-2025 рр. (2021); Положення про організацію освітнього процесу в Уманському державному педагогічному університеті імені Павла Тичини (нова редакція) (2021); Положення про освітні

¹⁷ Там само. С. 120–121.

програми в Уманському державному педагогічному університеті імені Павла Тичини (2021); Положення про аспірантуру Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини (від 21 червня 2016 р., зі змінами);

Державний стандарт вищої освіти здобувачів третього (освітньо-наукового) рівня спеціальності 231 Соціальна робота (2021); Національної рамки кваліфікацій (постанова КМУ № 1341 від 23.11.2011 у редакції від 25.06.2020 № 519); «Методичних рекомендацій щодо розроблення стандартів вищої освіти» (наказ Міністерства освіти і науки України від 01.06.2017 р. № 600 (у редакції наказу Міністерства освіти і науки України від 30.04.2020 р. № 584); професійного стандарту на групу професій «Викладачі закладів вищої освіти» (наказ Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства від 23.03.2021 № 610); інших нормативних актів.

Освітньо-наукова програма розроблена робочою групою кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи факультету соціальної та психологічної освіти Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини.

Мета освітньо-наукової програми. Програма розроблена відповідно до місії та стратегії університету, спрямована на підготовку інтелектуального, інформованого, самоідентифікованого, конкурентоспроможного, інтегрованого у суспільство фахівця, здатного продукувати нові ідеї, розв'язувати комплексні проблеми в галузі професійної науково-педагогічної та дослідницько-інноваційної діяльності, що передбачає глибоке переосмислення наявних та створення нових цілісних знань та професійної практики; застосовувати методологію наукової та педагогічної діяльності, а також проводити власне наукове дослідження, результати якого мають наукову новизну, теоретичне та практичне значення в галузі соціальної роботи.

Предметна область. Галузь знань: 23 Соціальна робота. Спеціальність: 231 Соціальна робота.

Об'єктом вивчення та діяльності є комплексні проблеми у галузі соціальної роботи, які виникають, коли наявних знань недостатньо для вирішення конкретного завдання, а спосіб, за допомогою якого можна здобути відсутні знання – невідомий.

Цілі навчання: формування у здобувачів вищої освіти третього (освітньо-наукового) рівня здатності розв'язувати комплексні проблеми у галузі соціальної роботи за допомогою наукових досліджень та здійснювати науково-педагогічну, дослідницьку, управлінську та прикладну фахову діяльність.

Теоретичним змістом предметної області слугують концепції, закономірності, принципи, поняття, які формують фахову компетентність кадрів вищої кваліфікації у галузі соціальної роботи. Освітня програма орієнтована на підготовку до зреалізування науково-педагогічної та дослідницької, управлінської та прикладної фахової діяльності; на здатність розв'язувати комплексні проблеми в галузі професійної діяльності, що передбачає глибоке переосмислення наявних та продукування нових цілісних знань, а також проведення власного наукового

дослідження, результати якого мають наукову новизну, теоретичне та практичне значення.

Методи, методика та технології: дослідницькі, інформаційно-комунікативні, інноваційні освітні методи і технології.

Інструменти та обладнання: сучасні універсальні та спеціалізовані інформаційні системи та програмні продукти, бібліотечні ресурси, репозитарій.

Особливістю освітньо-наукової програми є поєднання підготовки кадрів вищої кваліфікації в галузі 23 Соціальна робота та праксеологічної підготовки з урахуванням регіональних особливостей, досвіду наукових шкіл університету (інклюзивна освіта, молодіжна робота, гендерна соціалізація тощо).

Можливість залучення здобувачів:

– до реалізації науково-дослідницьких проєктів (міжнародних, за рахунок держбюджету тощо), надання наукових послуг, експертизи документів у галузі соціальної роботи;

– до викладацької діяльності під час і після завершення навчання;

– до діяльності науково-дослідницьких структур факультету, університету з метою набуття особистісних і міжособистісних професійних навичок, розвитку здібностей.

Освітня складова програми (60 кредитів) реалізується упродовж чотирьох семестрів, охоплює обов'язкові дисципліни (забезпечують здобуття глибинних знань із спеціальності, оволодіння загальнонауковими (філософськими) компетентностями, набуття універсальних навичок дослідника, здобуття мовних компетентностей), практику (дослідницьку, науково-педагогічну) та дисципліни вільного вибору здобувача вищої освіти.

Наукова складова програми передбачає проведення власного наукового дослідження під керівництвом одного або двох наукових керівників та оформлення його результатів у вигляді дисертації.

Теоретична, практична підготовка та робота над дисертаційним дослідженням охоплюють перші два роки навчання, наступні два роки – виключно виконання наукової складової освітньо-наукової програми.

РОЗДІЛ 2
ТЕХНОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ
ПІДГОТОВКИ ТА ЗАХИСТУ ДИСЕРТАЦІЇ
ЗІ СПЕЦІАЛЬНОСТІ 231 СОЦІАЛЬНА РОБОТА

2.1. Рекомендації щодо підготовки та захисту дисертації доктора філософії

Нормативні документи, що регулюють підготовку та захист дисертації. Відповідно до Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого Постановою КМУ № 261 від 23.03.2016 р. (зі змінами, Постанова КМУ № 283 від 03.04.2019 р.) встановлено такі вимоги до підготовки дисертації:

п. 9. Підготовка в аспірантурі передбачає виконання особою відповідної освітньо-наукової закладу вищої освіти за певною спеціальністю та проведення власного наукового дослідження. Невід'ємною складовою освітньо-наукової програми аспірантури є підготовка та публікація наукових статей.

п. 10. Аспіранти проводять наукові дослідження згідно з індивідуальним планом наукової роботи, в якому визначаються зміст, строки виконання та обсяг наукових робіт, а також запланований строк захисту дисертації протягом строку підготовки в аспірантурі.

Індивідуальний план наукової роботи погоджується здобувачем з його науковим керівником та затверджується вченою радою закладу вищої освіти протягом двох місяців з дня зарахування здобувача до закладу вищої освіти.

Індивідуальний план наукової роботи є обов'язковим до виконання здобувачем ступеня «доктора філософії» і використовується для оцінювання успішності запланованої наукової роботи.

Невиконання індивідуального плану наукової роботи або порушення строків виконання індивідуального плану наукової роботи без поважних причин, передбачених законодавством, може бути підставою для ухвалення вченою радою закладу вищої освіти рішення про відрахування аспіранта.

Особа, яка раніше навчалася в аспірантурі за державним (регіональним) замовленням і не захистилася або була відрахована з неї достроково, має право на повторний вступ до аспірантури за державним (регіональним) замовленням лише за умови відшкодування коштів, витрачених на її підготовку, у визначеному Кабінетом Міністрів України порядку.

п. 11. Підготовка в аспірантурі завершується наданням висновку про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів дисертації. Здобувачі мають право на вибір спеціалізованої вченої ради.

п. 12. Аспірант, який захистився до закінчення строку підготовки в аспірантурі, має право за власним вибором: отримати одноразову виплату в сумі залишку стипендії, передбаченої у бюджеті закладу вищої освіти на відповідний календарний рік, та за власною заявою бути відрахованим з аспірантури;

отримати за власною заявою оплачувану академічну відпустку на строк, що залишився до завершення нормативного строку підготовки в аспірантурі.

Якщо аспірант захистив дисертацію на другому чи третьому році підготовки в аспірантурі та був обраний за конкурсом на відповідну посаду наукового (науково-педагогічного) працівника в такому закладі вищої освіти, то загальна сума залишку стипендії нараховується йому як щомісячна надбавка до заробітної плати.

Також п. 15 цього нормативного документа регламентовано основні обов'язки аспіранта:

- дотримуватися принципів академічної доброчесності, морально-етичних норм і стандартів поведінки дослідників у відповідній галузі (професії), встановлених закладом вищої освіти;

- виконувати індивідуальний план наукової роботи та систематично звітувати про хід його виконання на засіданні кафедри, відділу аспірантури та докторантури закладу вищої освіти, який уповноважений для цього його вченою радою;

- подати до спеціалізованої вченої ради свої наукові досягнення у вигляді дисертації.

Згідно з науковою складовою підготовки аспірантів п. п. 29, 30 цього порядку визначено, що наукова складова освітньо-наукової програми передбачає проведення власного наукового дослідження під керівництвом одного або двох наукових керівників та оформлення його результатів у вигляді дисертації. Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії є самостійним розгорнутим дослідженням, що пропонує розв'язання актуального наукового завдання в певній галузі знань або на межі кількох галузей, результати якого становлять оригінальний внесок у суму знань відповідної галузі (галузей) та оприлюднені у відповідних публікаціях. Наукова складова освітньо-наукової програми оформляється у вигляді індивідуального плану наукової роботи аспіранта і є невід'ємною частиною навчального плану аспірантури.

Атестація здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії здійснюється постійно діючою або разовою спеціалізованою вченою радою на підставі публічного захисту наукових досягнень у формі дисертації. Стан готовності дисертації аспіранта до захисту визначається науковим керівником (або консенсусним рішенням двох керівників). Обов'язковою умовою допуску до захисту є успішне виконання аспірантом його індивідуального навчального плану та індивідуального плану наукової роботи.

Якщо у закладі вищої освіти не функціонує постійно діюча спеціалізована вчена рада з відповідної спеціальності, вчена рада такого закладу може утворити разову спеціалізовану вчену раду з відповідної спеціальності та подати до Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти документи для її акредитації або звернутися з клопотанням про прийняття дисертації до захисту до

іншого закладу вищої освіти (наукової установи), де функціонує постійно діюча спеціалізована вчена рада з відповідної спеціальності¹⁸.

Відповідно до наказу Міністерства освіти і науки України «Про опублікування результатів дисертацій на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук» затверджено: вимоги до опублікування результатів дисертацій на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук; вимоги до опублікованої монографії, що пожається на здобуття наукових ступенів доктора і кандидат наук.

Також наказом встановлено, що основні наукові результати дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата наук має бути висвітлено не менше ніж у трьох наукових публікаціях, які розкривають основний зміст дисертації. До таких наукових публікацій належать:

- щонайменше одна стаття у періодичних наукових виданнях інших держав, які входять до Організації економічного співробітництва та розвитку та/або Європейського Союзу, з наукового напрямку, за яким підготовлено дисертацію здобувача;

- статті у наукових виданнях, включених до переліку наукових фахових видань України (замість однієї статті може бути зараховано монографію або розділ монографії, опублікованої у співавторстві).

Наукова публікація у виданні, віднесеному до першого – третього квартилів (Q1 - Q3) відповідно до класифікації SCImago Journal and Country Rank або Journal Citation Reports, прирівнюється до двох публікацій.

Відповідно до вимоги до опублікування результатів дисертацій на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук, визначено, що:

1. Наукові публікації зараховуються за темою дисертації у разі дотримання таких умов:

- обґрунтування отриманих наукових результатів відповідно до мети статті (поставленого завдання) та висновків;

- опублікування статей у наукових фахових виданнях, які на дату їх опублікування внесено до Переліку наукових фахових видань України, затвердженого в установленому законодавством порядку;

- опублікування не більше ніж однієї статті в одному випуску (номері) наукового видання;

- опублікування статей у наукових періодичних виданнях інших держав з наукового напрямку, за яким підготовлено дисертацію здобувача, за умови повноти викладу матеріалів дисертації, що визначає спеціалізована вчена рада.

2. Зарахування статей, опублікованих у наукових періодичних виданнях інших держав з наукового напрямку, за яким підготовлено дисертацію здобувача, покладається на спеціалізовану вчену раду за умови відповідності такого видання тематичній спрямованості з певної галузі науки (знань), спеціалізації видання, наявності у складі редколегії фахівців з відповідної галузі науки (знань), за якою планується захист дисертації; наявності активного ISSN-номера видання;

¹⁸ Порядок підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах) : Постанова Кабінету Міністрів України від 23.03.2016 р № 261. (зі змінами, Постанова КМУ № 283 від 03.04.2019 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/261-2016-%D0%BF#Text>

наявності процедури рецензування публікацій та дотримання виданням редакційної етики.

3. За темою дисертації не зараховуються наукові публікації, у яких повторюються наукові результати, опубліковані раніше в інших наукових публікаціях, що вже зараховані за темою дисертації.

4. До статей у періодичних наукових виданнях інших держав, які входять до Організації економічного співробітництва та розвитку та/або Європейського Союзу, з наукового напрямку, за яким підготовлено дисертацію здобувача, прирівнюються публікації у наукових виданнях, включених до категорії «А» Переліку наукових фахових видань України, або у закордонних виданнях, проіндексованих у базах даних Web of Science Core Collection та/або Scopus.

5. За відповідність змісту публікацій та конкретного особистого внеску здобувача (у разі опублікування наукових праць у співавторстві) результатам дисертації несе відповідальність спеціалізована вчена рада, яка встановлює, чи були основні результати, винесені на захист, вже захищені співавторами наукових праць здобувача.

Відповідно до вимог до опублікованої монографії, що подається на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук, визначено, що:

1. Опублікована монографія, що подається на здобуття наукового ступеня доктора або кандидата наук, має:

- бути надрукованою без співавторів;

- містити узагальнені результати наукових досліджень автора, опубліковані раніше в наукових працях, у кількості відповідно до підпункту 1 пункту 2 наказу Міністерства освіти і науки України від 23 вересня 2019 року № 1220 «Про опублікування результатів дисертацій на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук» - для здобувачів наукового ступеня доктора наук та у кількості відповідно до підпункту 2 пункту 2 - для здобувачів наукового ступеня кандидата наук;

- для здобуття наукового ступеня кандидата наук мати обсяг основного тексту у галузі гуманітарних та суспільних наук не менше ніж вісім авторських аркушів, у галузі природничих і технічних наук - не менше ніж шість авторських аркушів;

- містити відомості про рецензентів - не менше ніж двох докторів наук, компетентних вчених з наукового напрямку, за яким підготовлено дисертацію здобувача;

- містити інформацію про рекомендації до друку вченою радою закладу вищої освіти (наукової установи);

- випускатися накладом не менше ніж 50 примірників;

- мати міжнародний стандартний номер книги ISBN;

- надсилатися до фондів бібліотек відповідно до додатка до постанови Кабінету Міністрів України від 10 травня 2002 року № 608 «Про порядок доставляння обов'язкових примірників документів»;

- бути оформленою з дотриманням вимог державних стандартів України.

2. З метою ознайомлення наукової громадськості з монографією здобувача наукового ступеня на офіційному веб-сайті закладу вищої освіти (наукової установи) спеціалізована вчена рада не пізніше ніж за три календарні дні від дати прийняття дисертації (виконаної як монографія) до розгляду у розділі, в якому міститься інформація про роботу ради, розміщує в режимі читання примірник цієї монографії в електронному вигляді¹⁹.

Згідно з Постановою Кабінету Міністрів України «Порядок присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії»

Цей Порядок регулює питання утворення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи (далі - заклад) та присудження нею ступеня доктора філософії, а також скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради про присудження зазначеного ступеня.

У цьому Порядку терміни вживаються в такому значенні:

атестація здобувача ступеня доктора філософії (далі - результаті успішного виконання здобувачем ступеня доктора філософії освітньо-наукової програми та публічного захисту ним дисертації відповідності результатів його наукової роботи вимогам освітньо-наукової програми;

голова разової спеціалізованої вченої ради (далі - голова разової ради) - особа, яка за основним місцем роботи працює науково-педагогічним або науковим працівником закладу, в якому утворена разова спеціалізована вчена рада, має науковий ступінь доктора наук та є компетентним вченим за тематикою дослідження здобувача ступеня доктора філософії;

дисертація здобувача ступеня доктора філософії (далі - дисертація) - кваліфікаційна наукова робота, яка виконана здобувачем ступеня доктора філософії особисто, містить наукові результати проведених ним досліджень та подана з метою присудження йому ступеня доктора філософії;

здобувач ступеня доктора філософії (далі - здобувач) - особа, яка виконує у закладі освітньо-наукову програму на третьому (освітньо-науковому) рівні вищої освіти з метою здобуття ступеня доктора філософії;

інформаційна система Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти (далі - інформаційна система) - електронна інформаційно-комунікаційна система, що адмініструється Національним агентством із забезпечення якості вищої освіти (далі - Національне агентство) та дає змогу створювати, переглядати, обмінюватися інформацією в електронній формі щодо утворення разових спеціалізованих вчених рад, присудження ними ступеня доктора філософії та скасування рішень разових спеціалізованих вчених рад про присудження зазначеного ступеня. Національне агентство встановлює порядок функціонування

¹⁹ Про опублікування результатів дисертацій на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук: Наказ Міністерства освіти і науки України від 23.09.2019 р. № 1220. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1086-19#Text>

інформаційної системи, який повинен передбачати функціональні можливості інформаційної системи, компоненти інформаційної системи та механізм їх функціонування, перелік відомостей, які вносяться до інформаційної системи, порядок автентифікації;

офіційний опонент - особа, яка є науково-педагогічним або науковим працівником і не працює у закладі, в якому утворена разова спеціалізована вчена рада, має науковий ступінь та є компетентним вченим за тематикою дослідження здобувача;

разова спеціалізована вчена рада (далі - разова рада) - спеціалізована вчена рада, яка утворюється закладом з правом прийняття до розгляду та проведення разового захисту дисертації здобувача з метою присудження йому ступеня доктора філософії;

рецензент - особа, яка за основним місцем роботи працює науково-педагогічним або науковим працівником закладу, в якому утворена разова рада, має науковий ступінь та є компетентним вченим за тематикою дослідження здобувача;

тематика дослідження - частина предметної (дисциплінарної) області спеціальності (спеціальностей), у межах якої (яких) провадиться інтелектуальна творча діяльність, спрямована на одержання і використання нових знань та за якою публікуються наукові результати.

Терміни “близькі особи”, “реальний конфлікт інтересів” і “потенційний конфлікт інтересів” вживаються у значенні, наведеному у Законі України “Про запобігання корупції”.

Відповідно до п.3 цього Порядку разова рада утворюється закладом, в якому здобувач виконав акредитовану освітньо-наукову програму.

Здобувач, який виконує неакредитовану освітньо-наукову програму, має право у порядку, встановленому законодавством, на переведення до іншого закладу, який має акредитовану освітньо-наукову програму за відповідною спеціальністю (спеціальностями).

У п.4. визначено, якщо здобувач виконав акредитовану освітньо-наукову програму, окремі елементи якої забезпечуються іншим закладом, разова рада утворюється в закладі, в якому вона виконувалася, із можливим залученням як рецензента особи, що за основним місцем роботи працює науково-педагогічним або науковим працівником закладу, який забезпечував окремі елементи освітньо-наукової програми, за умови дотримання інших вимог до рецензента, встановлених цим Порядком.

У разі коли підготовка здобувача здійснювалася за акредитованою освітньо-науковою програмою відповідно до договору між вітчизняним та іноземним закладами, разова рада може утворюватися на базі одного із зазначених закладів. У разі коли разова рада утворюється на базі вітчизняного закладу, утворення такої ради здійснюється відповідно до цього Порядку. Працівник іноземного закладу, що був стороною зазначеного договору, може бути рецензентом за умови

дотримання інших вимог до рецензента, встановлених цим Порядком. У разі проведення атестації здобувача в іноземному закладі разова рада утворюється відповідно до законодавства іноземної держави.

У п. 6. дисертація повинна містити нові науково обґрунтовані результати проведених здобувачем досліджень, які виконують конкретне наукове завдання, що має істотне значення для певної галузі знань. Дисертація виконується державною або англійською мовою. Вимоги щодо оформлення дисертації встановлюються МОН. Максимальний та/або мінімальний обсяг основного тексту дисертації встановлюється освітньо-науковою програмою закладу відповідно до специфіки відповідної галузі знань та/або спеціальності.

У п. 13. за умови отримання позитивного висновку про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів дисертації здобувач має право звернутися до вченої ради закладу, в якому він виконав освітньо-наукову програму, з письмовою заявою про утворення разової ради.

У заяві здобувач засвідчує, що дисертація виконана ним самостійно з дотриманням академічної доброчесності, підтверджує, що подано до захисту остаточний текст дисертації, та зазначає мову захисту дисертації (державна або за бажанням здобувача англійська мова).

До заяви додаються:

дисертація в друкованому та електронному вигляді;

наукові публікації (або їх копії), в яких висвітлено наукові результати дисертації;

академічна довідка про виконання освітньо-наукової програми;

висновок наукового керівника (керівників);

висновок про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів дисертації.

П. 25 цього Порядку регламентує, що публічний захист дисертації проводиться на засіданні разової ради, яке вважається правоможним за умови участі в ньому повного складу разової ради.

Члени разової ради та/або здобувач можуть брати участь у засіданні разової ради за допомогою засобів відеозв'язку в режимі реального часу. Заклад забезпечує можливість використання засобів відеозв'язку, зокрема особами з інвалідністю.

У разі відсутності кворуму для проведення засідання разова рада приймає рішення про перенесення дати проведення захисту дисертації, призначаючи іншу дату не раніше ніж через два тижні та не пізніше ніж чотири тижні від попередньої дати.

Протягом трьох робочих днів з дня прийняття рішення про зміну дати проведення захисту дисертації інформація про дату, час і місце проведення захисту дисертації оприлюднюється на офіційному веб-сайті закладу та вноситься до інформаційної системи.

У п. 27 засідання разової ради для проведення публічного захисту дисертації проводиться за процедурою, визначеною закладом.

Під час атестації здобувача члени разової ради повинні оцінити науковий рівень його дисертації та наукових публікацій з урахуванням дотримання ним академічної доброчесності, а також встановити рівень набуття здобувачем теоретичних знань, відповідних умінь, навичок та компетентностей.

Захист дисертації повинен мати характер відкритої наукової дискусії, в якій зобов'язані взяти участь здобувач, голова та усі члени разової ради.

У разі надходження до закладу звернень інших осіб з оцінкою дисертації разова рада озвучує їх під час публічного захисту дисертації та з урахуванням результатів їх розгляду приймає відповідне рішення. Такі звернення беруться до розгляду у разі їх надходження не пізніше ніж за три робочих дні до дня захисту дисертації.

П. 31 регламентує, що після прийняття разовою радою рішення про присудження (відмову у присудженні) ступеня доктора філософії заклад:

1) протягом трьох робочих днів оприлюднює рішення разової ради про присудження (відмову у присудженні) ступеня доктора філософії та відеозапис трансляції захисту дисертації на своєму офіційному веб-сайті з урахуванням вимог законодавства з питань державної таємниці та службової інформації. Якщо заклад на своєму офіційному веб-сайті не може оприлюднити відеозапис трансляції захисту дисертації, він оприлюднює відеозапис трансляції захисту дисертації на іншому веб-сайті з можливістю вільного перегляду та обов'язковим оприлюдненням посилання на своєму офіційному веб-сайті;

2) протягом п'яти робочих днів подає інформацію про результати захисту дисертації до інформаційної системи.

У разі зняття дисертації із захисту заклад протягом трьох робочих днів з дати захисту дисертації оприлюднює інформацію про це на своєму офіційному веб-сайті, а також подає її до інформаційної системи.

У п. 33 на підставі рішення разової ради про присудження ступеня доктора філософії заклад не раніше ніж через 15 та не пізніше ніж через 30 календарних днів з дня захисту дисертації видає наказ про видачу здобувачеві диплома доктора філософії та додатка до нього європейського зразка.

Якщо протягом 15 календарних днів з дня захисту дисертації закладом було виявлено порушення встановленої цим Порядком процедури захисту дисертації або до закладу надійшло повідомлення про таке порушення, наказ закладу про видачу здобувачеві диплома доктора філософії видається у разі прийняття вченою радою рішення про залишення рішення разової ради в силі.

Рішення разової ради про присудження ступеня доктора філософії набирає чинності з дати набрання чинності наказом закладу про видачу диплома доктора філософії.

Диплом доктора філософії оформляється за формою, затвердженою МОН, та видається здобувачеві у порядку, встановленому закладом.

Здобувачеві, підготовка якого здійснювалася відповідно до договору між вітчизняним та іноземним закладами та якому присуджено ступінь доктора філософії згідно із цим Порядком, диплом доктора філософії може бути виданий також іноземним закладом відповідно до законодавства держави місцезнаходження такого закладу.

Відповідно до п. 53 видатки, пов'язані з проведенням атестації здобувача, в тому числі з оплатою роботи офіційних опонентів, здійснюються закладом, в якому утворена разова рада, за рахунок джерел, з яких здійснюється (здійснювалася) підготовка здобувача або за рахунок коштів закладу. Заклад повинен передбачити в своєму кошторисі видатки, пов'язані з проведенням атестації здобувача, в тому числі протягом шести місяців після відрахування його з аспірантури або завершення строку його прикріплення.

У разі звернення здобувача до закладу щодо отримання висновку про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів дисертації та/або проведення захисту дисертації через шість місяців після відрахування з аспірантури або завершення строку прикріплення (з урахуванням пункту 12 цього Порядку) чи повторного подання дисертації до захисту та проходження атестації видатки, пов'язані з проведенням атестації здобувача, здійснюються ним за рахунок власних коштів або коштів фізичних, юридичних осіб.

У п. 54. заклад зараховує голові разової ради та рецензентам за виконання їх функцій під час одного захисту дисертації не менше 32 годин у межах норм часу наукової роботи, встановлених закладом для науково-педагогічних працівників (у межах основного навантаження — для наукових працівників).

Заклад, в якому утворена разова рада, оплачує роботу офіційних опонентів за виконання функцій, пов'язаних з атестацією здобувача, під час одного захисту дисертації відповідно до норм погодинної оплати праці осіб, які мають науковий ступінь доктора наук, доктора філософії (кандидата наук) та проводять навчальні заняття з аспірантами, передбачених постановою Кабінету Міністрів України від 30 серпня 2002 р. № 1298 “Про оплату праці працівників на основі Єдиної тарифної сітки розрядів і коефіцієнтів з оплати праці працівників установ, закладів та організацій окремих галузей бюджетної сфери” (Офіційний вісник України, 2002 р., № 36, ст. 1699), з розрахунку 12 годин, з 1 січня 2023 р. — 24 години, з 1 січня 2024 р. — 32 години. Якщо кошторис закладу не передбачає видатків, пов'язаних з проведенням атестації здобувача, положення цього абзацу не застосовуються.

У п. 55. здобувачу, його науковому керівнику (науковим керівникам) забороняється до, під час та/або після захисту дисертації надавати чи пропонувати надати членам разової ради, керівнику та іншим посадовим особам закладу, в якому утворена разова рада, будь-які матеріальні та/або нематеріальні блага, зокрема кошти чи будь-яке інше майно, оплату послуг з харчування, перевезення, проживання таких осіб.

У п. 56. супровід діяльності разових рад здійснює відділ аспірантури (ад'юнктури) або інший структурний підрозділ чи посадова особа, визначені закладом.

У п. 57. заклад подає інформацію, передбачену цим Порядком, до Національного агентства через інформаційну систему у вигляді документів в електронній формі, згенерованих засобами інформаційної системи, на які накладається електронний підпис уповноваженої посадової особи закладу, що базується на кваліфікованому сертифікаті електронного підпису²⁰.

2.2. Рекомендації щодо структури та оформлення дисертаційного дослідження зі спеціальності 231 «Соціальна робота»

Відповідно до наказу Міністерства освіти і науки України «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» від 12.01.2017 р. № 40 визначена та затверджено вимоги до оформлення дисертації, які визначають структуру та правила оформлення дисертації.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора наук, доктора філософії (кандидата наук) готується державною мовою у вигляді спеціально підготовленої наукової праці на правах рукопису в твердій або м'якій палітурці та в електронній формі. За бажанням здобувача дисертація може бути перекладена англійською мовою або іншою мовою, пов'язаною з предметом дослідження, з поданням перекладу до спеціалізованої вченої ради.

Дисертація повинна мати такі основні структурні елементи: титульний аркуш; анотація; зміст; перелік умовних позначень (за необхідності); основна частина; список використаних джерел; додатки.

Кожен з цих елементів, а також розділи основної частини та додатки мають починатися з нової сторінки.

Вимоги до структурних елементів:

1. Титульний аркуш дисертації оформляється за формою, наведеною у додатку 1 до цих Вимог.

2. Для ознайомлення зі змістом та результатами дисертації подається державною та англійською мовами анотація - узагальнений короткий виклад її основного змісту. В анотації дисертації мають бути стисло представлені основні результати дослідження із зазначенням наукової новизни та за наявності практичного значення.

В анотації також вказуються: прізвище та ініціали здобувача; назва дисертації; вид дисертації та науковий ступінь, на який претендує здобувач; спеціальність (шифр і назва); найменування вищого навчального закладу або найменування наукової установи, у якому (якій) здійснювалася підготовка; найменування наукової установи або найменування вищого навчального закладу, у спеціалізованій вченій раді якої (якого) відбудеться захист; місто, рік. Зразок

²⁰ Порядок присудження доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022р. № 44 URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zat>

анотації наведено нижче. Обсяг анотації становить 0,2 - 0,3 авторських аркуша. Анотація може подаватися також третьою мовою, пов'язаною з предметом дослідження.

3. Наприкінці анотації наводяться ключові слова відповідною мовою. Сукупність ключових слів повинна відповідати основному змісту наукової праці, відображати тематику дослідження і забезпечувати тематичний пошук роботи. Кількість ключових слів становить від п'яти до п'ятнадцяти. Ключові слова подають у називному відмінку, друкують в рядок через кому.

4. Після ключових слів наводиться список публікацій здобувача за темою дисертації. Вказуються наукові праці: в яких опубліковані основні наукові результати дисертації; які засвідчують апробацію матеріалів дисертації; які додатково відображають наукові результати дисертації.

5. Зміст повинен містити назви всіх структурних елементів, заголовки та підзаголовки (за їх наявності) із зазначенням нумерації та номери їх початкових сторінок.

6. Перелік умовних позначень, символів, одиниць вимірювання, скорочень подається за необхідності у вигляді окремого списку. Додатково їхнє пояснення наводиться у тексті при першому згадуванні. Скорочення, символи, позначення, які повторюються не більше двох разів, до переліку не вносяться.

7. Основна частина дисертації має містити: вступ; розділи дисертації; висновки.

Обсяг основного тексту дисертації вираховується авторськими аркушами.

8. У вступі подається загальна характеристика дисертації, а саме:

- обґрунтування вибору теми дослідження (висвітлюється зв'язок теми дисертації із сучасними дослідженнями у відповідній галузі знань шляхом критичного аналізу з визначенням сутності наукової проблеми або завдання);

- мета і завдання дослідження відповідно до предмета та об'єкта дослідження;

- методи дослідження (перераховуються використані наукові методи дослідження та змістовно відзначається, що саме досліджувалось кожним методом; обґрунтовується вибір методів, що забезпечують достовірність отриманих результатів та висновків);

- наукова новизна отриманих результатів (аргументовано, коротко та чітко представляються основні наукові положення, які виносяться на захист, із зазначенням відмінності одержаних результатів від відомих раніше);

- особистий внесок здобувача (якщо у дисертації використано ідеї або розробки, що належать співавторам, разом з якими здобувачем опубліковано наукові праці, обов'язково зазначається конкретний особистий внесок здобувача в такі праці або розробки; здобувач має також додати посилання на дисертації співавторів, у яких було використано результати спільних робіт);

- апробація матеріалів дисертації (зазначаються назви конференції, конгресу, симпозіуму, семінару, школи, місце та дата проведення);

- структура та обсяг дисертації (анонсується структура дисертації, зазначається її загальний обсяг).

За наявності у вступі можуть також вказуватися:

- зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами - вказується, в рамках яких програм, тематичних планів, наукових тематик і грантів, зокрема галузевих, державних та/або міжнародних, виконувалося дисертаційне дослідження, із зазначенням номерів державної реєстрації науково-дослідних робіт і найменуванням організації, де виконувалася робота;

- практичне значення отриманих результатів – надаються відомості про використання результатів досліджень або рекомендації щодо їх практичного використання.

9. У розділах дисертації має бути вичерпно і повно викладено зміст власних досліджень здобувача наукового ступеня, зроблено посилання на всі наукові праці здобувача, наведені в анотації. Список цих праць має також міститися у списку використаних джерел.

У разі використання наукових результатів, ідей, публікацій та інших матеріалів інших авторів у тексті дисертації обов'язково повинні бути посилання на публікації цих авторів. Фрагменти оприлюднених (опублікованих) текстів інших авторів (цитати) можуть включатися до дисертації виключно із посиланням на джерело (крім фрагментів, які не несуть самостійного змістовного навантаження).

Розділи дисертації можуть поділятися на підрозділи (нумерація складається з номера розділу і порядкового номера підрозділу, відокремлених крапкою), пункти (нумерація – з номера розділу, порядкового номера підрозділу і порядкового номера пункту, відокремлених крапкою), підпункти (нумерація - з номера розділу, порядкового номера підрозділу, порядкового номера пункту і порядкового номера підпункту, відокремлених крапкою). Розділи, підрозділи, пункти і підпункти нумеруються арабськими цифрами.

При нумерації формул і рисунків за наявності посилань на них у тексті дисертації проставляються через крапку номер розділу та номер формули (рисунка). Формула, що нумерується, наводиться посередині нового рядка (нумерація - з правого боку в дужках). Номер та назва рисунка наводяться знизу/з правого боку рисунка.

10. У висновках викладаються найбільш важливі наукові та практичні результати дисертації, вказуються наукові проблеми, для розв'язання яких можуть бути застосовані результати дослідження, а також можливі напрями продовження досліджень за тематикою дисертації.

За наявності практичного значення отриманих результатів надаються відомості про використання результатів досліджень або рекомендації щодо їх використання. У разі якщо результати досліджень впроваджено, відомості подаються із зазначенням найменувань організацій, в яких здійснено впровадження. У цьому випадку додатки можуть містити копії відповідних документів.

11. Список використаних джерел формується здобувачем наукового ступеня за його вибором (опціонально - в кінці кожного розділу основної частини дисертації) одним із таких способів: у порядку появи посилань у тексті; в

алфавітному порядку прізвищ перших авторів або заголовків; у хронологічному порядку.

Бібліографічний опис списку використаних джерел у дисертації може оформлятися здобувачем наукового ступеня за його вибором з урахуванням Національного стандарту України ДСТУ 8302:2015 «Інформація та документація. Бібліографічне посилання. Загальні положення та правила складання» або одним зі стилів, віднесених до рекомендованого переліку стилів оформлення списку наукових публікацій, наведеного у додатку 3 до цих Вимог.

Бібліографічний опис використаного джерела може обмежуватися обов'язковою інформацією, необхідною для однозначної ідентифікації цього джерела.

12. До додатків може включатися допоміжний матеріал, необхідний для повноти сприйняття дисертації: проміжні формули і розрахунки; таблиці допоміжних цифрових даних; протоколи та акти випробувань, впровадження, розрахунки економічного ефекту, листи підтримки результатів дисертаційної роботи; інструкції та методики, опис алгоритмів, які не є основними результатами дисертації, описи і тексти комп'ютерних програм вирішення задач за допомогою електронно-обчислювальних засобів, які розроблені у процесі виконання дисертації; ілюстрації допоміжного характеру; інші дані та матеріали.

13. Обов'язковим додатком до дисертації є список публікацій здобувача за темою дисертації та відомості про апробацію результатів дисертації (зазначаються назви конференції, конгресу, симпозіуму, семінару, школи, місце та дата проведення, форма участі).

Вказуються наукові праці автора у послідовності, наведеній у пункті 4 розділу III цих Вимог.

Додатки можуть бути надані у вигляді окремої частини (том, книга).

14. Дисертація оформляється відповідно до правил, наведених у додатку 4 до цих Вимог²¹.

²¹ Про затвердження Вимог до оформлення дисертації: наказ Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017 р № 40. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0155-17#Text>

Додаток 1
до Вимог до оформлення дисертації
(пункт 1 розділу III)

Титульний аркуш дисертації

Найменування вищого навчального закладу або наукової установи,
де здійснювалася підготовка здобувача,
органу, до сфери управління якого належить заклад, установа

Найменування вищого навчального закладу або наукової установи,
у спеціалізованій вченій раді якого (якої) проводився захист дисертації,
органу, до сфери управління якого належить заклад, установа

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

(прізвище, ім'я, по батькові)

Гриф
Прим. № ____
УДК ____
(індекс)

ДИСЕРТАЦІЯ

(назва дисертації)

(шифр і назва спеціальності)

(галузь знань)

Подається на здобуття наукового ступеня _____

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей,
результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

(підпис, ініціали та прізвище здобувача)

Науковий керівник (консультант) _____

(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

Місто - рік

Примітка. Відомості щодо грифа секретності та напис «Прим. № ____»
наводять за необхідності.

Додаток 2
до Вимог до оформлення дисертації
(пункт 2 розділу III)

Зразок

АНОТАЦІЯ

Сорокіна Н.В. Формування професійної іншомовної компетентності майбутніх філологів засобами мультимедійних технологій. - Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук (доктора філософії) за спеціальністю 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» (012 - Дошкільна освіта). - Інститут педагогіки НАПН України, Київ, 2016.

Зміст анотації

Ключові слова

Список публікацій здобувача

1.

РЕКОМЕНДОВАНИЙ ПЕРЕЛІК
стилів оформлення списку наукових публікацій

1. MLA (Modern Language Association) style.
2. APA^{22 23}(American Psychological Association) style.
3. Chicago/Turabianstyle²⁴.
4. Harvard style²⁵.
5. ACS (American Chemical Society) style.
6. AIP (American Institute of Physics) style.
7. IEEE (Institute of Electrical and Electronics Engineers) style.
8. Vancouver style²⁶.
9. OSCOLA.
10. APS (American Physics Society) style²⁷.
11. Springer MathPhys Style.²⁸

²² Springer Style

<http://resourcecms.springer.com/springercms/rest/v1/content/51958/data/v1/Guidelines+for+Contributions+to+Major+Reference+Works>

²³ Elsevier Style

<https://www.elsevier.com/journals/learning-and-instruction/0959-4752/guide-for-authors#68000>

²⁴ Там само1

²⁵ Там само 1

²⁶ Там само 1

²⁷ Там само 1

²⁸ Там само 1

Додаток 4
до Вимог до оформлення дисертації
(пункт 14 розділу III)

**ПРАВИЛА
оформлення дисертації²⁹**

Обсяг	<p>Обсяг основного тексту дисертації визначається пунктами 10, 11 Порядку присудження наукових ступенів, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 року № 567, або може встановлюватися освітньо-науковою програмою закладу вищої освіти (наукової установи) відповідно до специфіки відповідної галузі знань та/або спеціальності.</p> <p>До загального обсягу дисертації не включаються таблиці та ілюстрації, які повністю займають площу сторінки.</p> <p>Один авторський аркуш дорівнює 40 тис. друкованих знаків, враховуючи цифри, розділові знаки, проміжки між словами, що становить близько 24 сторінок друкованого тексту при оформленні дисертації за допомогою комп'ютерної техніки з використанням текстового редактора Word: шрифт - Times New Roman, розмір шрифту - 14 pt</p>
Інтервал	Дисертацію друкують на одному або на двох (за бажанням) боках аркуша білого паперу формату А4 (210x297 мм) через 1,5 міжрядкового інтервалу
Шрифт	Кегель - мітел (14 типографських пунктів). Допускається підготовка дисертаційної роботи в форматі LaTeX з відповідним стильовим оформленням
Поля	Текст дисертації необхідно друкувати, залишаючи поля таких розмірів: ліве - не менше 20 - 25 мм, праве - не менше 10 мм, верхнє - не менше 20 мм, нижнє - не менше 20 мм

²⁹ Про затвердження Вимог до оформлення дисертації: наказ Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017 р № 40. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0155-17#Text>

2.3. Рекомендації щодо оформлення посилань та списку використаних джерел

ВИДИ БІБЛІОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ ТА ПРАВИЛА ЇХНЬОГО СКЛАДАННЯ

Бібліографічні посилання розрізняють залежно від складу елементів бібліографічного запису, місця розташування в документі, повторності наведення та вмісту бібліографічних записів.

За складом елементів бібліографічного запису розрізняють повне та коротке бібліографічне посилання.

Повне бібліографічне посилання містить усі обов'язкові елементи, що використовують для загальної характеристики, ідентифікування й пошуку об'єкта посилання.

Коротке бібліографічне посилання містить частину обов'язкових елементів, які використовують тільки для пошуку об'єкта посилання.

За місцем розташування в документі розрізняють такі бібліографічні посилання: внутрішньотекстове; підрядкове; позатекстове.

За повторністю наведення посилань на один і той самий об'єкт розрізняють первинне та повторне бібліографічне посилання.

За вмістом бібліографічних записів може бути комплексне бібліографічне посилання

Внутрішньотекстове бібліографічне посилання

Внутрішньотекстове бібліографічне посилання застосовують, якщо значну частину відомостей про об'єкт посилання внесено до тексту документа. Внутрішньотекстове бібліографічне посилання використовують для зручнішого читання тексту, кращого його сприйняття та заощадження місця у невеликих за обсягом документах.

Внутрішньотекстове бібліографічне посилання розміщують безпосередньо в тексті документа.

Внутрішньотекстове бібліографічне посилання може містити такі елементи:

- заголовок бібліографічного запису (ім'я автора);
- основну назву документа;
- відомості про відповідальність (містять інформацію про осіб і/або організації, які брали участь у створенні документа);
- відомості про повторність видання (містять інформацію про зміни й особливості цього видання відносно попереднього);

- вихідні дані (містять відомості про місце видання (випуску), видавця та рік випуску документа);

- позначення та порядковий номер тому, номера чи випуску документа, якщо є посилання на твір або публікації з багаточастинного (багатотомного чи серіального) документа;

- відомості про обсяг (кількість сторінок) документа (у разі посилання на нього загалом);

- назву документа (журналу, збірника, газети тощо), в якому опубліковано об'єкт посилання (наприклад, статтю);

- відомості про місцезнаходження об'єкта посилання – номер сторінки в документі (у разі посилання на його частину);

- примітки (у посиланні на електронний ресурс, депоновану наукову роботу тощо).

Внутрішньотекстове бібліографічне посилання подають у круглих дужках.

Знак «крапка й тире» («—») у внутрішньотекстовому бібліографічному посиланні замінюють знаком «крапка».

Внутрішньотекстове посилання може бути у повній або короткій формі (якщо частину відомостей про джерело цитування подано в тексті). Рекомендовано складати внутрішньотекстове бібліографічне посилання в короткій формі.

Приклади

(Вступ до медичної геології. Київ, 2011. Т 2. С. 422);

(Бібліотечна планета. 2012. № 2. С. 36–37);

(Чернівці: Чернівець. нац. ун-т, 2012. С. 167);

(Фінансова система України: проблеми та перспективи розвитку. Київ, 2010. 268 с.);

(Книжкова палата України: сайт. URL: <http://www.ukrbook.net>).

Підрядкове бібліографічне посилання

Підрядкове бібліографічне посилання на джерела інформації використовують за умов, якщо всередині тексту документа його розмістити неможливо або небажано, щоб не переобтяжувати текст та не ускладнювати його читання.

Підрядкове бібліографічне посилання розміщують як примітку в нижній частині сторінки (полоси набору), відмежовуючи від основного тексту горизонтальною рисою.

Підрядкове бібліографічне посилання пов'язують із текстом документа за допомогою знаків виноски, які подають на верхній лінії шрифту після відповідного фрагмента в тексті та перед підрядковим посиланням.

Знаки виноски відокремлюють від тексту проміжком.

Під час нумерування кількох підрядкових бібліографічних посилань можна застосовувати наскрізне нумерування в межах усього документа чи в межах його окремої глави (розділу, частини тощо) або нумерування в межах певної сторінки тексту (арабськими цифрами).

Підрядкове бібліографічне посилання може містити такі елементи:

- заголовок бібліографічного запису (ім'я автора);
- основну назву документа;
- відомості, що належать до назви (пояснюють і доповнюють її);
- відомості про відповідальність (містять інформацію про осіб і/або організації, які брали участь у створенні документа);
- відомості про повторність видання (містять інформацію про зміни й особливості цього видання відносно попереднього);
- вихідні дані (містять відомості про місце видання (випуску), видавця та рік випуску документа);
- позначення та порядковий номер тому, номера чи випуску документа, якщо є посилання на твір або публікації з багаточастинного (багатотомного чи серіального) документа;
- відомості про обсяг (кількість сторінок) документа (у разі посилання на нього загалом);
- назву документа (журналу, збірника, газети тощо), в якому опубліковано об'єкт посилання (наприклад, статтю);
- відомості про місцезнаходження об'єкта посилання – номер сторінки в документі (у разі посилання на його частину);
- примітки (у посиланні на електронний ресурс, депоновану наукову роботу тощо).

Підрядкове бібліографічне посилання можна наводити у повній або короткій формі. Коротку форму застосовують, якщо частину відомостей про джерело цитування подано в тексті.

Приклади

Повна форма

2. Україна в цифрах. 2007: стат. зб./Держ. ком. статистики України. Київ: Консультант, 2008. С. 185–191.

5. Петрик О. І. Шлях до цінової стабільності: світовий досвід і перспективи для України: монографія/відп. ред. В. М. Геєць. Київ: УБС НБУ, 2008. С. 302–310.

Коротка форма

2 Україна в цифрах. 2007. Київ, 2008. С. 185–191.

5 Петрик О. І. Шлях до цінової стабільності: світовий досвід і перспективи для України. Київ, 2008. С. 302–310.

У підрядковому бібліографічному посиланні на електронний ресурс віддаленого доступу за наявності в тексті бібліографічних відомостей, що його ідентифікують, дозволено зазначати тільки електронну адресу, використовуючи замість слів «Режим доступу» аббревіатуру «URI» або «URL»

Приклад

У тексті: Маніфест ІФЛА про Internet: прийнято Сесією Ради ІФЛА 23 серпня 2002 р./пер. з англ. В. С. Пашкова.*

У підрядковому посиланні: *URL: <http://archive.ifla.org/III/misc/im-ua.pdf>. (дата звернення: 15.09.2002).

Позатекстове бібліографічне посилання

Позатекстове бібліографічне посилання використовують переважно у наукових виданнях у разі багаторазових посилань на одні й ті самі документи задля уникнення повторного подання однакових бібліографічних записів або через їхню велику кількість, або за браком місця для підрядкових посилань.

Позатекстові бібліографічні посилання нумерують у межах усього документа або в межах окремих глав, розділів, частин тощо, застосовуючи наскрізне нумерування (арабськими цифрами).

Позатекстові бібліографічні посилання наводять як перелік бібліографічних записів і розміщують наприкінці основного тексту (або після заключної статті, післямови, коментарів – за їх наявності) документа або його складника (зазначаючи, наприклад, «Список бібліографічних посилань»).

Сукупність позатекстових бібліографічних посилань, оформлених як перелік бібліографічних записів, не можна вважати бібліографічним списком (списком використаної літератури) чи покажчиком, що мають самостійне значення як бібліографічні посібники.

Проте текст документа можна пов'язувати знаками виноски з бібліографічним списком використаної літератури.

У позатекстовому бібліографічному посиланні повторюють бібліографічні відомості про об'єкт посилання, який згадано в тексті документа.

Приклад

У тексті: «... про що зазначено у Законі України «Про видавничу справу»⁴».

У позатекстовому посиланні: 4. Про видавничу справу: Закон України за станом на 20 берез. 2004 р./Верховна Рада України. Київ: Парлам. вид-во, 2004. 17, [3] с. (Закони України).

Позатекстове бібліографічне посилання може містити такі елементи:

- заголовок бібліографічного запису (ім'я автора);
- основну назву документа;
- відомості, що належать до назви (пояснюють і доповнюють її);
- відомості про відповідальність (містять інформацію про осіб і/або організації, які брали участь у створенні документа);
- відомості про повторність видання (містять інформацію про зміни й особливості цього видання відносно попереднього);
- вихідні дані (містять відомості про місце видання (випуску), видавця та рік випуску документа);
- позначення та порядковий номер тому, номера або випуску, якщо є посилання на твір або публікації з багаточастинного (багатотомного чи серіального) документа;
- відомості про обсяг (кількість сторінок) документа (у разі посилання на нього загалом);
- назву документа (журналу, збірника, газети тощо), в якому опубліковано об'єкт посилання (наприклад, статтю);
- відомості про місцезнаходження об'єкта посилання – номер сторінки в документі (у разі посилання на його частину);
- примітки (у посиланні на електронний ресурс, депоновану наукову роботу тощо).

Позатекстове бібліографічне посилання пов'язують із фрагментом тексту документа, до якого воно належить, за допомогою знаків виноски, які або виносять на верхню лінію шрифту після відповідного тексту та перед позатекстовим посиланням, або складають в одну лінію зі шрифтом основного тексту (у квадратних дужках у тексті та без дужок перед позатекстовим посиланням).

Приклад 1

У тексті: Правила банківського кредитування підприємств державної форми власності викладено у навчальному посібнику «Кредитування та ризики» (автори Денисенко М. П., Догмачов В. М., Кабанов В. Г.)³⁵.

У позатекстовому посиланні: 35 Денисенко М. П., Догмачов В. М., Кабанов В. Г. Кредитування та ризику: навч. посіб. Київ, 2008. 213 с.

Приклад 2

У тексті: Правила банківського кредитування підприємств державної форми власності викладено у навчальному посібнику «Кредитування та ризику» (автори Денисенко М. П., Догмачов В. М., Кабанов В. Г.) [35].

У позатекстовому посиланні: 35. Денисенко М. П., Догмачов В. М., Кабанов В. Г. Кредитування та ризику: навч. посіб. Київ, 2008. 213 с.

Якщо в тексті згадують конкретну частину тексту документа, після неї можна зазначити (у квадратних дужках) порядковий номер позатекстового бібліографічного посилання та сторінку, на якій подано цей об'єкт посилання. Між поданими відомостями проставляють знак «кома».

Приклади

У тексті: [2, с. 28]; [2, с. 154].

У позатекстовому посиланні: 2. Нагайчук Н. Г. Фінанси страхових компаній: навч. посіб. – Київ: УБС НБУ, 2010. – 527 с.

Якщо у позатекстовому посиланні бібліографічні записи не нумеровано, в тексті (у квадратних дужках) після згадування подають відомості, що є достатніми для ідентифікування об'єкта посилання (ім'я автора, назва документа тощо).

Якщо посилання в тексті подають на документ, авторами якого є одна, дві чи три особи, у квадратних дужках зазначають їхні прізвища, розділяючи знаком «кома».

Приклад

У тексті: [Кушнарченко, Удалова].

У позатекстовому посиланні: Кушнарченко Н. М., Удалова В. К. Наукова обробка документів: навч. посіб. – Київ: Знання, 2006. – 223 с.

Якщо посилання в тексті подають на документ, авторами якого є чотири та більше осіб, у квадратних дужках зазначають тільки його назву.

Приклад

У тексті: [Управління персоналом в умовах економіки знань].

У позатекстовому посиланні: Управління персоналом в умовах економіки знань: монографія/Азаренкова Г. М. та ін. Київ, 2011. 406 с.

Якщо в тексті є посилання на таку саму книгу того самого автора, але видану в іншому році, після прізвища автора зазначають відомості про рік її виходу у світ та сторінки, на яких подано об'єкти посилань, розділяючи ці відомості знаком «кома».

Приклади

[Іванченко, 1995, с. 52];

[Іванченко, 2009, с. 38].

Дозволено у посиланні в тексті скорочувати довгі назви документів, позначаючи останні видалені слова назви знаком «три крапки».

Приклад

У тексті: [Розвиток обліково-аналітичних ... , с. 85].

У позатекстовому посиланні: Розвиток обліково-аналітичних систем суб'єктів господарювання в Україні: монографія/Львів. нац. ун-т ім. Івана Франка. Львів, 2010. 447 с.

Якщо об'єктом позатекстового бібліографічного посилання є багаточастинний документ, у посиланні в тексті потрібно зазначити номер тому (частини) або випуску видання.

Приклад

У тексті: [Ушинський, т. 1, с. 192–193].

У позатекстовому посиланні: Ушинський К. Д. Людина як предмет виховання. Спроба педагогічної антропології: вибр. твори. Київ: Рад. шк., 1983. Т. 1. 480 с.

Якщо у посиланні в тексті наведено відомості про кілька об'єктів посилань, їх відділяють один від одного знаком «крапка з комою».

Приклад

[Вовчак, 2011 ; Зубець, 2012];

[3, с. 18; 2, с. 45].

Повторне бібліографічне посилання

Повторне бібліографічне посилання на один і той самий документ або його частину, або групу документів наводять у скороченій формі за умови, що всі потрібні для ідентифікування та пошуку цього документа бібліографічні відомості зазначено у первинному посиланні на нього.

Повторне бібліографічне посилання може бути внутрішньотекстовим, підрядковим і позатекстовим.

До повторного бібліографічного посилання дозволено долучати елементи, що не увійшли до складу первинного бібліографічного посилання, однак є потрібними для ідентифікування документа.

У повторному бібліографічному посиланні на документ, авторами якого є одна, дві або три особи, подають заголовок бібліографічного запису, основну назву та номер сторінки.

Приклади

Внутрішньотекстове посилання

Первинне: (Копиленко О. Л. Законотворчий процес: стан і шляхи вдосконалення. Київ, 2010. 692 с.).

Повторне: (Копиленко О. Л. Законотворчий процес. С. 292).

Підрядкове посилання

Первинне: 1 Захара І. Лекції з історії філософії. Вид. 2-ге. Львів, 1997. 322 с.

Повторне: 3 Захара І. Лекції з історії філософії. С. 86.

У повторному бібліографічному посиланні на документ, авторами якого є чотири та більше осіб, подають основну назву та номер сторінки.

Приклади

Внутрішньотекстове посилання

Первинне: (Аналіз інвестиційних проектів: практикум для студ. вищ. навч. закл./Череп А. В. та ін. Київ, 2011. 259 с.).

Повторне: (Аналіз інвестиційних проектів. С. 18).

Позатекстове посилання

Первинне: 8. Фінанси суднобудівних підприємств: монографія/І. А. Воробйова та ін. Миколаїв, 2012. 232 с.

Повторне: 15. Фінанси суднобудівних підприємств. С. 158.

У повторному бібліографічному посиланні дозволено застосовувати скорочування довгих назв, позначаючи видалені останні слова назви знаком «три крапки».

Приклад

Позатекстове посилання

Первинне: 13. Правова основа діяльності органів державної влади/упоряд. Любченко П. М. Харків, 2010. 303 с.

Повторне: 20. Правова основа діяльності С. 290.

У повторному бібліографічному посиланні на багатотомний документ, авторами якого є одна, дві або три особи, подають заголовок бібліографічного запису, основну назву (або тільки основну назву, якщо заголовка немає), номер тому, сторінки.

Приклад

Підрядкове посилання

Первинне: 3 Франко І. Твори: у 50 т. Т. 45. Київ, 1986. 480 с.

Повторне: 5 Франко І. Твори: у 50 т. Т. 45. С. 300.

У повторному бібліографічному посиланні на серіальний документ, яке подають безпосередньо за первинним бібліографічним посиланням, зазначають його основну назву, а також ті відомості, що відрізняються від відомостей у первинному посиланні — рік, номер (у періодичному виданні), випуск (у продовжуваному виданні), число, місяць (у газетах), а також номер сторінки.

Приклад

Внутрішньотекстове посилання

Первинне: (Вісн. прокуратури. Київ, 2011. Вип. 4. 128 с.).

Повторне: (Вісн. прокуратури. 2012. Вип. 1. С. 10).

У повторному бібліографічному посиланні на патентний документ подають позначення виду документа, його номер, назву країни, що видала цей документ, та сторінку, на якій розміщено об'єкт посилання в патентному документі.

Приклад

Позатекстове посилання

Первинне: 8. Спосіб лікування синдрому дефіциту уваги та гіперактивності у дітей: пат. 76509 Україна. № 2004042416 ; заявл. 01.04.2004 ; опубл. 01.08.2006, Бюл. № 8 (кн. 1). 120 с.

Повторне: 10. Пат. 76509 Україна. С. 3.

У повторному бібліографічному посиланні на нормативний документ зі стандартизації (стандарт з позначками ДСТУ, ДСТУ ГОСТ, ДСТУ ISO, СОУ тощо) подають його позначку, номер разом із роком затвердження та номер сторінки.

Приклад

Підрядкове посилання

Первинне: 2 ДСТУ 7152:2010. Видання. Оформлення публікацій у журналах і збірниках. Київ, 2010. 16 с. (Інформація та документація).

Повторне: 3 ДСТУ 7152:2010. С. 6.

Якщо первинне й повторне бібліографічні посилання на одну й ту саму сторінку (сторінки) документа розміщено одне за одним, текст повторного посилання замінюють словами «Там само» («Там же» – рос. мовою, «Ibid» – латин. мовою).

Приклад

Підрядкове посилання

1 Танюк Л. С. Твори: у 60 т. Київ, 2011. Т. 18. С. 250—253.

2 Там само.

У повторному бібліографічному посиланні на іншу сторінку одного й того самого документа до слів «Там само» («Там же» або «Ibid») додають номер цієї сторінки.

Приклад

Внутрішньотекстове посилання

Первинне: (Литвиненко Н. П. Тлумачний словник медичних термінів. Київ, 2010. С. 175).

Повторне: (Там само. С. 92).

У повторному бібліографічному посиланні на багаточастинний документ, крім номера сторінки, зазначають номер тому (частини, випуску тощо).

Приклад

Позатекстове посилання

Первинне: 13. Енциклопедія історії України: у 10 т./ред. рада: В. М. Литвин (голова) та ін.; НАН історії України, Ін-т історії України. Київ: Наук. думка, 2005. Т 9. С. 36–37.

Повторне: 14. Там само. Т. 7. С. 18.

Якщо у складі первинного та повторного бібліографічних посилань, наведених одне за одним, є аналітичні бібліографічні записи на різні публікації, які розміщено в одному й тому самому періодичному чи продовжуваному виданні, у повторному посиланні замість бібліографічних відомостей про цей документ, що збігаються з бібліографічними відомостями у первинному посиланні, наводять слова «Там само» («Там же» або «Ibid»).

Приклад

Позатекстове посилання

Первинне: 5. Сенченко М. Чи вміємо ми читати?//Вісн. Книжкової палати. 2012. № 3. С. 3.

Повторне: 6. Афонін О. Українська книга 2011: рух по сходинках униз // Там само. С. 6–8.

Якщо у повторному бібліографічному посиланні, поданому не після первинного, є бібліографічний запис на один і той самий документ, створений одним, двома або трьома авторами, в ньому подають заголовок бібліографічного запису, а основну назву та наступні за нею повторювані елементи замінюють скороченими словами: «Знач. твір» («Значений твір»), «Цит. твір» («Цитований твір»), «Указ. соч.» («Указанное сочинение» – рос. мовою), «Цит. соч.» («Цитированное сочинение» – рос. мовою), «Op. cit.» («Ориэ citato» – латин. мовою).

У повторному бібліографічному посиланні на інший том (частину), іншу сторінку після цих слів зазначають номер цього тому (частини), цієї сторінки.

Приклад

Підрядкове посилання

Первинне: 2 Криворучко О. Ю. Сучасна архітектура: термінол. слов./Нац. ун-т «Львів. політехніка». Львів, 2008. С. 87.

Повторне: 4 Криворучко О. Ю. Зазнач. твір. С. 59.

ОСОБЛИВОСТІ СКЛАДАННЯ КОМПЛЕКСНОГО БІБЛІОГРАФІЧНОГО ПОСИЛАННЯ

Якщо в бібліографічному посиланні використано кілька об'єктів посилання, їх об'єднують в одне – комплексне бібліографічне посилання (далі – комплексне посилання).

У комплексному посиланні кілька об'єктів бібліографічного посилання подають в алфавітному чи хронологічному порядку або за алфавітом назв мов, тобто за принципом єдиної графічної основи – кириличної, латинської тощо, або кожною мовою окремо.

Комплексні посилання можуть бути внутрішньотекстовими, підрядковими, позатекстовими, а також можуть містити первинні та повторні посилання.

Бібліографічні посилання у складі комплексного посилання розділяють між собою знаком «крапка з комою».

Кожне з бібліографічних посилань у складі комплексного посилання оформлюють за загальними правилами, ураховуючи зазначені далі особливості.

Якщо кілька бібліографічних посилань у складі комплексного посилання мають ідентичні заголовки (один і той самий автор кількох праць), у другому й наступних посиланнях ці заголовки можна замінити словами: «Його ж», «її ж», «їх же» («Его же», «Ее же», «Их же» – рос. мовою або «Idem», «Eadem», «Ibidem» – латин. мовою).

Приклад

Підрядкове комплексне посилання: *Туркот Т. І. Педагогіка вищої школи: навч. посіб. для студ. ВНЗ. Київ, 2011. С. 128 ; Його ж. Психологія і педагогіка вищої школи в запитаннях і відповідях: навч. посіб. для студ. ВНЗ. Київ, 2011. С. 230.

Ідентичні заголовки у бібліографічних посиланнях у складі комплексного посилання можна не наводити. У цьому разі після заголовка в першому посиланні

ставлять знак «двокрапка», а перед основною назвою наступного бібліографічного посилання проставляють його порядковий номер.

Приклад

Позатекстове комплексне посилання: 27. Кузьмінський А. І.: 1) Методика навчання англійської мови в аспекті комунікативно-когнітивного підходу: навч.-метод. посіб. Черкаси, 2011. С. 31 ; 2) Моделювання професійної діяльності майбутнього фахівця в умовах інтеграції України в європейський освітній простір: навч. посіб. Черкаси, 2011. С. 78.

ОСОБЛИВОСТІ СКЛАДАННЯ БІБЛІОГРАФІЧНОГО ПОСИЛАННЯ НА ЕЛЕКТРОННИЙ РЕСУРС

Залежно від режиму доступу електронні ресурси поділяють на електронні ресурси локального та віддаленого доступу.

За видом інформації, призначеної для сприйняття, розрізняють такі електронні ресурси: електронні дані, електронні програми, електронні дані та програми.

Джерелами інформації для складання бібліографічного посилання на електронний ресурс є титульний екран, основне меню, програма, головна сторінка сайту чи порталу, що містять відомості про автора, назву, відповідальність, перевидання (версію), місце та рік видання. Основним джерелом інформації є титульний екран. За потреби використовують й інші джерела інформації: етикетку на фізичному носіїві електронного ресурсу, технічну та іншу супровідну документацію до нього або контейнер, коробку, конверт тощо (згідно з ДСТУ 7157).

Бібліографічне посилання складають як на електронні ресурси загалом (електронні документи, бази даних, портали чи сайти, веб-сторінки, форуми тощо), так і на їхні складники (розділи та частини електронних документів, порталів чи сайтів; публікації в електронних серіальних документах, повідомлення на форумах тощо) згідно з загальними правилами (відповідно до розділів 4–6) та з урахуванням зазначених далі особливостей.

Якщо є зміни в змісті електронного ресурсу – доповнено зміст або вилучено з нього певну інформацію, модифіковано мову програмування або операційної системи тощо, у бібліографічному посиланні наводять ці відомості, що крім слова «видання» (наприклад, «2-ге вид., доповнене»), можуть містити слова «версія» (наприклад, «Версія 3.1»), «рівень» (наприклад, «Тренувальний рівень»), «модифікація» (наприклад, «Третя модифікація»).

У бібліографічному посиланні після відомостей про відповідальність дозволено не подавати відомості про вид електронних даних чи програм, наприклад: електронні текстові дані (скорочено – електрон. текст. дані), електронні графічні дані (електрон. граф. дані), електронний журнал (електрон. журн.), електронні картографічні дані (електрон. картогр. дані), електронна пошукова програма (електрон. пошук. прогр.) тощо.

У бібліографічному посиланні на електронний ресурс локального доступу після вихідних даних подають відомості про кількість фізичних одиниць (арабськими цифрами) та вид носія інформації (наприклад, електронний оптичний диск). У дужках можна подавати відомості про вид оптичного диска (CD-R, CD-RW, DVD-R тощо).

Приклад

Підрядкове посилання

11 Кожухівський А. Д. Імітаційне моделювання систем масового обслуговування [Електронний ресурс]: практикум/Черкас. держ. технол. ун-т. Електрон. текст, дані. Черкаси, 2009. 1 електрон. опт. диск (CD-R).

У примітці до бібліографічного посилання на електронний ресурс подають відомості, необхідні й достатні для пошуку та характеристики технічних специфікацій цього електронного ресурсу, в такій послідовності: системні вимоги; відомості про доступ; дата оновлення документа або його частини; електронна адреса; дата звернення до документа.

Відомості про доступ до електронного ресурсу подають у бібліографічних посиланнях на документи з комп'ютерних мереж, а також із повнотекстових баз даних, доступ до яких здійснюють на договірній основі або за передплатою (наприклад, «ЛІГА- ЗАКОН», «Атлас Аналітика», «Нормативні акти України» тощо).

Приклад

Позатекстове посилання

3. Про відзначення 150-річчя з дня народження видатного вченого Володимира Івановича Вернадського [Електронний ресурс]: проект постанови Верховної Ради України. Документ не було опубліковано. Доступ із інформ.-правової системи «ЛІГА- ЗАКОН».

Відомостям про дату (день, місяць, рік) останнього оновлення електронного ресурсу віддаленого доступу (його частини) передують слова «Дата оновлення». Ці відомості в бібліографічному посиланні наводять перед відомостями про режим доступу («URI», «URL»).

Приклад

Підрядкове посилання

2 Берташ В. Пріоритети визначила громада // Голос України: електрон. версія газ. 2012. № 14 (5392). Дата оновлення: 04.08.2012. URL: <http://www.qolos.com.ua/userfiles/file/040812/040812-u.pdf> (дата звернення: 06.08.2012).

Для позначення електронної адреси електронного ресурсу віддаленого доступу в примітці дозволено замість слів «Режим доступу» (чи «Доступ») або їхнього еквівалента іншою мовою (наприклад, «Available from») застосовувати аббревіатури «URI» (Uniform Resource Identifier – Уніфікований ідентифікатор ресурсу) або «URL» (Uniform Resource Locator – Уніфікований покажчик ресурсу).

Якщо електронний ресурс має унікальний ідентифікатор DOI (Digital Object Identifier – Ідентифікатор цифрового об'єкта) або інший постійний ідентифікатор, замість електронної адреси цього ресурсу рекомендовано зазначати його ідентифікатор.

Інформацію про протокол доступу до електронного ресурсу (http, ftp тощо) та його електронну адресу наводять у форматі «URI» або «URL».

Довгу електронну адресу можна переносити на наступний рядок. У цьому разі останнім у першому рядку має бути знак «навискісна риска» («/»).

Приклад

Підрядкове посилання

12 Біланюк О. П. Сучасний стан та перспективи розвитку міжнародного туризму в українськопольських відносинах // Економіка. Управління. Інновація: електрон. наук. фахове вид. 2012. № 2. URL: http://archive.nbuiv.gov.ua/e-journals/eui/2012_2/pdf/12borupv.pdf (дата звернення: 17.06.2013).

Для запобігання помилок у наведенні електронної адреси рекомендовано подавати її в один рядок.

Приклад

Підрядкове посилання

12 Біланюк О. П. Сучасний стан та перспективи розвитку міжнародного туризму в українськопольських відносинах//Економіка. Управління. Інновація: електрон. наук. фахове вид. 2012. № 2. URL: http://archive.nbuiv.gov.ua/e-journals/eui/2012_2/pdf/12borupv.pdf (дата звернення: 17.06.2013).

Дозволено подавати відомості про інше місцезнаходження чи форму електронного ресурсу, використовуючи слова «Також доступний» (наприклад, «Також доступний у Р D F :.») чи подібні еквівалентні фрази (наприклад, «Відомості доступні також в Інтернеті:...»).

Після електронної адреси подають відомості про дату звернення до електронного ресурсу віддаленого доступу: число, місяць і рік (в круглих дужках) після слів «дата звернення».

Приклад

Позатекстове посилання

4. Конституція України: Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР // База даних «Законодавство України»/ВР України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 08.02.2012).

У бібліографічному посиланні на електронні ресурси локального та віддаленого доступу в примітці можна не подавати відомостей про джерело назви («Назва з етикетки диска», «Назва з екрана» тощо).

ОСОБЛИВОСТІ СКЛАДАННЯ БІБЛІОГРАФІЧНОГО ПОСИЛАННЯ НА АРХІВНИЙ ДОКУМЕНТ³⁰

Бібліографічне посилання на архівний документ дає можливість ідентифікувати його та визначати місцезнаходження в архіві, музеї, бібліотеці тощо.

Бібліографічне посилання на архівний документ складають за загальними правилами, викладеними в цьому стандарті, з урахуванням зазначених далі особливостей.

У бібліографічному посиланні на архівний документ відомості про об'єкт посилання відокремлюють від пошукових даних знаком «дві навскісні риски» («//») з проміжками до та після нього.

Приклад

Підрядкове посилання

3 Матеріали Ради Народних комісарів Української Народної Республіки//ЦДАВО України (Центр. держ. архів вищ. органів влади та упр. України). Ф. 1061. Оп. 1. Спр. 8–12. Копія; Ф. 1063. Оп. 3. Спр. 1–3.

Для позначення пошукових даних архівного документа використовують такі скорочення слів: «Ф.» («Фонд»), «Оп.» («Опис»), «К.» («Картон»), «Спр.» («Справа»), «Од. зб.» («Одиниця зберігання»), «Арк.» («Аркуш»).

Між елементами пошукових даних ставлять знак «крапка».

Приклад

Внутрішньотекстове посилання: (ЦДІАК України. Ф. 4703. Оп. 3. Спр. 23. Арк. 45–49).

³⁰ ДСТУ 8302:2015.. Бібліографічне посилання. Загальні положення та правила складання. Київ. ДП «УкрНДНЦ», 2016. 20 с. (Інформація та документація). URL: http://knmu.kharkov.ua/attachments/3659_8302-2015.PDF

Бібліографічне посилання на архівний документ може містити такі елементи: заголовок бібліографічного запису (ім'я автора); основну назву документа; відомості, що належать до назви (пояснюють і доповнюють її); відомості про відповідальність (містять інформацію про осіб і/або організації, які брали участь у створенні документа); пошукові дані архівного документа; примітки.

Пошукові дані архівного документа містять такі відомості: назву архіву; номер архівного фонду; номер опису; номер справи (одиниці зберігання) за описом; місцезнаходження об'єкта посилання (кількість аркушів загалом чи аркуш, на якому подано об'єкт посилання).

Приклад

Позатекстове посилання

8. ЦДНТА України. Ф. Р-72. Оп. 2. К. 1 – 272. Од. зб. 1. 10 арк.

Назву архіву подають у вигляді аббревіатури чи скорочення, які прийнято в архівній галузі. Розшифрування аббревіатури наводять у списку скорочень, який додають до тексту. Якщо списку скорочень немає, назву архіву подають повністю або скорочують окремі слова та словосполучення згідно з ДСТУ 3582, ДСТУ 7093, ГОСТ 7.12. Повну або скорочену назву архіву можна подавати після аббревіатури.

Приклади

ЦДІАК України (Центральний державний історичний архів України, м. Київ); ДА СБ України (Держ. архів Служби безпеки України); ЦДНТА України (Центр. держ. наук.-техн. архів України); Держархів м. Києва.

У повторному бібліографічному посиланні назву архіву наводять у вигляді аббревіатури або в скороченій формі.

Номер архівного фонду наводять після назви архіву, зазначаючи ті необхідні елементи пошукових даних, які прийнято подавати саме в цьому архіві. Після номера архівного фонду в круглих дужках може бути зазначено його назву.

Приклад

ЦДАВО України. Ф. 14 (Фонд «Товариство отців Василіан» у Львові).

Якщо номера архівного фонду немає, після назви архіву подають, зазвичай у називному відмінку, назву цього архівного фонду.

Приклад

Держархів Донецької обл. Фонд Донецького обкому КП(б)У.

Внутрішньотекстове бібліографічне посилання на архівний документ зазвичай містить тільки пошукові дані цього документа.

Приклад

Внутрішньотекстове посилання (ЦДІАЛ України. Ф. 183. Оп. 4. Спр. 2. Арк. 10).

За потреби можна наводити його повний опис.

Приклад

Внутрішньотекстове посилання

(Наукове товариство ім. Шевченка//Львів. наук. б-ка ім. В. Стефаника НАН України. Ф. 1. Оп. 1. Спр. 78. Арк. 1–7).

У підрядкових і позатекстових бібліографічних посиланнях рекомендовано наводити відомості про архівний документ – об’єкт посилання (його заголовки та основну назву або тільки його основну назву; відомості, що належать до назви тощо) та пошукові дані.

Приклад

Позатекстове посилання

5. Діяльність історичної секції при ВУАН та зв’язаних з нею історичних установ Академії в 1929— 1930 рр.//Інститут рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. Ф. X (Всеукраїнська Академія Наук). Спр. 1686. 30 арк.

Проте можна наводити у підрядкових і позатекстових посиланнях на архівний документ тільки пошукові дані цього документа за умови, якщо основні відомості про нього є в тексті.

Якщо справа (одиниця зберігання) чи певний архівний документ, який зберігають у цій справі, не має назви, її формулює дослідник. У цьому разі назву справи подають у квадратних дужках до або після пошукових даних про документ.

Приклад

Позатекстове посилання

17. [Праці П. К. Грімстед]/ЦДАВО України. Ф. 14. Оп. 7. Спр. 19. 284 арк.
або:

17. ЦДАВО України. Ф. 14. Оп. 7. Спр. 19. 284 арк. [Праці П. К. Грімстед].

Якщо потрібно зазначити автора та назву або тільки назву справи, в якій зберігають архівний документ – об’єкт посилання, ці відомості подають після пошукових даних у круглих дужках.

Приклад

Підрядкове посилання

3 Науковий архів Інституту історії України НАН України. Ф. 2. Оп. 3. Спр. 170. № 1. Арк. 5. (План праці НДКІУ на 1924 р.).

У примітках можна наводити відомості про автентичність, автографічність, мову, спосіб відтворення, відомості про особливості зовнішнього вигляду архівного документа, про його опублікування тощо. Примітки подають після пошукових даних.

Приклади

Підрядкові посилання

*ЦДАВО України. Ф. 3866. Оп. 3. Спр. 3. Арк. 1–37. Копія.

2 ЦДІАК України. Ф. 127. Оп. 3. Спр. 38. Арк. 45. Оригінал. Рукопис.

Якщо текст архівного документа розміщено на зворотному боці аркуша, у пошукових даних бібліографічного посилання зазначають слово «зворот» у скороченій формі – «зв.».

Приклад

Позатекстове посилання

21. Лист Голови Спілки «Чорнобиль» Г. Ф. Лепіна на ім'я Голови Ради Міністрів УРСР В. А. Масола щодо реєстрації Статуту Спілки та сторінки Статуту. 14 грудня 1989 р.//ЦДАГО України. Ф. 1. Оп. 32. Спр. 2612. Арк. 63, 64, 64 зв., 71.

Бібліографічні посилання на архівні документи із зарубіжних архівів подають мовою певної країни згідно з прийнятими в цій країні та в цьому архіві правилами описування та складання посилань (зі скороченнями).

Приклади

Внутрішньотекстове посилання: (APw Lublinie. Zespol 95. Sygn.125. K. 6–7).

Підрядкове посилання: 11 Sygn.126. Wisyta Generalna dekanatu Patenskiego w roku 1793. 1793 r. 57 k.

Позатекстове посилання: Государственный архив Российской Федерации. Ф. Р-7008. Украинская библиотека им. С. Петлюры в Париже. 1922 –1940. Оп. 1. Д. 65. Каталог книг по истории Украины и другим вопросам на украинском языке, 1908–1940. 80 л.

2.4. Рекомендації щодо перевірки дисертаційних робіт на текстові запозичення

Відповідно до освітньо-наукової програми «Соціальна робота», розробленої робочою групою кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини (відповідно до Стандарту вищої освіти третього (освітньо-наукового) рівня, ступінь доктор філософії, галузь знань 23 Соціальна робота, спеціальність 231 Соціальна робота, затвердженого наказом МОН України від 30.12.2021 р. № 1495) дисертація не повинна містити академічного плагіату, фальсифікації, фабрикації.

Головним технологічним інструментом протидії порушенням академічної доброчесності здобувачів ОНП «Соціальна робота» є програмний продукт Unicheck, який надається університету на умовах договору про перевірку дисертаційних робіт, статей у фахових періодичних наукових виданнях (<https://bit.ly/3BFcd2V>). Учасники освітнього процесу мають доступ до інших технологічних інструментів (<https://is.gd/GwL1Co>).

Автоматизована перевірка на наявність ознак академічного плагіату в наукових роботах здобувачів вищої освіти ступеня «доктор філософії» (очної (денної, вечірньої) та заочної форм навчання), здобувачів наукового ступеня «доктор наук»; наукових працях науково-педагогічних працівників, здобувачів вищої освіти здійснюється відповідно до Порядку перевірки дисертаційних робіт на академічний плагіат, поданих до розгляду в спеціалізовані вчені ради Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини (2021) за допомогою сервісу [Unicheck](#) (відповідно до Договору про співпрацю від 01.06.2020 р.), інших програмних продуктів. Процедура перевірки за допомогою сервісу [Unicheck](#) забезпечується працівниками редакційного відділу Університету (п.5.3 Методичних рекомендацій щодо запобігання та виявлення академічного плагіату на факультеті соціальної та психологічної освіти Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини).

Процедуру проведення перевірки дисертаційних робіт регулює відповідний Порядок³¹ (2021, <https://bit.ly/3Fwgl1o>), відповідно до якого до попередньої експертизи допускаються дисертаційні роботи лише після їх перевірки на ознаки академічного плагіату, за результатами якої формується висновок експертної комісії (створюється у структурному підрозділі, в якому виконано дисертацію).

Експертне оцінювання текстів після автоматизованої перевірки здійснює експертна комісія, яка створюється у структурному підрозділі, у якому виконано дисертацію (кафедра соціальної педагогіки та соціальної роботи), із фахівців за профілем/спеціальністю, за яким підготовлено дисертацію.

Члени експертної комісії формують висновок про наявність чи відсутність академічного плагіату та допуск здобувача до попередньої експертизи дисертації.

³¹ Порядок перевірки дисертаційних робіт на академічний плагіат, поданих до розгляду в спеціалізовані вчені ради Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

РЕКОМЕНДОВАНІ ДЖЕРЕЛА

Основні джерела

Нормативно-рекомендаційні документи

1. Закон України «Про освіту» (2017, зі змінами). URL: <https://bit.ly/3DWWugL>
2. Закон України «Про вищу освіту» (2014, зі змінами). URL: <https://bit.ly/3DUNQj2>
3. Закон України «Про наукову і науково-технічну діяльність» (2015, зі змінами). URL: <https://bit.ly/3yrvTeM>
4. Методичні рекомендації щодо розроблення стандартів вищої освіти (наказ Міністерства освіти і науки України від 01.06.2017 р. № 600 (у редакції наказу Міністерства освіти і науки України від 30.04.2020 р. № 584). URL: <https://bit.ly/3oVD5sv>
5. Методичні рекомендації щодо запобігання та виявлення академічного плагіату на факультеті соціальної та психологічної освіти Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини (2022). URL: <http://surl.li/cokqo>
6. Національна рамка кваліфікацій (постанова КМУ № 1341 від 23.11.2011 у редакції від 25.06.2020 № 519). URL: <https://bit.ly/3oUbCaq>
7. План розвитку освітньо-наукової програми «Соціальна робота». Третій освітньо-науковий рівень освіти Галузь знань 23 Соціальна робота. Спеціальність 231 Соціальна робота 2022-2023 н.р. URL: <https://fspo.udpu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/07/%D0%9F%D0%BB%D0%B0%D0%BD>
8. Положення про організацію освітнього процесу в Уманському державному педагогічному університеті імені Павла Тичини (2022). URL: <https://cutt.ly/4XDLu6a>
9. Положення про освітні програми в Уманському державному педагогічному університеті імені Павла Тичини (2021 р.). URL: <https://cutt.ly/oE9f2Vi>
10. Положення про контроль та оцінювання навчальних досягнень здобувачів вищої освіти в Уманському державному педагогічному університеті імені Павла Тичини (2021 р.). URL: <https://cutt.ly/TJzTKEW>
11. Положення про підготовку здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини (2022). URL: <https://drive.google.com/file/d/1xFqn7jY2AEsMifxLAqF6Z2smpUWiNQaV/view>
12. Положення про атестацію здобувачів ступеня доктора філософії (PhD) Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини (2022). URL: <https://drive.google.com/file/d/17iCcgH0FND51y5hpL79NfYNo6Tfd6-aj/view>
13. Положення про відділ аспірантури та докторантури Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини (2021). URL: <https://bit.ly/3oTepRo>
14. Порядок підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого Постановою КМУ № 261 від 23.03.2016 р. (зі змінами, Постанова КМ № 283 від 03.04.2019 р.). URL: <https://bit.ly/3oV9mQk>
15. Порядок перевірки дисертаційних робіт на академічний плагіат, поданих до розгляду в спеціалізовані вчені ради Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини (2021). URL: <https://bit.ly/3Fwglfo>
16. Порядок присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії (Постанова Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 р. № 44, зі змінами, Постановою КМ [№ 341 від 21.03.2022](#)). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/44-2022-%D0%BF#Text>
17. Професійний стандарт на групу професій «Викладачі закладів вищої освіти» (наказ Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства від 23.03.2021 № 610). URL: <https://bit.ly/3F9gnm4>
18. Стандарт вищої освіти третього (освітньо-наукового) рівня, ступінь доктор філософії, галузь знань 23 Соціальна робота, спеціальність 231 Соціальна робота (наказ Міністерства освіти і науки України від 30.12.2021 р. № 1495). URL: <https://bit.ly/3nemUoW>

19. Статут Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини (2021). URL: <https://cutt.ly/8E2KK1G>
20. Стратегія розвитку УДПУ на 2021-2025 рр. (2021). URL: <https://cutt.ly/gE2K8bU>

Навчально-методичні матеріали:

1. Батенко Л. П. Управління проектами: Навч. посібник / Л.П. Батенко, О.А. Загородніх, В.В. Ліщинська / Батенко Л. П., Загородніх О. А., Ліщинська В. В. К.: КНЕУ, 2003. 231 с.
2. Важинський С.Е., Щербак Т. І. В 12 Методика та організація наукових досліджень : Навч. посіб. Суми: СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2016. 260 с.
3. Дебич М. Теоретичні засади інтернаціоналізації вищої освіти: міжнародний досвід: монографія. – Ніжин: ПП Лисенко. 2019. 408 с.
4. Дослідження у соціальній роботі: Антологія [упор. Т. Семигіна]. Київ : Академія праці, соціальних відносин і туризму, 2021. 203с.
5. Енциклопедія для фахівців соціальної сфери / За заг. ред. І. Д. Звереві. Київ, Сімферополь: Універсум, 2012. 536 с.
6. Єгорова-Луценко Т. П. Цифровізація системи надання соціальних послуг в Україні. *Право та інноваційне суспільство*. 2020. № 1 (14). С. 80–85. URL: [https://doi.org/10.37772/2309-9275-2020-2\(15\)-13](https://doi.org/10.37772/2309-9275-2020-2(15)-13).
7. Інтернаціоналізація вищої освіти в Україні: методичні рекомендації / Л. Горбунова, М. Дебич, В. Зінченко, І. Сікорська, І. Степаненко, О. Шипко / За ред. І. Степаненко. К.: ІВО НАПН України, 2016. 158 с.
8. Інтернаціоналізація як інструмент розвитку лідерського потенціалу університету : навчальний посібник / І. Степаненко, М. Дебич. К. : ДП «НВЦ «Пріоритети», 2017. 44 с.
9. Кукоба В. П. Управління проектами. Практикум [Електронний ресурс]: навч. посіб. / В. П. Кукоба [та ін.] ; за заг. ред. В. П. Кукоби. К. : КНЕУ, 2014. 111 с.
10. Методичні рекомендації до проходження виробничої практики здобувачами вищої освіти ступеня «доктор філософії» спеціальності 231 Соціальна робота / Уклад. Н. М. Коляда, О. О. Кравченко, С. О. Роєнко. К., 2021. 87 с.
11. Наукове дослідження та академічна доброчесність : навч.-метод. посібн. / Уклад. Н. М. Коляда, Н. В. Левченко. К., 2021. 140 с.
12. Національна доповідь про стан і перспективи розвитку освіти в Україні: монографія / Нац. акад. пед. наук України ; [редкол.: В. Г. Кремень (голова), В. І. Луговий (заст. голови), О. М.Топузов (заст. голови)] ; за заг. ред. В. Г. Кременя. Київ : КОНВІ ПРІНТ, 2021. 384 с. Бібліогр.: с. 21. (До 30-річчя незалежності України). DOI: <https://doi.org/10.37472/NAES-2021-ua>
13. Основи методології та організації наукових досліджень: Навч. посіб. для студентів, курсантів, аспірантів і ад'юнтів / за ред. А. Є. Конверського. К.: Центр учбової літератури, 2010. 352 с.
14. Основи наукових досліджень: навч. посіб. / за заг. ред. Т. В. Гончарук. Тернопіль, 2014. 272 с.
15. Проектне фінансування: Підручник / Т.В. Майорова, О.О. Ляхова. К.: КНЕУ, 2017. 761 с.
17. Семигіна Т. Методичні рекомендації до написання дисертації доктора філософії зі спеціальності 231 «Соціальна робота». Київ: Академія праці, соціальних відносин і туризму, 2020. 41 с.
18. Семигіна Т. Сучасна соціальна робота. Київ: Академія праці, соціальних відносин і туризму, 2020. 275 с.
19. Семигіна Т. В., Карагодіна О. Г., Дворяк С. В. Цифровий формат досліджень із соціальної роботи: рефлексії практичного досвіду. *Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського*. 2020. № 3 (132). С. 89–97.
20. Семигіна Т. В., Скляр Т. М. Відповідь соціальної роботи на виклики пандемії COVID. *Paradigmatic view on the concept of world science*. 2020. № 1. С. 154–156.

21. Стратегії вищої освіти в умовах інтернаціоналізації для стійкого розвитку суспільства: Монографія / В. Зінченко, Н. Базелюк, М. Бойченко, Л. Горбунова, С. Курбатов, Ю. Мелков, О. Шипко ; за ред. В. Зінченка. Київ : Інститут вищої освіти НАПН України, 2020. 199 с.
22. Сусліков Л.М., Студеняк І.П. Управління науковими проектами: електронний навчальний посібник. 100 Мбайт. Ужгород: ДВНЗ «УжНУ», 2020. 409 сл.
23. Сучасні теорії соціальної роботи: Антологія [упор. Т. Семигіна]. Київ: Академія праці, соціальних відносин і туризму, 2021. 160 с. Режим доступу: https://www.researchgate.net/publication/350327030_SUCASNI_TEORII_SOCIALNOI_ROBOTI_ANTOLOGIA
24. Управління проектами: навч. посіб. / Ю. І. Буріменко, Л. В. Галан, І. Ю. Лебедева, А. Ю. Щуровська; за ред. Ю. І. Буріменко. – Одеса: ОНАЗ ім. О. С. Попова, 2017. – 208 с.
25. Управління проектами: навчальний посібник до вивчення дисципліни для магістрів галузі знань 07 «Управління та адміністрування» спеціальності 073 «Менеджмент» спеціалізації: «Менеджмент і бізнес-адміністрування», «Менеджмент міжнародних проектів», «Менеджмент інновацій», «Логістика»/ Уклад.: Л.Є. Довгань, Г.А.Мохонько, І.П.Малик. – К.: КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2017. – 420 с.

Наукові праці

1. Актуальні проблеми соціальної роботи: теорія і практика : колективна монографія / І. В. Албул, О. Д. Балдинюк, О. М. Бойко [та ін.] ; за ред. Н. М. Коляди ; МОН України, Уманський держ. пед. ун-т ім. Павла Тичини. – Умань : Візаві, 2020. – 234 с.
2. Бойко О. Докторська підготовка із соціальної роботи у Великій Британії: орієнтація на ринок праці. *Вісник Академії праці, соціальних відносин і туризму*. 2019. №1. С. 60–69. URL: <https://grani-print.dp.ua/index.php/jaysrt/article/view/132>
3. Бойко О. М., Кабаченко Н. В., Савчук О. М. Докторська програма (PhD) зі спеціальності «Соціальна робота і соціальна політика». Київ : Макрос, 2011. 60 с.
4. Вавіліна Н.І. Підготовка наукових кадрів як основа формування інтелектуального капіталу країни. *НАУКА, ТЕХНОЛОГІЇ, ІННОВАЦІЇ*. 2019, № 4. С. 16–27.
5. Винницький М. Впровадження третього циклу вищої освіти – ключ до успіху Болонського процесу. *Вища школа*. 2008. № 12. С. 20–27.
6. Демідова Ю. Система підготовки наукових і науково-педагогічних кадрів в Україні: ретроспектива розвитку і особливості формування. Теорія і практика управління соціальними системами 4'2019. С. 115–129.
7. Докторські програми в Україні: досвід НаУКМА / За ред. В. П. Моренця. Київ : Універ. вид-во «Пульсари», 2010. 160 с.
8. Звернення учасників круглого столу «Професійні стандарти соціальної роботи в Україні: Quo Vadis» (Київ, 1.11.2018 р.). URL: <https://bit.ly/2FTYQEm> (дата звернення 30.11.2018).
9. Карагодіна О. «Академізація» спеціальності як виклик для українських шкіл соціальної роботи. *Вісник Академії праці, соціальних відносин і туризму*. 2017. № 3. С. 7–11.
10. Карагодіна О. Круглий стіл «Запровадження програм підготовки докторів філософії з соціальної роботи». *Вісник Академії праці, соціальних відносин і туризму*. 2017. № 3. С. 95–97.
11. Карагодіна О. Розробка проекту паспорта наукової спеціальності «Соціальна робота». *Вісник Академії праці, соціальних відносин і туризму*. 2018. № 2. С. 100-103.
12. Карагодіна О., Пожидаєва О. Запровадження програм підготовки докторів філософії з соціальної роботи: аналіз поточної ситуації. *Вісник Академії праці, соціальних відносин і туризму*. 2017. №1. С. 85–91. URL: https://scholar.google.com.ua/citations?view_op=view_citation&hl=ru&user=iLqUhzcAAAAJ&citation_for_view=iLqUhzcAAAAJ:hC7cP41nSMkC
13. Карагодіна О.Г., Пожидаєва О.В. Виклики запровадження третього рівня вищої освіти з соціальної роботи. *Цілі сталого розвитку: глобальні та національні виміри*. 2017. С. 292. URL: https://d1wqtxts1xzle7.cloudfront.net/52548946/Tezy_conf_04_17.pdf?1491681649=&response-

content-

disposition=inline%3B+filename%3D52548946.pdf&Expires=1626446334&Signature=Nk5bD2rID4aeriX6YFE9u6Oyu2HoPvHcT5x0XwYE2Yhe329II9Ho5xTnl3-eWZLoVMlaW4YbHzMZjDTjJgXkUrTa5Dk9hSkMGpjtnNgNa8trtUPHEBFZNPMeZOmwxqJKQ39FbF9abjtAlhhNiNBzz44jH2bu3tfe3GSHpg92rUeX~YxL~XKOKzcyY2LiuWjEmi62vL-sym7uHtOfvmaknQGLrZtC7XmoCOsWSfcHv-efIYpxjGb3GXt~KoTpzkzddq9SI6i~qSDfE-olfbmr1Gqr4jKHDOl-vYKpuweEPU01YjERPP3blrEaPmL7o331XUnkQjiMyNFtNAcWS-Va~KA__&Key-Pair-Id=APKAJLOHF5GGSLRBV4ZA#page=292

14. Коляда Н. М. Наукова діяльність сучасного закладу вищої освіти: реалії та перспективи розвитку: Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Інноваційний потенціал сучасної освіти і науки» (Київ, 29 травня 2020 р.). К., 2020. С. 134–137.

15. Коляда Н. М., Левченко Н.М. Підготовка докторів філософії: законодавчий аспект / Н. М. Коляда, Н. М. Левченко. *Актуальні проблеми підготовки фахівців соціальної сфери* : матеріали Всеукраїнських науково-методичних семінарів (Умань, 18 квітня 2018 р. та 26 квітня 2018 р.) / [ред. кол. : Коляда Н.М. та ін.]. Умань : ВПЦ «Візаві», 2018. С. 79–83.

16. Кочубей Т. Д. Особливості соціально-педагогічної роботи з обдарованою особистістю. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*. Вип. 2(88), 2017. С. 171–175. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VZhDUP_2017_2_32

17. Кочубей Т.Д. Соціальна адаптація. *Енциклопедія інклюзивного реабілітаційно-соціального туризму*. МОЗ України, КЗ «Черкаський обл. центр медико-соц-ї експертизи ЧОР», МОН України, Уманський держ. пед. ун-т імені Павла Тичини. Умань: ВПЦ «Візаві», 2019. С. 128–129. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=S&I21DBN=EC&P21DBN=UJRN&S21FMT=JwU_B&S21ALL=%28%3C.%3E%3D%D0%A011%284%D0%A3%D0%9A%D0%A0%292%3C.%3E%29&Z21ID=&S21SRW=TIPVID&S21SRD=DOWN&S21STN=1&S21REF=10&S21CNR=20

18. Кочубей Тетяна, Левченко Наталія (2021). Загальні засади створення безбар'єрного середовища для людей з інвалідністю. *Social Work and Education*, Vol. 8, No. 2. pp. 204-214. DOI: 10.25128/2520-6230.21.2.6.

19. Кочубей Тетяна, Рябініна Марина Доступність як важлива умова реалізації прав людей з інвалідністю. *Соціальна робота та соціальна освіта*, 2020 р., Вип. 1 (4). С. 60-71. URL:<http://srso.udpu.edu.ua/article/view/215449/217483>

20. Кравченко О.О., Коляда Н.М., Ісаченко В.П., Гончар І.Г. Social activity of student youth: experience of Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University. *4th International Conference on Intelligent Human Systems Integration: Integrating People and Intelligent Systems (IHSI 2021)*. University of Palermo, Palermo, Italy, February 22-24, 2021.

21. Кравченко Оксана, Коляда Наталія, Чупіна Катерина. З досвіду соціальної роботи в Уманському державному педагогічному університеті імені Павла Тичини. *Соціальна робота та соціальна освіта*. 2020. Вип. 1 (4). С. 112–141. URL: [https://doi.org/10.31499/2618-0715.1\(4\).2020.215466](https://doi.org/10.31499/2618-0715.1(4).2020.215466)

22. Луговий В. І. Модернізація підготовки науково-педагогічних і наукових кадрів в аспірантурі та докторантурі наукових установ АПН України в контексті Болонського процесу: досвід, проблеми, перспективи. *Педагогіка і психологія*. 2008. № 1. С. 94-102.

23. Лютий В.П., Карагодіна О.Г., Пожидаєва О.В. Етична експертиза наукових досліджень в у соціальній роботі: ставлення професійної спільноти. 2019. С. 59–62. URL:https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/29883/1/V_Liutyi_O_Karagodina_APSPSR_KUBG.pdf

24. Підготовка докторів філософії (PhD) в умовах реформування вищої освіти: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (Запоріжжя, 5-6 жовтня 2017 р.). Запоріжжя: Запорізький національний університет, 2017. 216 с.

25. Пожидаєва О. В. Підготовка докторів філософії із соціальної роботи до викладацької діяльності (на прикладі Академії праці, соціальних відносин і туризму)/ *Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського*

- Scientific bulletin of South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky:* наук. журнал. Одеса : ПНПУ ім. К. Д. Ушинського, 2020. № 3 (132). С. 116-123.
26. Пожидаєва О. Педагогічна практика у межах освітньо-наукових програм із соціальної роботи. *Збірник наукових праць ЛОГОС*. 2021. №3/22. С. 84-86.
27. Проблеми соціально-педагогічної теорії та практики на сторінках періодичних видань (бібліографічний покажчик). *Соціальна робота та соціальна освіта*. 2018. Вип. 1. С. 72–86.
28. Рекомендації щодо забезпечення якості програм підготовки докторів філософії із соціальної роботи. *Вісник Академії праці, соціальних відносин і туризму*. 2019. № 3. С. 99-103. URL:https://www.socosvita.kiev.ua/sites/default/files/Visnyk_3_2019-99-104.pdf
29. Решетняк О.І. Особливості підготовки наукових кадрів у системах вищої освіти країн світу. *Економіка та держава*. № 4/2020. С. 96–103. Р
30. Різник В.В., Різник Н.А. Національні особливості та закордонна практика підготовки наукових та науково-педагогічних кадрів. «Young Scientist». № 10 (50). October, 2017. С. 525–529.
31. Семигіна Т. Відповідь соціальної роботи на виклики пандемії COVID. Paradigmatic view on the concept of world science. Volume 1. August 21, 2020. Toronto, Canada. С. 154–155.
32. Семигіна Т. Започаткування підготовки докторів філософії із соціальної роботи: досвід Академії праці, соціальних відносин і туризму. *Актуальні проблеми соціальної педагогіки та соціальної роботи*: м-ли Всеукр. наук.-практ. конф. (Умань, 11-12 жовтня 2018 р.) / [ред. кол. : Коляда Н.М. та ін.]. Умань: Візаві, 2018. С. 146-148.
33. Семигіна Т. Нові глобальні етичні принципи соціальної роботи. *Вісник Академії праці, соціальних відносин і туризму*. 2019. № 1. С. 70–85. URL: <https://grani-print.dp.ua/index.php/jaysrt/article/view/135>
34. Семигіна Т. Розвиток власних теорій соціальної роботи: глобальні тенденції (Київ, 15 березня 2018 р.): презентаційні матеріали. URL: https://d1wqtxts1xzle7.cloudfront.net/56079023/%D0%A1%D0%B5%D0%BC%D0%B8%D0%B3%D1%96%D0%BD%D0%B0_15032018%D1%84_1.pdf?1521217075=&response-content-disposition=inline%3B+filename%3D2018.pdf&Expires=1626514984&Signature=JvSjauS7oEd46rZzv0JDebKR1aC2SPLt8LqkzJ7XMLvBineGqkW7stth0u7PJS4H0-kz8EPAJGoPbm0TzIS0PMdqP~dQRwmlkcFY99j~4rHsPIiGnm-oF0A4LxPDM3R~usLVnhpKBTqYsboGg~4LOM05a7JFN22gbY7SJeYI2M9lfaQfjeyvqsv-MFSRjt8rP8nZKUKMWKtP0tqRrpw70qbgltRcupc0BcMiaQSf-niifDlrNHBfWLFoeRY0ptHwHwaHrPk4xtjRxRib8IJqq9k6iW0jWCAqK0A9qnqechJX3OsDYbNkLsLq4XnW2kuLi95ZgskYVqXcyhrbMfZoA__&Key-Pair-Id=APKAJLOHF5GGSLRBV4ZA
35. Семигіна Т. Чи завжди цифри мають значення: огляд парадигм дослідження у соціальній роботі. *Traektorîâ Nauki = Path of Science*. 2020. Vol. 6. No 7. С. 3001–3011.
36. Семигіна Т., Ярошенко А. Гендерна компетентність соціальних працівників: науковий дискурс. *Tendenze attuali della moderna ricerca scientifica*. Band 2. С. 32–33.
37. Семигіна Т., Ярошенко А. Феміністична соціальна робота як професійне інвестування в жіночу солідарність. *Вісник Академії праці, соціальних відносин і туризму*. 2019. № 1. С. 13–29. URL:<https://grani-print.dp.ua/index.php/jaysrt/article/view/129/73>
38. Семигіна Т.В. Використання дискурс-аналізу в дослідженнях із соціальної роботи. Наукові записки. Том 19. Спеціальний випуск. С. 324–325. URL:http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/10426/Semygina_Vykorystannya_dyskurs_analizu.pdf?sequence=1
40. Семигіна Тетяна, Пожидаєва Оксана. Формування компетентностей соціальних працівників: міжнародна та локальна практика. *Collective monographs*. 2020. № 9/4. С. 47–63. URL: <https://ojs.ukrlgos.in.ua/index.php/monographs/article/view/4495/4440>
41. Скочко М. О. Рекламно-інформаційні технології в контексті соціальної роботи. Актуальні проблеми соціальної роботи: теорія і практика: колект. монографія. Умань : Візаві, 2020. С. 207–217.

42. Скочко М. О. Рекламно-інформаційні технології в соціальній роботі. Актуальні проблеми соціальної педагогіки та соціальної роботи : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., м. Умань, 15 жовт. 2020 р. Умань, 2020. С. 198–199.
43. Таланова Ж. В. Докторська підготовка у світі та Україні. Київ: Міленіум, 2010. 475 с.
44. Anastas, J. W. (2012). *Doctoral education in social work*. New York, NY: Oxford University Press.
45. Brekke, J. (2012). Shaping a science of social work. *Research on Social Work Practice*, 22, 455–464.
46. *Doctoral Studies and Qualifications in the United States: Status and Prospects*. Studies on Higher Education. 2004. – UNESCO, Bucharest. 302 p. /peril_promise_en.pdf 2. World bank. Higher education. URL: <https://www.worldbank.org/en/topic/tertiaryeducation>
47. Fong, R. (2012). Framing education for a science of social work: Missions, curriculum, and doctoral training. *Research on Social Work Practice*, 22, 529–536.
48. Group for the Advancement of Doctoral Education in Social Work. (1992a). GADE to develop statement on quality in doctoral education. *GADE Newsletter*, 2, 2.
49. Koliada N., Kravchenko O., Voitovska A. Social and Economic Principles of Single Mothers' Support in Ukraine. International Conference on Applied Human Factors and Ergonomics AHFE 2019: *Advances in Human Factors, Business Management and Leadership*. pp. 293-303 (Scopus).
50. Kravchenko, O., Koliada, N., Levchenko, N. Youth Workers and Innovative Development of Social Work. *Advances in Intelligent Systems and Computing*, 2020, 1209 AISC, pp. 421-430. (Scopus). Режим доступу: <https://link.springer.com/bookseries/11156>
51. N. Koliada, N. Levchenko Center of employment and professional development of young people with special needs. *Materials science Web of science Inted 2021. Rroceedings*. 2021, pp. 966-970. ISBN: 978-84-09-27666-0. ISSN: 2340-1079. DOI: 10.21125/inted.2021.0217
52. Semigina Tetyana, Kabachenko Nadiia. Piloting a social work doctoral programme: Ukraine's vignette. July 2016. *European Journal of Social Work* . 2020(2):1–12.

Періодичні видання (спеціальність 231 Соціальна робота)

1. *Social Work and Education*. Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка ГО «Центр соціального розвитку та інновацій». URL: <http://www.library.tnpu.edu.ua/index.php/naukzap/2201-social-work-and-education>
2. Адаптивне управління: теорія і практика. Серія Педагогіка. URL: http://science.uipa.edu.ua/journal-in-category-b_ua/
3. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія «Соціальна робота». URL: <https://visnyk.soch.robota.knu.ua/index.php/journal>
4. Наука і освіта. ДЗ «Південно-український національний педагогічний університет ім. К.Д. Ушинського». URL: <https://scienceandeducation.pdpu.edu.ua/>
5. Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського. URL: <https://nv.pdpu.edu.ua/>
6. Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: «Педагогіка. Соціальна робота». URL: <http://visnyk-ped.uzhnu.edu.ua/>
7. Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова Серія 5., Педагогічні науки: реалії та перспективи. URL: <http://nc-s5.npu.edu.ua/>
8. Проблеми сучасного підручника. Інститут педагогіки НАПН України. URL: http://ipvid.org.ua/products/2018_1/
9. Професійна освіта: методологія, теорія та технології. ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди». URL: <https://education-journal.org/index.php/journal>
10. Соціальна робота та соціальна освіта. Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини. URL: <http://srsou.edu.ua>
11. Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді Інститут проблем виховання НАПН України. URL: <https://zbirnyk.ipv.org.ua/>

12. Ввічливість. Humanitas. Волинський національний університет імені Лесі Українки. URL: <http://journals.vnu.volyn.ua/index.php/humanitas/issue/view/4>

13. Вісник Львівського національного університету імені Івана Франка. Серія Педагогічна. Львівський національний університет імені Івана Франка. URL: <https://pedagogy.lnu.edu.ua/research/visnyk-lvivskoho-universytetu>

Інформаційні джерела

1. Аспірантам, докторантам, науковим керівникам (консультантам). Факультет соціальної та психологічної освіти УДПУ імені Павла Тичини. URL: <https://fspo.udpu.edu.ua/%d0%bd%d0%b0%d0%b2%d1%87%d0%b0%d0%bb%d1%8c%d0%bd%d0%b0->

[%d1%80%d0%be%d0%b1%d0%be%d1%82%d0%b0/%d0%b0%d1%81%d0%bf%d1%96%d1%80%d0%b0%d0%bd%d1%82%d0%b0%d0%bc-%d1%82%d0%b0-](https://fspo.udpu.edu.ua/%d0%bd%d0%b0%d0%b2%d1%87%d0%b0%d0%bb%d1%8c%d0%bd%d0%b0-%d1%80%d0%be%d0%b1%d0%be%d1%82%d0%b0/%d0%b0%d1%81%d0%bf%d1%96%d1%80%d0%b0%d0%bd%d1%82%d0%b0%d0%bc-%d1%82%d0%b0-)

[%d0%bd%d0%b0%d1%83%d0%ba%d0%be%d0%b2%d0%b8%d0%bc-](https://fspo.udpu.edu.ua/%d0%bd%d0%b0%d1%83%d0%ba%d0%be%d0%b2%d0%b8%d0%bc-%d0%ba%d0%b5%d1%80%d1%96%d0%b2%d0%bd%d0%b8%d0%ba%d0%b0%d0%bc/)

[%d0%ba%d0%b5%d1%80%d1%96%d0%b2%d0%bd%d0%b8%d0%ba%d0%b0%d0%bc/](https://fspo.udpu.edu.ua/%d0%bd%d0%b0%d1%83%d0%ba%d0%be%d0%b2%d0%b8%d0%bc-%d0%ba%d0%b5%d1%80%d1%96%d0%b2%d0%bd%d0%b8%d0%ba%d0%b0%d0%bc/)

2. Аспірантура та докторантура. Факультет соціальної та психологічної освіти УДПУ імені Павла Тичини. URL: <https://fspo.udpu.edu.ua/%d0%bd%d0%b0%d1%83%d0%ba%d0%b0/%d0%b0%d1%81%d0%bf%d1%96%d1%80%d0%b0%d0%bd%d1%82%d1%83%d1%80%d0%b0-%d1%82%d0%b0-%d0%b4%d0%be%d0%ba%d1%82%d0%be%d1%80%d0%b0%d0%bd%d1%82%d1%83%d1%80%d0%b0/>

[URL:https://fspo.udpu.edu.ua/%d0%bd%d0%b0%d1%83%d0%ba%d0%b0/%d0%b0%d1%81%d0%bf%d1%96%d1%80%d0%b0%d0%bd%d1%82%d1%83%d1%80%d0%b0-%d1%82%d0%b0-](https://fspo.udpu.edu.ua/%d0%bd%d0%b0%d1%83%d0%ba%d0%b0/%d0%b0%d1%81%d0%bf%d1%96%d1%80%d0%b0%d0%bd%d1%82%d1%83%d1%80%d0%b0-%d1%82%d0%b0-%d0%b4%d0%be%d0%ba%d1%82%d0%be%d1%80%d0%b0%d0%bd%d1%82%d1%83%d1%80%d0%b0/)

[%d0%b4%d0%be%d0%ba%d1%82%d0%be%d1%80%d0%b0%d0%bd%d1%82%d1%83%d1%80%d0%b0/](https://fspo.udpu.edu.ua/%d0%bd%d0%b0%d1%83%d0%ba%d0%b0/%d0%b0%d1%81%d0%bf%d1%96%d1%80%d0%b0%d0%bd%d1%82%d1%83%d1%80%d0%b0-%d1%82%d0%b0-%d0%b4%d0%be%d0%ba%d1%82%d0%be%d1%80%d0%b0%d0%bd%d1%82%d1%83%d1%80%d0%b0/)

3. Наукова та інноваційна діяльність в Україні: статистичний збірник. 2007-2020 рр. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/Arhiv_u/16/Arch_nay_zb.htm

4. Науковий портал. УДПУ імені Павла Тичини. URL: <https://nauka.udpu.edu.ua/>

5. Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти. URL: <https://naqa.gov.ua/>

6. Наука. МОН України. URL: <https://mon.gov.ua/ua/tag/nauka>

7. Національна академія наук України. URL: <https://www.nas.gov.ua/UA/Pages/default.aspx>

8. Quality guidelines for phd programs in social work. URL: [http://www.gadephd.org/Portals/0/docs/GADE%20quality%20guidelines%20approved%204%2006%202013%20\(2\).pdf?ver=2013-06-27-221225-117](http://www.gadephd.org/Portals/0/docs/GADE%20quality%20guidelines%20approved%204%2006%202013%20(2).pdf?ver=2013-06-27-221225-117).

Веб-ресурси

1. URL: <https://scholar.google.com/>

2. URL: <https://www.scopus.com/home.uri>

3. URL: <https://www.webofknowledge.com>

ДОДАТКИ

Додаток 1

НОРМАТИВНІ ДОКУМЕНТИ, що регулюють підготовку науково-педагогічних та наукових кадрів в Україні³²

Конституція України.

В ній визначено, що кожен має право на освіту (ст.53); громадянам гарантується свобода наукової і технічної творчості, захист інтелектуальної власності, їхніх авторських прав, моральних і матеріальних інтересів, що виникають у зв'язку з різними видами інтелектуальної діяльності; держава сприяє розвитку науки, встановленню наукових зв'язків України зі світовим співтовариством (ст.54).

Закони України та постанови Кабінету Міністрів України:

Закон України «Про освіту»

Закон України «Про вищу освіту»

Закон України “Про наукову і науково-технічну діяльність”

Порядок підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затверджений Постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261, зі змінами

Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 р. № 261 : Постанова Кабінету Міністрів України від 03.04.2019 № 283

Про затвердження Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії: Постанова Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 р. № 44

Порядку присудження та позбавлення наукового ступеня доктора наук : Постанова Кабінету Міністрів України від 17.11.2021 р. № 1197

Постанова Кабінету Міністрів України № 1187 від 30.12.2015 р. “Про затвердження Ліцензійних умов провадження освітньої діяльності закладів освіти”

³² Аспірантам, докторантам, науковим керівникам (консультантам). Факультет соціальної та психологічної освіти УДПУ імені Павла Тичини. URL: <https://bit.ly/3qUiWo7>

Накази та розпорядження Міністерства освіти і науки України:

Про опублікування результатів дисертацій на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук: Наказ Міністерства освіти і науки України 23 вересня 2019 року № 1220

Про особливості запровадження переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 29 квітня 2015 року № 266

Про затвердження Вимог до оформлення дисертації : Наказ Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017 р. № 40

Про затвердження форм документів про вищу освіту (наукові ступені) державного зразка та додатків до них, зразка академічної довідки : Наказ Міністерства освіти і науки України від 25.01.2021 р. № 102

Про затвердження форм документів з підготовки фахівців у закладах вищої освіти : Наказ Міністерства освіти і науки України від 13.02.2019 р. № 179

Про затвердження Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах) : Постанова Кабінету Міністрів України від 23.03.2016 р. № 261

Наказ Міністерства освіти і науки України від 30 грудня 2021 р. № 1495 «Про затвердження стандарту вищої освіти освіти зі спеціальності 231 Соціальна робота для третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти».

**ПРИКЛАДИ ОФОРМЛЕННЯ
СТРУКТУРНИХ СКЛАДОВИХ ДИСЕРТАЦІЙНОЇ РОБОТИ³³**

Міністерство освіти і науки України
Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

СКОЧКО МАКСИМ ОЛЕКСАНДРОВИЧ

УДК 364.4:316.334.56](043.5)

ДИСЕРТАЦІЯ

**ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЗМІСТОВІ ЗАСАДИ НАДАННЯ
СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ У СІЛЬСЬКІЙ МІСЦЕВОСТІ**

Спеціальність – 231 Соціальна робота

Галузь знань – 23 Соціальна робота

Подається на здобуття ступеня доктора філософії. Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ М. О. Скочко

Науковий керівник: Кравченко Оксана Олексіївна, доктор педагогічних наук,
професор

Умань – 2022

³³ <https://nauka.udpu.edu.ua/%d0%b4%d1%84-74-053-014/>

АНОТАЦІЯ

Скочко М. О. Організаційно-змістові засади надання соціальних послуг у сільській місцевості. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 231 Соціальна робота. – Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини, Умань, 2021.

У дисертації вперше теоретично обґрунтовано організаційно-змістові засади надання соціальних послуг у сільській місцевості, на основі чого розроблено авторську інноваційну модель, що включає державний рівень (контроль якості надання соціальних послуг; нормативно-правове управління соціальної сфери; регулювання діяльності структурних підрозділів соціальної сфери), районний рівень (моніторинг якості; забезпечення послугами; забезпечення кадрового потенціалу; створення структурних підрозділів у громаді; дотримання державних стандартів; моніторинг потреб), рівень громади (виявлення об'єктів соціальних послуг, інформування населення, надання соціальних послуг, визначення потреб, консультування населення); представлено взаємодію структурних підрозділів кожного з рівнів як єдиного організму надання соціальних послуг.

Практичне значення одержаних результатів полягає в можливості застосування наукових положень і висновків дослідження для вдосконалення системи надання соціальних послуг у сільській місцевості, для підвищення професійної кваліфікації соціальних працівників, представників менеджменту адміністративно-територіальних одиниць, а також у процесі професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери.

На основі теоретичного аналізу здійснено узагальнення історичного розвитку та становлення соціальної допомоги сільському населенню на українських землях, охарактеризовано її форми (піклування про бідних, немічних, сиріт та старців, допомога і взаємодопомога, благодійництво, елементи соціальної роботи, що проводилися з різними категоріями і групами населення).

Встановлено, що зарубіжний досвід соціального захисту вразливих категорій населення є корисним для підвищення рівня надання соціальних послуг в українському суспільстві. Водночас шляхом осмислення та адаптації до умов розвитку та реформування соціальної сфери України варто взяти до уваги такі види соціальної допомоги: створення соціальних структур на рівні громади (наявність таких соціальних служб сприяє покращенню якості і своєчасності надання соціальних послуг); розвиток системи послуг з догляду вдома (поряд із стаціонарними закладами наявність таких послуг розширює життєвий простір сімей, серед членів яких є особи з інвалідністю, люди похилого віку, які не є дієздатними); створення центрів дозвілля для пенсіонерів (покращення соціалізації, підвищення рівня обізнаності, протидія самотності та залучення до соціокультурних активностей); залучення поштової служби до надання соціальних послуг (доставка необхідних товарів, виявлення категорій осіб, які потребують соціальних послуг).

Визначено, що децентралізація та формування об'єднаних територіальних громад, що розпочалась із добровільного процесу територіального об'єднання громад по всій країні, є основою для радикальних змін сільських територій, зокрема докорінної перебудови відносин між центральними регіональними та місцевими органами влади. Ці нові громади створюють певні правові, економічні, соціальні та психологічні умови для мешканців сільських територій та спільно з місцевими органами влади й бізнесом мають адаптуватися до ринкових вимог.

Здійснений аналіз організаційних засад надання соціальних послуг у сільській місцевості дозволяє стверджувати, що, відповідно до вимог законодавства, розвиток соціальної роботи є одним із основних напрямів державної політики у соціальній сфері, але система діяльності соціальної сфери на територіальному рівні не чітко сформована. На основі законодавчих документів виділено категорії споживачів соціальних послуг у сільській місцевості (діти-сироти та діти, позбавлені батьківського піклування, діти з числа соціально вразливих (безпритульні, бездоглядні, діти трудових мігрантів, діти з числа переселенців, діти, які постраждали внаслідок військових дій, діти учасників бойових дій), діти, які постраждали від жорстокого поводження та насильства, пенсіонери, малозабезпечені сім'ї, багатодітні сім'ї, прийомні сім'ї, опікунські сім'ї, безробітні, особи з тимчасовою втратою працездатності, особи з інвалідністю, особи із психічними відхиленнями, особи, які постраждали від насильства, одинокі батьки, неповнолітні батьки, особи зі схильністю до правопорушень).

З'ясовано, що співпраця державного та недержавного секторів у наданні соціальних послуг сприяє розширенню можливостей, використанню внутрішніх і зовнішніх ресурсів, взаємодії між отримувачами і надавачами соціальних послуг. Покращення партнерства між державними і недержавними організаціями допомагає громадянам реалізувати свої права на отримання соціальної допомоги.

Розроблено інноваційну модель надання соціальних послуг у сільській місцевості, визначено її зміст та спрямованість. Зокрема, на державному рівні передбачено такі завдання: контроль якості надання соціальних послуг (вимог, показників, своєчасності, доступності, професіоналізму); нормативно-правове управління соціальної сфери (дотримання законодавчих вимог, дотримання стандартів, контроль за дотриманням законодавчих вимог); регулювання діяльності структурних підрозділів соціальної сфери (проведення перевірки, координація діяльності). На районному рівні передбачили виконання таких завдань: моніторинг якості (визначення якості надання послуг, надання оцінки послуг, визначення кількості послуг); забезпечення послугами; забезпечення кадрового потенціалу (створення робочих місць, направлення кадрів, підготовка кадрів); створення структурних підрозділів у громаді; дотримання державних стандартів; моніторинг потреб (визначення потреб жителів, проведення аналізу потреб). На рівні громади функція контролю за виконанням поставлених завдань (виявлення об'єктів соціальних послуг, інформування населення, визначення потреб, надання соціальних послуг, консультування населення) покладається на установи або заклади надання соціальних послуг, виконавчий комітет ОТГ,

недержавних надавачів соціальних послуг, які, у свою чергу, звітують перед очільником громади. Функцію контролю реалізують фахівці соціальної роботи.

Інноваційна модель надання соціальних послуг у сільській місцевості передбачає взаємодію всіх структурних підрозділів як єдиного організму надання соціальних послуг, що дає можливість досягнути мети та результатів у реалізації становлення сталого соціального суспільства. Взаємодія усіх її ланок повинна сприяти формуванню системи соціальної політики, спроможної на повноцінну реалізацію потреб населення.

Здійснено обґрунтування рекомендацій щодо надання соціальних послуг у сільській місцевості (підвищення якості життя людей похилого віку шляхом створення умов для активного довголіття; рівні права та можливості для осіб з інвалідністю; залучення всіх наявних та можливих ресурсів держави для збереження і розвитку сім'ї; створення нової системи формування та розвитку компетенцій соціальних працівників; ефективна взаємодія всіх соціальних структур у сфері надання соціальних послуг; формування умов для реалізації принципів гідної праці у сфері соціального захисту населення; підвищення якості життя та доступності соціальних послуг для жителів сільської місцевості та віддалених регіонів; цифровізація системи соціального захисту населення).

Встановлено, що моніторинг надання соціальних послуг – це процес збору та фіксації даних за показниками, які характеризують систему надання соціальних послуг. Доведено, що постійний моніторинг сприяє своєчасному виявленню осіб, які потребують соціальних послуг. У свою чергу, вчасне виявлення осіб спрямує спеціалістів до здійснення якісної та належної допомоги населенню.

Ключові слова: соціальна робота, соціальний захист, вразливі категорії населення, соціальні послуги, організаційно-змістові засади надання соціальних послуг, заклади соціальної сфери, сільська місцевість, територіальна громада.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, у яких опубліковано основні наукові результати дисертації

1. Кравченко О. О., Скочко М. О. Організаційні засади надання соціальних послуг у сільській місцевості. *Збірник наукових праць «Педагогічні науки» Херсонський державний університет*. 2018. № 81. С. 224–231.

2. Скочко М. О. Організація і здійснення соціальної допомоги вразливим верствам населення України: від філантропії до професіоналізму. *Історико-педагогічний альманах*. 2020. № 1. С. 49–55.

3. Скочко М. О. Сільський зелений туризм як вид соціально-економічного розвитку українського села в умовах пандемії covid-19. *Соціальна робота та соціальна освіта*. 2020. № 5. С. 92–99.

4. Скочко М. О. Інноваційна модель надання соціальних послуг у сільській місцевості. *Social Work and Education*. 2020. Vol. 7, No 2. P. 164 – 171.

5. Кравченко О. О., Кулик М. О., Скочко М. О. Недержавні організації як суб'єкти соціального розвитку громад : досвід Міжнародного благодійного фонду «Небайдужі». *Соціальна робота та соціальна освіта*. 2021. 1 (6). С. 88 – 95.

Статті в наукових виданнях інших держав

6. Skochko M. State and non-state sectors in the field of rural social services of Ukraine. *Social and Human Sciences. Polish-Ukrainian scientific journal*. 2020. 03 (27). URL: https://sp-sciences.io.ua/s2743987/skochko_maksym_2020_state_and_non-state_sectors_in_the_field_of_rural_social_services_of_ukraine_social_and_human_sciences_polish-ukrainian_scientific_journal_03_27.

https://sp-sciences.io.ua/s2743987/skochko_maksym_2020_state_and_non-state_sectors_in_the_field_of_rural_social_services_of_ukraine_social_and_human_sciences_polish-ukrainian_scientific_journal_03_27.

Опубліковані праці апробаційного характеру

7. Скочко М. О. Особливості соціальної допомоги молодим сім'ям у сільській місцевості. *Проблеми та перспективи сучасної науки : IX Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф.*, м. Дніпро, 28 верес. 2018 р. Дніпро, 2018. С. 54–59.

8. Скочко М. О. Партнерство між державними та недержавними секторами в контексті надання соціальних послуг на селі. *Актуальні проблеми підготовки фахівців соціальної сфери* : матеріали Всеукр. наук.-метод. семінарів, м. Умань, 18 квіт. 2018 р. Умань, 2018. С. 136–138.

9. Скочко М. О. Волонтерська діяльність у сільській місцевості. *Права дітей: від витоків до сьогодення* : матеріали наук.-метод. семінару, м. Умань, 23 трав. 2018 р. Умань, 2018. С. 53 – 55.

10. Скочко М. О. Соціальні проблеми сільських жителів України. *Актуальні проблеми підготовки фахівців соціальної сфери* : матеріали Всеукр. наук.-метод. семінару, м. Умань, 25 квіт. 2019 р. Умань, 2019. С. 113–115.

11. Скочко М. О. Соціальна допомога дітям та молоді в сільській місцевості. *Актуальні проблеми соціальної педагогіки та соціальної роботи* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., м. Умань, 11 жовт. 2019 р. Умань, 2019. С. 151–152.

12. Скочко М. О. Особливості надання соціальних послуг вразливим категоріям населення у сільській місцевості. *Актуальні проблеми підготовки фахівців соціальної сфери* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., м. Умань, 21 квіт. 2020 р. Умань, 2020. С. 106–108.

13. Скочко М. О. Рекламно-інформаційні технології в соціальній роботі. *Актуальні проблеми соціальної педагогіки та соціальної роботи* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., м. Умань, 15 жовт. 2020 р. Умань, 2020. С. 198–199.

Опубліковані праці, які додатково відображають наукові результати дисертації

14. Скочко М. А. Социальные проблемы современного украинского села. *Актуальные вопросы педагогики и социальной работы* : сб. науч. ст., Гродно. ГрГУ, 2018. С. 396–401.

15. Кравченко О. О., Скочко М. О. Особливості соціальної роботи у сільській місцевості. *Вісник Українсько-туркменського культурно-освітнього центру: міждисциплінарний науковий збірник*. 2018. Т. 1, № 2. С. 104–110.

16. Кравченко О. О., Заболотна О. А., Скочко М. О. Аспекти соціальної роботи з жінками, які зазнали насилля. *Соціальна робота та соціальна освіта*. 2019. № 3. С. 26–34.
17. Skochko M., Sharovalyuk K. Socio-demographic and socio-economic fundamentals of rural development. *Economies' Horizons*. 2020. No. 2. P. 36 – 42.
18. Скочко М. О. Людмила Миколаївна Кучма. *Жінки в історії соціальної роботи* : колект. монографія. Умань, 2018. С. 180 – 186.
19. Скочко М. О. Соціальні ризики. *Енциклопедія інклюзивного реабілітаційно-соціального туризму*. Умань, 2019. С. 149–151.
20. Скочко М. О. Людмила Порохняк-Гановська. *Жінки в історії професійної соціальної роботи: від ХІХ століття – до сьогодення* : колект. монографія. Умань, 2020. С. 229 – 234.
21. Скочко М. О. Сільський туризм. *Історико-культурні, природно-заповідні та лікувально-оздоровчі об'єкти Черкащини крізь призму інклюзивного туризму* : довідник. Умань, 2020. С. 191–198.
22. Скочко М. О. Правила дорожнього руху. Охорона праці та безпека життєдіяльності. *Супроводжувач осіб з інвалідністю* : навч.-метод. посіб. Умань, 2020. С. 57–61.
23. Скочко М. О. Історичні аспекти розвитку соціальної допомоги сільському населенню на українських землях. *Психологічний супровід та соціально-педагогічна робота в закладі освіти: теорія та практика* : колект. монографія. Умань, 2020. С. 222–234.
24. Скочко М. О. Рекламно-інформаційні технології в контексті соціальної роботи. *Актуальні проблеми соціальної роботи: теорія і практика* : колект. монографія. Умань, 2020. С. 207–217.
25. Skochko M., Oksom P. Green tourism as a form of socio-economic development of the ukrainian village. *Current issues of inclusive tourism introduction in Ukraine and other countries*. Poznan, 2020. P. 106 – 120.

ANNOTATION

Skochko M. O. Organizational and semantic principles of providing social services in rural areas. – Qualifying scientific work on the rights of the manuscript.

The dissertation for a scientific degree of the Doctor of Philosophy, specialty 231 Social work. – Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University, Uman, 2021.

The dissertation for the first time theoretically substantiates the organizational and contextual principles of social services in rural areas. An author's innovative model has been developed. It includes the state level (quality control of social services; legal management of the social sphere; regulation of social units), district level (quality monitoring; provision of services; provision of human resources; creation of structural subdivisions in the community; compliance with state standards; needs monitoring), community level (identification of objects of social services, informing the population, provision of social services, identification of needs, population counseling). The interaction of structural subdivisions of each of the levels as a single body of social services has been presented.

The practical significance of the obtained results lies in the possibility of applying scientific provisions and research findings to improve the system of social services in rural areas, to improve the social workers' skills, skills of management representatives of administrative-territorial units, as well as in the process of future social workers' training.

The generalization of historical development and formation of social assistance to the rural population in the Ukrainian lands has been carried out on the basis of theoretical analysis. Its forms, such as taking care of poor and weak people, orphans and old people, help and mutual aid, charity, elements of social work which were carried out with different categories and groups of the population have been characterized.

It has been established that foreign experience of social protection of vulnerable categories of the population is useful for increasing the level of social services in Ukrainian society. At the same time, by understanding and adapting to the conditions of development and reform of the social sphere of Ukraine, the following types of social assistance should be taken into account: creation of social structures at the community level (the availability of such social services contributes to improving the quality and timeliness of social services); development of a system of home care services (along with inpatient facilities, the availability of such services expands the living space of families, members of which are people with disabilities and the elderly who are incapable); creation of leisure centers for retired people (improving socialization, raising awareness, combating loneliness and involvement in socio-cultural activities); involvement of the postal service in the provision of social services (delivery of necessary goods, identification of categories of people in need of social services).

It has been determined that the decentralization and formation of united territorial communities, which began with the voluntary process of territorial unification of communities across the country, is the basis for radical changes in rural areas, including complete restructuring of relations between central and local authorities. These new communities create certain legal, economic, social and psychological conditions for rural residents and, together with local authorities and businesses, must adapt to market demands.

The analysis of the organizational fundamentals for the social services provision in rural areas suggests that, in accordance with the law, the development of social work is one of the main directions of state policy in the social sphere, but the system of social activities at the territorial level is not clearly formed. On the basis of legislative documents, the categories of consumers of social services in rural areas have been distinguished. They include: orphans and children deprived of parental care, socially vulnerable children (homeless, neglected, children of migrant workers, children from the displaced, children affected by hostilities, children of combatants), children affected by abuse and violence, pensioners, low-income families, large families, foster families, the unemployed, people with temporary disability, people with disabilities, people with mental disabilities, victims of violence, single parents, minor parents, people prone to delinquency).

It has been found that the cooperation of the public and private sectors in the provision of social services contributes to the expansion of opportunities, the use of

internal and external resources, the interaction between recipients and providers of social services. Improving partnerships between governmental and non-governmental organizations helps citizens exercise their rights to social assistance.

An innovative model of providing social services in rural areas has been developed, its content and direction have been determined. In particular, the following tasks are envisaged at the state level: quality control of social services (requirements, indicators, timeliness, accessibility, professionalism); regulatory and legal management of the social sphere (compliance with legal requirements, compliance with standards, control over compliance with legal requirements); regulation of the activities of structural units of the social sphere (inspection, coordination of activities). At the district level, the following tasks were envisaged: quality monitoring (determination of the quality of service provision, provision of service evaluation, determination of the number of services); provision of services; provision of human resources (job creation, skilled workers training and employment); creation of structural subdivisions in the community; compliance with state standards; needs monitoring (determination of residents' needs, needs analysis). At the community level, the function of monitoring the implementation of tasks (such as identifying objects of social services, informing the population, identifying needs, providing social services, advising the population) is entrusted to institutions of social services, executive committee of the united communities, non-state social service providers, which, in turn, report to the community leader. The control function is implemented by social work specialists.

The innovative model of providing social services in rural areas specifies the interaction of all structural units as a single body, which makes it possible to achieve goals and results in the implementation of a sustainable social society. The interaction of all its links should contribute to the formation of a system of social policy capable of meeting the needs of the population.

Recommendations for the provision of social services in rural areas have been substantiated. They include: improving the quality of life of the elderly by creating conditions for active longevity; equal rights and opportunities for people with disabilities; attracting all available and possible state resources for the preservation and development of the family; creating a new system of formation and development of social workers' competencies; effective interaction of all social structures in the field of social services; creating conditions for the implementation of the principles of decent work in the field of social protection; improving the quality of life and accessibility of social services for residents of rural areas and remote areas; digitalization of the social protection system).

It has been established that monitoring the provision of social services is a process of collecting and recording data on indicators that characterize the system of social services provision. It has been proved that constant monitoring facilitates the timely identification of people in need of social services. In turn, timely identification of people will direct specialists to provide quality and appropriate assistance to the population.

Key words: social work, social protection, vulnerable categories of the population, social services, organizational and contextual principles of providing social services, institutions of the social sphere, rural area, territorial community.

REFERENCES

Scientific works in which the main scientific results of the dissertation are published

1. Kravchenko O. O., Skochko M. O. Orhanizatsiini zasady nadannia sotsialnykh posluh u silskii mistsevosti. Zbirnyk naukovykh prats «Pedahohichni nauky» Khersonskyi derzhavnyi universytet. 2018. № 81. S. 224 – 231.
2. Skochko M. O. Orhanizatsiia i zdiisnennia sotsialnoi dopomohy vrazlyvym verstvam naselennia Ukrainy: vid filantropii do profesionalizmu. Istoryko-pedahohichniy almanakh. 2020. № 1. S. 49 – 55.
3. Skochko M. O. Silskyi zelenyi turyzm yak vyd sotsialno-ekonomichnoho rozvytku ukraïnskoho sela v umovakh pandemii covid-19. Sotsialna robota ta sotsialna osvita. 2020. № 5. S. 92 – 99.
4. Skochko M. O. Innovatsiina model nadannia sotsialnykh posluh u silskii mistsevosti. Social Work and Education. 2020. Vol. 7, No 2. P. 164 – 171.
5. Kravchenko O. O., Kulyk M. O., Skochko M. O. Nederzhavni orhanizatsii yak subiekty sotsialnoho rozvytku hromad : dosvid Mizhnarodnoho blahodiinoho fondu «Nebaiduzhi». Sotsialna robota ta sotsialna osvita. 2021. 1 (6). S. 88 – 95.

Articles in scientific journals of other countries

6. Skochko M. State and non-state sectors in the field of rural social services of Ukraine. Social and Human Sciences. Polish-Ukrainian scientific journal. 2020. 03 (27). URL: https://sp-sciences.io.ua/s2743987/skochko_maksym_2020_.state_and_non-state_sectors_in_the_field_of_rural_social_services_of_ukraine._social_and_human_sciences._polish-ukrainian_scientific_journal_03_27_.

Published works of approbation nature

7. Skochko M. O. Osoblyvosti sotsialnoi dopomohy molodym simiam u silskii mistsevosti. Problemy ta perspektyvy suchasnoi nauky : IKh Mizhnar. nauk.-prakt. internet-konf., m. Dnipro, 28 veres. 2018 r. Dnipro, 2018. S. 54 – 59.
8. Skochko M. O. Partnerstvo mizh derzhavnymy ta nederzhavnymy sektoramy v konteksti nadannia sotsialnykh posluh na seli. Aktualni problemy pidhotovky fakhivtsiv sotsialnoi sfery : materialy Vseukr. nauk.-metod. seminariv, m. Uman, 18 kvit. 2018 r. Uman, 2018. S. 136 – 138.
9. Skochko M. O. Volonterska diialnist u silskii mistsevosti. Prava ditei: vid vytokiv do sohodennia : materialy nauk.-metod. seminaru, m. Uman, 23 trav. 2018 r. Uman, 2018. S. 53 – 55.
10. Skochko M. O. Sotsialni problemy silskykh zhyteliv Ukrainy. Aktualni problemy pidhotovky fakhivtsiv sotsialnoi sfery : materialy Vseukr. nauk.-metod. seminaru, m. Uman, 25 kvit. 2019 r. Uman, 2019. S. 113 – 115.
11. Skochko M. O. Sotsialna dopomoha ditiam ta molodi v silskii mistsevosti. Aktualni problemy sotsialnoi pedahohiky ta sotsialnoi roboty : materialy Vseukr. nauk.-prakt. konf., m. Uman, 11 zhovt. 2019 r. Uman, 2019. S. 151 – 152.
12. Skochko M. O. Osoblyvosti nadannia sotsialnykh posluh vrazlyvym katehoriiam naselennia u silskii mistsevosti. Aktualni problemy pidhotovky fakhivtsiv

sotsialnoi sfery : materialy Vseukr. nauk.-prakt. konf., m. Uman, 21 kvit. 2020 r. Uman, 2020. S. 106 – 108.

13. Skochko M. O. Reklamno-informatsiini tekhnolohii v sotsialnii roboti. Aktualni problemy sotsialnoi pedahohiky ta sotsialnoi roboty : materialy Vseukr. nauk.-prakt. konf., m. Uman, 15 zhovt. 2020 r. Uman, 2020. S. 198 – 199.

Published works that additionally reflect the scientific results of the dissertation

14. Skochko M. A. Sotsial'nyye problemy sovremennogo ukrainskogo sela. *Aktual'nyye voprosy pedagogiki i sotsial'noy roboty* : sb. nauch. st., Grodno. GrGU, 2018. S. 396 – 401.

15. Kravchenko O. O., Skochko M. O. Osoblyvosti sotsialnoi roboty u silskii mistsevosti. Visnyk Ukrainsko-turkmenskoho kulturno-osvitnoho tsentru: mizhdystsyplinaryni naukovyi zbirnyk. 2018. T. 1, № 2. S. 104 – 110.

16. Kravchenko O. O., Zabolotna O. A., Skochko M. O. Aspekty sotsialnoi roboty z zhinkamy, yaki zaznaly nasyllia. Sotsialna robota ta sotsialna osvita. 2019. № 3. S. 26 – 34.

17. Skochko M., Shapovalyuk K. Socio-demographic and socio-economic fundamentals of rural development. *Economies' Horizons*. 2020. No. 2. P. 36 – 42.

18. Skochko M. O. Liudmyla Mykolaivna Kuchma. Zhinky v istorii sotsialnoi roboty : kolekt. monohrafiia. Uman, 2018. S. 180 – 186.

19. Skochko M. O. Sotsialni ryzyky. Entsyklopediia inkliuzyvnoho reabilitatsiino-sotsialnoho turyzmu. Uman, 2019. S. 149 – 151.

20. Skochko M. O. Liudmyla Porokhniak-Hanovska. Zhinky v istorii profesiinoi sotsialnoi roboty: vid KhIKh stolittia – do sohodennia : kolekt. monohrafiia. Uman, 2020. S. 229 – 234.

21. Skochko M. O. Silskyi turizm. Istoryko-kulturni, pryrodno-zapovidni ta likuvalno-ozdorovchi obiekty Cherkashchyny kriz pryzmu inkliuzyvnoho turyzmu : dovidnyk. Uman, 2020. S. 191 – 198.

22. Skochko M. O. Pravyla dorozhnoho rukhu. Okhorona pratsi ta bezpeka zhyttiediialnosti. Suprovodzhuvach osib z invalidnistiu : navch.-metod. posib. Uman, 2020. S. 57 – 61.

23. Skochko M. O. Istorychni aspekty rozvytku sotsialnoi dopomohy silskomu naseleniu na ukrainskykh zemliakh. Psykholohichniy suprovid ta sotsialno-pedahohichna robota v zakladi osvity: teoriia ta praktyka : kolekt. monohrafiia. Uman, 2020. S. 222 – 234.

24. Skochko M. O. Reklamno-informatsiini tekhnolohii v konteksti sotsialnoi roboty. Aktualni problemy sotsialnoi roboty: teoriia i praktyka : kolekt. monohrafiia. Uman, 2020. S. 207 – 217.

25. Skochko M., Oksom P. Green tourism as a form of socio-economic development of the ukrainian village. *Current issues of inclusive tourism introduction in Ukraine and other countries*. Poznan, 2020. P. 106 – 120.

ЗМІСТ

ВСТУП	18
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖУВАНОЇ ПРОБЛЕМИ	26
1.1. Історичні аспекти становлення та розвитку соціальної допомоги на українських землях	26
1.2. Соціально-демографічний та соціально-економічний стан українського села	35
1.3. Досвід надання соціальних послуг у зарубіжних країнах	49
Висновки до першого розділу	63
РОЗДІЛ 2. ОРГАНІЗАЦІЙНІ ЗАСАДИ НАДАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ У СІЛЬСЬКІЙ МІСЦЕВОСТІ	65
2.1. Законодавча база надання соціальних послуг у сільській місцевості	65
2.2. Державний та недержавний сектори у сфері соціального обслуговування у сільській місцевості	84
2.3. Кращі практики надання соціальних послуг у сільській місцевості	104
Висновки до другого розділу	123
РОЗДІЛ 3. ЗМІСТ ТА СПРЯМОВАНІСТЬ НАДАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ У СІЛЬСЬКІЙ МІСЦЕВОСТІ	125
3.1. Інноваційна модель надання соціальних послуг у сільській місцевості	125
3.2. Рекомендації та заходи з реалізації нормативно-правового механізму надання соціальних послуг на селі	159
3.3. Обґрунтування моніторингу надання соціальних послуг у сільській місцевості	168
Висновки до третього розділу	176
ВИСНОВКИ	178
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	182
ДОДАТКИ	211

ПРИКЛАДИ ФОРМУЛЮВАННЯ СКЛАДОВИХ НАУКОВОГО АПАРАТУ ДОСЛІДЖЕННЯ³⁴

Мета дослідження – на основі теоретичного обґрунтування наукової проблеми визначити організаційно-змістові засади надання соціальних послуг у сільській місцевості та розробити практичні рекомендації для вдосконалення соціальної сфери українського села.

Відповідно до мети сформульовано такі **завдання дослідження**:

1. Проаналізувати історію становлення та розвитку соціальної допомоги в українських селах.
2. Вивчити зарубіжний досвід соціального захисту вразливих категорій населення.
3. З'ясувати організаційні засади надання соціальних послуг у сільській місцевості.
4. Визначити зміст і спрямованість інноваційної моделі надання соціальних послуг у сільській місцевості.
5. Обґрунтувати рекомендації для надання соціальних послуг у сільській місцевості.

Об'єкт дослідження – соціальне обслуговування громадян у сучасних умовах.

Предмет дослідження – організація і зміст надання соціальних послуг у сільській місцевості.

Для досягнення мети та розв'язання поставлених завдань використано комплекс взаємопов'язаних **методів дослідження**:

теоретичні – аналіз наукової літератури для обґрунтування основних питань дослідження особливостей соціальної роботи в сільській місцевості; змісту та напрямів надання соціальних послуг як основної форми соціальної роботи із вразливими категоріями населення на селі; узагальнення наукових даних для визначення інноваційних форм надання соціальних послуг у сільській місцевості; аналіз законодавчих документів з метою визначення стану соціальної роботи; *емпіричні* – порівняння, узагальнення з метою дослідження ефективності моделі надання соціальних послуг населенню в сільській місцевості; *технологічні* – розробка інноваційної моделі надання соціальних послуг у сільській місцевості.

³⁴ <https://nauka.udpu.edu.ua/%d0%b4%d1%84-74-053-014/>

Наукова новизна одержаних результаті полягає в тому, що:

– *уперше* теоретично обґрунтовано організаційно-змістові засади надання соціальних послуг у сільській місцевості, на основі чого розроблено авторську інноваційну модель, що включає державний рівень (контроль якості надання соціальних послуг; нормативно-правове управління соціальної сфери; регулювання діяльності структурних підрозділів соціальної сфери), районний рівень (моніторинг якості; забезпечення послугами; забезпечення кадрового потенціалу; створення структурних підрозділів у громаді; дотримання державних стандартів; моніторинг потреб), рівень громади (виявлення об'єктів соціальних послуг, інформування населення, надання соціальних послуг, визначення потреб, консультування населення); представлено взаємодію структурних підрозділів кожного з рівнів як єдиного організму надання соціальних послуг;

– *уточнено* сутність ключових понять дослідження («соціальні послуги», «надання соціальних послуг у сільській місцевості», «складні життєві обставини», «державні організації», «недержавні організації», «громадські організації», «грантова підтримка», «соціальна допомога»); проаналізовано законодавчу базу надання соціальних послуг у сільській місцевості;

– *дістали подальшого розвитку* аналіз форм та методів надання соціальних послуг у сільській місцевості; умови реалізації прав людини на соціальні послуги; дослідження кращих практик надання соціальних послуг на селі; вивчення і впровадження закордонного досвіду у вітчизняні соціальні структури.

Практичне значення одержаних результатів полягає в можливості застосування наукових положень і висновків дослідження для вдосконалення системи надання соціальних послуг у сільській місцевості, для підвищення професійної кваліфікації соціальних працівників, представників менеджменту адміністративно-територіальних одиниць, а також під час професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери.

Результати дослідження зорієнтовані на розробку конкретних заходів реалізації нормативно-правового механізму надання соціальних послуг у сільській місцевості.

Результати дослідження впроваджено в освітній процес Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини (довідка № 222/01 від 19.02.2021), Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка (довідка № 1/2 – н від 29.01.2021), Національного університету біоресурсів і природокористування України (довідка № 0413 від 03.03.2021), в роботу Іваньківської об'єднаної територіальної громади (далі – ОТГ) (довідка № 324 від 10.03.2021).

**Інструктивно-методичні матеріали
для дослідника зі спеціальності 231 «Соціальна робота»**

Паспорт спеціальності 231 «Соціальна робота» (проект)³⁵

Тематика наукових досліджень:

Теорія і методологія соціальної роботи: філософія і етика соціальної роботи; категоріальний апарат соціальної роботи; розвиток теорії соціальної роботи; моделі практики соціальної роботи; методи дослідження соціальних процесів; історія соціальної роботи; міжнародна соціальна робота.

Практика соціальної роботи: соціальна допомога та соціальні послуги представникам соціально вразливих груп, груп ризику та іншим суб'єктам, які перебувають в стані кризи, зазнають маргіналізації та соціального виключення; соціальна робота в системі соціалізації особистості; розвиток громад та соціального партнерства у громаді; профілактика негативних соціальних явищ; упровадження практики здоров'язбереження; протидія дискримінації, стигматизації та соціальному виключенню за будь-якими ознаками.

Менеджмент соціальної роботи: управління інституціями соціальної роботи; забезпечення якості послуг у соціальній роботі; розвиток супервізії у соціальній роботі; профілактика професійного вигорання соціальних працівників; організація та оптимізація волонтерської діяльності.

Розвиток професійних компетентностей соціальних працівників: актуальні питання соціальної освіти, профорієнтація і професійний відбір; професійне становлення; оптимізація програм професійної підготовки; забезпечення та функціонування професійно-етичних норм соціальної роботи.

³⁵ Карагодіна О. Розробка проекту паспорта наукової спеціальності “Соціальна робота”. *Вісник Академії праці, соціальних відносин і туризму*. 2018. № 2. С. 100-103.

Парадигми досліджень у соціальній роботі

(Т. В. Семигіна³⁶)

Парадигма	Позитивістська	Інтерпретативна	Критична
Філософське підґрунття	Емпірико-аналітична, редукаціоністська	Постпозитивістська, постмодерністська, натуралістична	Постмодерністська, постструктуралістська, емансипаційна
Методологія	Експериментальні, квазі-експериментальні, кореляційні (статистичні) та ін. дослідження	Феноменологія, обґрунтована теорія, етнографія, вивчення випадків, описовий, тематичний, історичний, Delphi	Феміністичні дослідження, дослідження в дії, критична етнологія тощо
Методи збору інформації	Експерименти, опитування (анкетування та інтерв'ю)	Відкрите спостереження або інтерв'ю, фокус-групи тощо	Відкрите спостереження або інтерв'ю, фокус-групи тощо
Позиція дослідників	Дистанційована	Близька	Близька

³⁶ Семигіна Т. Чи завжди цифри мають значення: огляд парадигм дослідження у соціальній роботі. *Traektorîâ Nauki = Path of Science*. 2020. Vol. 6. No 7. С. 3001–3011.

URL: file:///C:/Users/Admin/Desktop/%D0%9D%D0%BE%D0%B2%D1%96%20%D0%BD%D0%B0%D0%B2%D1%87.%20%D0%B4%D0%B8%D1%81%D1%86.,%20%D0%B0%D1%81%D0%BF%D1%96%D1%80%D0%B0%D0%BD%D1%82%D1%83%D1%80%D0%B0/%D0%9F%D1%80%D0%BE%D0%B3%D1%80%D0%B0%D0%BC%D0%B8/%D0%9C%D0%94/%D0%AF%20%D0%97%D0%9C%201/%D0%BC%D0%B0%D1%82-%D0%BB%D0%B8/%D0%A1%D0%B5%D0%BC%D0%B8%D0%B3%D1%96%D0%BD%D0%B0/chi-zavzhdi-tsifri-mayut-znachennya-oglyad-paradigm-doslidzhennya-u-sotsialniy-roboti.pdf

Періодичні фахові наукові видання України

Спеціальність 231 Соціальна робота (категорія Б)³⁷

1. Social Work and Education. Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка ГО «Центр соціального розвитку та інновацій». URL: <http://www.library.tnpu.edu.ua/index.php/naukzap/2201-social-work-and-education>
2. Адаптивне управління: теорія і практика. Серія Педагогіка. URL: http://science.uira.edu.ua/journal-in-category-b_ua/
3. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія «Соціальна робота». URL: <https://visnyk.soch.robota.knu.ua/index.php/journal>
4. Наука і освіта. ДЗ «Південно-український національний педагогічний університет ім. К.Д. Ушинського». URL: <https://scienceandeducation.pdpu.edu.ua/>
5. Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського. URL: <https://nv.pdpu.edu.ua/>
6. Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: «Педагогіка. Соціальна робота». URL: <http://visnyk-ped.uzhnu.edu.ua/>
7. Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова Серія 5., Педагогічні науки: реалії та перспективи. URL: <http://nc-s5.npu.edu.ua/>
8. Проблеми сучасного підручника. Інститут педагогіки НАПН України. URL: http://ipvid.org.ua/products/2018_1/
9. Професійна освіта: методологія, теорія та технології. ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди». URL: <https://education-journal.org/index.php/journal>
10. Соціальна робота та соціальна освіта. Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини. URL: <http://srsou.edu.ua/>
11. Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді Інститут проблем виховання НАПН України. URL: <https://zbirnyk.ipv.org.ua/ua/>
12. Ввічливість (Humanitas). Волинський національний університет імені Лесі Українки URL: <http://journals.vnu.volyn.ua/index.php/humanitas/ethics>
13. Вісник Львівського національного університету імені Івана Франка. Серія Педагогічна. URL: <https://pedagogy.lnu.edu.ua/research/visnyk-lvivskoho-universytetu>

³⁷ Наука. МОН України. URL: <https://mon.gov.ua/ua/tag/nauka>

Етичні принципи соціальної роботи (2018 р.)³⁸

Назва принципу англійською мовою	Назва принципу українською мовою
Recognition of the Inherent Dignity of Humanity	<i>Визнання гідності людини</i>
Promoting Human Rights	<i>Сприяння правам людини</i>
Promoting Social Justice	<i>Сприяння соціальній справедливості</i>
Promoting the Right to Self-Determination	<i>Сприяння праву на самовизначення</i>
Promoting the Right to Participation	<i>Сприяння праву на участь</i>
Respect for Confidentiality and Privacy	<i>Повага конфіденційності та приватності</i>
Treating People as Whole Persons	<i>Ставлення до людей як до цілісних індивідів</i>
Ethical Use of Technology and Social Media	<i>Етичне використання технологій та соціальних медіа</i>
Professional Integrity	<i>Професійна доброчесність</i>

³⁸ Семигіна Т. Нові глобальні етичні принципи соціальної роботи. *Вісник Академії праці, соціальних відносин і туризму*. 2019. № 1. С. 70–85. URL: <https://grani-print.dp.ua/index.php/jaysrt/article/view/135>

ГЛОБАЛЬНА ДЕКЛАРАЦІЯ

ЕТИЧНИХ ПРИНЦИПІВ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

(МІЖНАРОДНОЇ ФЕДЕРАЦІЇ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ)³⁹

Ця Декларація етичних принципів (далі в тексті – Декларація) слугує загальною основою для соціальних працівників для досягнення найвищих стандартів професійної доброчесності.

Ухвалюючи цю Декларацію, ми – практики соціальної роботи, викладачі, студенти та дослідники – підтверджуємо наші зобов'язання підтримувати основні цінності та принципи професійної соціальної роботи, викладені в цій Декларації.

Існує низка цінностей та етичних принципів, які впливають на нас, соціальних працівників; ця реальність була визнана у глобальному визначенні соціальної роботи, схваленому Міжнародною Федерацією соціальних працівників у 2014 році, яке дістало розвою та посилення на регіональному та національному рівнях.

Всі політичні документи та процедури МФСП, включно з визначенням соціальної роботи, спираються на ці принципи.

Соціальна робота – це базована на практиці професія та академічна дисципліна, яка сприяє соціальним змінам та розвитку, соціальній згуртованості, активізації та звільненню людей. Центральне місце в соціальній роботі посідають принципи соціальної справедливості, прав людини, колективної відповідальності і поваги до різноманітності. Підкріплена теоріями соціальної роботи, соціальних і гуманітарних наук, а також місцевими знаннями, соціальна робота залучає людей і структури для вирішення життєвих проблем та покращення добробуту.

ПРИНЦИПИ

1. Визнання гідності людини

Своїм ставленням, словами та вчинками соціальні працівники визнають і поважають природжену, невід'ємну гідність та цінність усіх людей. Ми поважаємо всіх людей, але ми кидаємо виклик переконанням та діям тих, хто знецінює або стигматизує себе чи інших осіб.

2. Сприяння правам людини

Соціальні працівники підтримують фундаментальні та невід'ємні права всіх людей і сприяють їм. Соціальна робота базується на повазі до природженої цінності та гідності всіх людей, на повазі до індивідуальних і соціальних / громадянських прав, що з них випливають. Соціальні працівники часто працюють з людьми, щоб знайти відповідний баланс між конкуруючими правами людини.

³⁹ Семигіна Т. Нові глобальні етичні принципи соціальної роботи. *Вісник Академії праці, соціальних відносин і туризму*. 2019. № 1. С. 70–85.

3. Сприяння соціальній справедливості

Соціальні працівники несуть відповідальність за залучення людей до досягнення соціальної справедливості у суспільстві в цілому та стосовно людей, з якими вони працюють. Це означає:

3.1. Протистояння дискримінації та інституційному гнобленню

Соціальні працівники сприяють соціальній справедливості у суспільстві в цілому та стосовно людей, з якими вони працюють.

Соціальні працівники кидають виклик дискримінації, яка, зокрема, зумовлена, віком, правоздатністю, громадянським статусом, класом, культурою, етнічною приналежністю, гендером, гендерною ідентичністю, мовою, національністю/громадянством (чи відсутністю громадянства), думками, іншими фізичними характеристиками, фізичними або розумовими здібностями, політичними переконаннями, бідністю, расою, статусом відносин, релігією, статтю, сексуальною орієнтацією, соціально-економічним станом, духовними настановами, структурою сім'ї тощо.

3.2. Повага до різноманітності

Соціальні працівники працюють над посиленням інклюзивних громад, які поважають етнічну та культурну різноманітність суспільств, беручи до уваги індивідуальні, сімейні, групові відмінності та відмінності між громадами.

3.3. Доступ до справедливих ресурсів

Соціальні працівники захищають ідею справедливого розподілу ресурсів та багатства і працюють над тим, щоб забезпечити доступ до них.

3.4. Протистояння несправедливій політиці та практиці

Соціальні працівники працюють, щоб привернути увагу своїх роботодавців, політиків та суспільства до тих ситуацій, коли політика та ресурси є неадекватними, або коли політика та практика є жорсткими, несправедливими або шкідливими. При цьому соціальні працівники не повинні зазнавати покарань.

Соціальні працівники повинні знати про ситуації, які можуть загрожувати їхній власній безпеці, і в таких умовах повинні робити розумний вибір. Соціальні працівники не змушені діяти, коли опиняються у ситуаціях, що становлять для них ризик.

3.5. Розвиток солідарності

Соціальні працівники активно працюють у громадах і разом з колегами всередині та за межами професійного середовища утворюють мережі солідарності, щоб працювати над трансформаційними змінами, формуванням інклюзивного та відповідального суспільства.

4. Сприяння праву на самовизначення

Соціальні працівники поважають і підтримують право людей приймати власні рішення та робити вибір, якщо це не загрожує правам та законним інтересам інших людей.

5. Сприяння праву на участь

Соціальні працівники працюють над зміцненням самооцінки та можливостей людей, сприяючи їх повній участі у всіх аспектах ухвалення рішень та дій, які впливають на їхнє життя.

6. Повага конфіденційності та приватності

6.1. Соціальні працівники поважають права людей на конфіденційність та недоторканість приватного життя, працюють у відповідності до цих прав, якщо тільки не існує ризику заподіяння шкоди собі самому чи іншим особам або інших обмежень, установлених законом.

6.2. Соціальні працівники інформують людей, з якими вони співпрацюють, щодо таких обмежень конфіденційності та недоторканості приватного життя.

7. Ставлення до людей як до цілісних індивідів

Соціальні працівники визнають біологічні, психологічні, соціальні та духовні аспекти життя людей, розуміють їх і ставляться до всіх людей як до цілісних індивідів. Таке визнання використовується для формулювання холістичних, цілісних оцінок, а також втручань з повною участю людей, організацій та громад, з якими співпрацюють соціальні працівники.

8. Етичне використання технологій та соціальних медіа

8.1. Етичні принципи цієї Декларації застосовують до всіх контекстів практики соціальної роботи, освіти та досліджень, незалежно від того, пов'язано це з прямим особистим контактом чи з використанням цифрових технологій та соціальних медіа.

8.2. Соціальні працівники повинні усвідомлювати, що використання цифрових технологій та соціальних медіа може загрожувати дотриманню багатьох етичних стандартів, зокрема, таких як повага приватності та конфіденційності, недопущення конфлікту інтересів, компетентність, належне ведення документації тощо, і тому повинні отримати необхідні знання та навички для протистояння неетичній практиці при використанні технологій.

9. Професійна доброчесність

9.1. Щоб відповідати цій Декларації національні асоціації та організації зобов'язані розробляти та регулярно оновлювати власні кодекси етики або етичні рекомендації з огляду на місцевий контекст. Національні організації також зобов'язані інформувати соціальних працівників та школи соціальної роботи про цю Декларацію етичних принципів та про свої етичні принципи. Соціальні працівники повинні діяти відповідно до чинного етичного кодексу або керівних принципів у своїй країні.

9.2. Соціальні працівники повинні мати необхідну кваліфікацію, а також розвивати та підтримувати необхідні навички та компетенції для виконання своєї роботи.

9.3. Соціальні працівники підтримують мир та ненасильство. Соціальні працівники можуть працювати разом з військовослужбовцями задля гуманітарних цілей, сприяти миру та відновленню. Соціальні працівники, які працюють у межах військового або миротворчого контексту, повинні завжди спрямовувати свої зусилля на підтримання гідності та самостійності людей. Соціальні працівники не повинні допускати, щоб їхні знання та навички використовувались для негуманних цілей, таких як катування, військовий нагляд, тероризм чи конверсійна (репаративна) терапія, і вони, виконуючи професійні чи приватні дії, не повинні використовувати зброю проти людей.

9.4. Соціальні працівники повинні діяти чесно. Це включає в себе не зловживання владними повноваженнями та відносинами довіри з людьми, з якими вони співпрацюють; вони визнають межі між особистим та професійним життям і не зловживають своїм становищем для отримання особистої матеріальної вигоди або наживи.

9.5. Соціальні працівники визнають, що в деяких культурах та країнах надання та отримання маленьких подарунків є частиною соціальної роботи та культурного досвіду. У таких ситуаціях це має бути згадано у кодексі етики країни.

9.6. Соціальні працівники зобов'язані вживати необхідних заходів, щоб професійно і особисто піклуватися про себе на робочому місці, у приватному житті та суспільстві.

9.7. Соціальні працівники визнають, що вони несуть відповідальність за свої дії перед людьми, з якими вони працюють; власними колегами; своїми роботодавцями; професійними асоціаціями, а також згідно із місцевим, національним та міжнародним законодавством; і ці різні зобов'язання можуть суперечити одне одному, що має бути обговорено задля мінімізації завдання шкоди всім особам. Рішення завжди повинні ґрунтуватись на емпіричних доказах; практичній мудрості; а також на етичних, правових та культурних міркуваннях. Соціальні працівники повинні бути готовими прозоро пояснити причини прийнятого рішення.

9.8. Соціальні працівники та їхні роботодавці працюють над створенням таких умов на робочому місці та в їхніх країнах, за яких можливі обговорення, оцінка та дотримання принципів, визначених цією Декларацією та національними кодексами. Для ухвалення етично обґрунтованих рішень соціальні працівники та їхні роботодавці беруть участь у дебатах і сприяють дискусіям.

ГЛОБАЛЬНА ДЕКЛАРАЦІЯ ЕТИЧНИХ ПРИНЦИПІВ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ (Міжнародної асоціації шкіл соціальної роботи)⁴⁰

Ця Декларація етичних принципів (далі в тексті – Декларація) розроблена для того, щоб сприяти прагненням соціальних працівників дотримуватись найвищих можливих стандартів етичної практики завдяки постійним дебатам, саморефлексії, готовності мати справу з двозначностями та брати участь у етично прийнятному процесі ухвалення рішень для досягнення етичних результатів. Кожен із принципів цієї Декларації слід розглядати в комплексі з іншими, а не сам по собі.

Ця Декларація визначає нашу відданість цінності тих людей, з якими співпрацюють соціальні працівники. Ухвалюючи цю Декларацію, ми – практики соціальної роботи, викладачі, студенти та дослідники – підтверджуємо наші зобов'язання підтримувати основні цінності та принципи професійної соціальної роботи, викладені в цій Декларації. Такі документи, як ця Декларація, найкраще працюють, коли вони віддзеркалюють моральний імпульс соціального працівника; зобов'язання не зашкодити, сприяти соціальній справедливості; визнання природженої гідності людини, її універсальних і невід'ємних прав.

Визнаючи вразливість як власну, так і людей, з якими ми співпрацюємо або від імені яких ми працюємо, ця Декларація розроблена так, щоб охопити різні рівні відповідальності: перед особами, сім'ями, групами та громадами, з якими ми співпрацюємо; перед собою, організаціями, в яких ми працюємо; і ширшим суспільством, в якому здійснюються освіта, практика та дослідження соціальної роботи.

Ми усвідомлюємо потребу фундаментального, концептуального переходу від визначення людської гідності, насамперед у контексті автономії, до визнання інтерсуб'єктивності та взаємозв'язку людської гідності та прав людини. Ми як людські істоти є далекими від тих автономних та незалежних істот, якими нас конструюють ліберальні теорії, натомість ми вбудовані в суспільства та залежні від суспільних соціально-політичних, економічних та культурних структур та звичаїв. Вразливість є універсальною частиною людського стану. Це не заперечує здатності людей до визволення на особистому та політичному рівнях, а також відповідальності соціально-політичних, економічних та культурних систем забезпечення розвитку та добробуту.

- Соціальні працівники визнають політичний вимір професії, який зумовлений владою та повноваженнями, наданими їм державою, для вчинення дій разом з людьми або від їхнього імені, в межах етичних принципів професії.

- Соціальна робота як професія є динамічною, має критичний характер і пов'язана з людьми та різноманіттям їхнього оточення або середовища. Існує цілий шерег цінностей та етичних принципів, які інформують нас як соціальних працівників. Цю реальність визнано в глобальному визначенні соціальної роботи

⁴⁰ Семигіна Т. Нові глобальні етичні принципи соціальної роботи. *Вісник Академії праці, соціальних відносин і туризму*. 2019. №1. С. 70–85.

від 2014 року, яке дістало розвою та посилення на регіональному та національному рівнях. Так само ця Декларація може бути посилена та/або адаптована на національному та/або регіональному рівнях, якщо ці зміни відповідають намірам та духу цієї Декларації.

- Для досягнення етичних імперативів організації роботодавців соціальних працівників, освітні та науково-дослідні установи повинні працювати над здійсненням заходів та над можливостями для розвитку. Не тільки соціальні працівники повинні дотримуватись етичної практики; організації повинні виконувати свої зобов'язання, підтримуючи етичну практику.

- Ця Декларація бере як відправну точку документ «Глобальне визначення соціальної роботи» за 2014 рік, в якому сказано: «Соціальна робота – це базована на практиці професія та академічна дисципліна, яка сприяє соціальним змінам та розвитку, соціальній згуртованості, активізації та звільненню людей. Центральне місце в соціальній роботі посідають принципи соціальної справедливості, прав людини, колективної відповідальності і поваги до різноманітності. Підкріплена теоріями соціальної роботи, соціальних і гуманітарних наук, а також місцевими знаннями, соціальна робота залучає людей і структури для вирішення життєвих проблем та покращення добробуту».

ПРИНЦИПИ

1. Визнання гідності людини

1.1. Визнаючи природжену гідність усіх людей, соціальні працівники прагнуть до емпатійних відносин і буття для Іншого (людини, з якою соціальні працівники працюють або від імені якої діють) однією з основ етичної практики, де соціальний працівник надає унікальному Іншому ті права, якими він володіє Сам. Ідея полягає в тому, щоб поводитися з усіма людьми, як вони хочуть, щоб до них ставились, і як би ми хотіли, щоб ставились до нас.

1.2. Своїм ставленням, словами та вчинками соціальні працівники визнають і поважають природжену, невід'ємну гідність та цінність усіх людей. Це вимагає здатності відрізнити беззастережне позитивне ставлення до людей від ставлення до тих настанов і поведінки людей та/або соціально-політичних і культурних контекстів, які можуть потребувати змін. Ми поважаємо людей, але ми кидаємо виклик переконанням та діям тих людей, які знецінюють або стигматизують себе чи інших.

1.3. Соціальні працівники визнають, що необхідність диференціації, поясненої в п. 1.2, вимагає критично рефлексивної практики. Як соціальні працівники, ми (як і люди, з якими ми спілкуємося) привносимо до робочих відносин нашу історію, біль і радість, цінності та наші релігійні, духовні та культурні орієнтації. Критичне відображення того, як особисте впливає на професіонала і навпаки, повинно бути основою повсякденної етичної практики.

1.4. Визнання соціальними працівниками сильних сторін та природженої гідності, притаманних усім людям, супроводжується усвідомленням власної вразливості та вразливості тих людей, задля яких ми працюємо. Розкриття й

визнання уразливостей та робота з ними є складовою сильних сторін, джерелом зростання, розвитку та людського процвітання.

2. Сприяння правам людини

2.1. Соціальні працівники визнають і підтримують фундаментальні та невід'ємні права всіх людей, як це відображено в документах та конвенціях з прав людини, таких як Загальна декларація прав людини; Конвенція про права дитини; Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок; Міжнародний пакт про економічні та культурні права; Міжнародний пакт про громадянські та політичні права; Конвенція про ліквідацію всіх форм расової дискримінації; Конвенція про права людей з інвалідністю; Конвенція про статус біженців; Декларація ООН про права корінних народів; Міжнародна конвенція про захист прав усіх трудівників-мігрантів та членів їх сімей, а також у міжнародних стандартах праці.

2.2. Соціальні працівники поважають і захищають принцип неподільності прав людини та просувають усі громадянські, політичні, економічні, соціальні, культурні та екологічні права.

2.3. Визнаючи, що культура іноді слугує виправданням для порушення прав людини, соціальні працівники відіграють роль культурних посередників у досягненні консенсусу, знаходженні належного балансу між конкуруючими правами людини та захищають права маргіналізованих, стигматизованих, відторгнених, експлуатованих та пригноблених осіб та груп.

2.4. Соціальні працівники визнають, що права людини мають співіснувати з колективною відповідальністю, а також усвідомленням, що окремі права людини можуть бути реалізовані лише на щоденній основі, коли люди беруть на себе відповідальність один за одного та за навколишнє середовище, і якщо вони працюють над створенням відносин взаємодії у межах спільнот.

2.5. Соціальні працівники надають людям інформацію щодо їхніх прав та підтримують зусилля людей у реалізації власних прав.

2.6. Соціальні працівники визнають державу як ключового суб'єкта захисту, визнання та здійснення прав людини.

3. Сприяння соціальній справедливості

Соціальні працівники сприяють соціальній справедливості у суспільстві в цілому та стосовно людей, з якими вони працюють. Це означає:

3.1. Протистояння дискримінації та інституційному гнобленню

а) Соціальні працівники кидають виклик дискримінації, яка, зокрема, зумовлена: фізичними та/або розумовими здібностями, правоздатністю, віком, культурою, гендерною ідентичністю, сексуальною орієнтацією, расою, етнічною приналежністю, мовою, релігією, духовними настановами, політичними поглядами, економічним станом, бідністю, класом, структурою сім'ї, статусом відносин та громадянством (чи його відсутністю) тощо.

б) Соціальні працівники усвідомлюють, як ідеологія, закони, політика, нормативні акти, звичаї або практика можуть спричинити нерівність та перешкоджати справедливому ставленню до членів певних груп.

в) Соціальні працівники працюють проти інституціоналізованої дискримінації та пригноблення у всіх їх формах.

3.2. Повага до різноманітності

а) Соціальні працівники працюють над посиленням інклюзивних громад, які поважають етнічну та культурну різноманітність суспільств, беручи до уваги індивідуальні, сімейні, групові відмінності та відмінності між громадами.

б) Соціальні працівники визнають, що повага і прийняття різноманітності не повинні використовуватися для розширення кордонів морального релятивізму аж до того моменту, коли порушуються права деяких груп осіб, зокрема право на життя (наприклад, жінок та представників сексуальних, етнічних і релігійних меншин). Соціальні працівники ставлять під сумнів та кидають виклик тим культурним практикам, які обмежують повне здійснення прав людини.

в) Соціальні працівники визнають, що виявлення та вирішення соціально-економічних проблем як проблем культури часто означає відмову або применшення основних структурних факторів, що сприяють психосоціальним викликам.

3.3. Доступ до справедливих ресурсів

а) Соціальні працівники, визнаючи, що нерівність разом із бідністю являє собою загрозу людському розвитку, захищають ідею справедливого розподілу ресурсів та багатства і працюють над тим, щоб забезпечити доступ до них.

б) Соціальні працівники підтримують право людей на стійкий дохід, який повинен забезпечуватися шляхом гідної праці та/або загального соціального забезпечення.

3.4. Протистояння несправедливій політиці та практиці

а) Соціальні працівники працюють, щоб привернути увагу своїх роботодавців, політиків та суспільства до тих ситуацій, коли політика та ресурси є неадекватними або коли політика та практика є жорсткими, несправедливими або шкідливими. При цьому соціальні працівники не повинні зазнавати покарань.

б) Соціальні працівники повинні знати про ситуації, які можуть загрожувати їхній власній безпеці, і в таких умовах повинні робити розумний вибір. Соціальні працівники не змушені діяти, коли опиняються у ситуаціях, що становлять для них ризик.

в) Глобальні організації, такі як МАШСР та МФСП, спільно з роботодавцями соціальних працівників та/або національними професійними/державними організаціями, зобов'язані оберігати та захищати соціальних працівників, яким під час професійної діяльності щось загрожує через їхню думку або коли вони привертають увагу до несправедливості.

3.5. Розвиток солідарності

Соціальні працівники активно працюють у громадах та разом з колегами всередині та за межами професійного середовища утворюють мережі солідарності, щоб працювати над трансформаційними змінами, формуванням інклюзивного та відповідального суспільства.

4. Сприяння праву на самовизначення

4.1. Соціальні працівники визнають людей спроможними та самостійними.

4.2. Соціальні працівники поважають і заохочують права людей приймати власні рішення та робити вибір, якщо це не загрожує правам та законним інтересам інших людей.

4.3. Соціальні працівники визнають, що, хоча окремі особистості визначаються самостійно з тим, що вони думають (можливо, це є найбільш фундаментальна свобода, яку неможливо відібрати), свобода думки не гарантує здійснення права на самовизначення.

4.4. Соціальні працівники визнають, що само собою зрозуміле припущення стосовно права на самовизначення в багатьох ситуаціях заперечує ті соціокультурні, економічні та політичні чинники, які мають пригноблювальний, маргіналізаційний, експлуатаційний, насильницький вплив на людський розвиток та функціонування.

4.5. Соціальні працівники усвідомлюють становище людей, чие самовизначення часто обмежене через різні чинники, зокрема через ті функції контролю, які соціальні працівники здійснюють у таких сферах, як захист дітей, кримінальне правосуддя, інвалідність та психічне здоров'я.

4.6. Соціальні працівники визнають, що здатність людей діяти стикається зі структурними умовами, і що для ідеального самовизначення потрібні такі ресурси, як гарна освіта, гідна зайнятість, доступ до медичної допомоги, безпечне та стабільне житло, безпека та гарантії, належні санітарні умови, чиста вода, вільне від забруднення навколишнє середовище та доступ до інформації.

4.7. Соціальні працівники визнають, що деякі упередження, а також пригноблення, маргіналізація, експлуатація, насильство та виключення із суспільства можуть бути зумовлені тими соціально-політичними та культурними дискусіями, які панують у суспільстві.

4.8. Соціальні працівники вважають, що основою щоденної етичної, антипригноблюваної практики є розробка стратегій розвитку критичного мислення, яке кидає виклик та змінює прийняті як належне припущення щодо самих себе та людей, з якими ми співпрацюємо.

5. Сприяння праву на участь

5.1. Соціальні працівники працюють над розвитком самооцінки та можливостей людей, сприяючи їхній повноцінній участі в суспільному житті, а також повній участі в ухваленні рішень та в діях, які впливають на їхнє життя.

5.2. Соціальні працівники сприяють створенню значущих просторів та процесів участі людей у формулюванні політики.

5.3. Соціальні працівники сприяють інклюзії людей, яких позбавляють можливості брати участь або отримувати вигоду від ресурсів за різними критеріями, відображеними в п. 3.1.а.

6. Повага конфіденційності та приватності

6.1. Соціальні працівники поважають права людей на конфіденційність та недоторканість приватного життя, працюють у відповідності до цього права.

6.2. Права на конфіденційність та недоторканість приватного життя може бути порушено, якщо існує ризик заподіяння шкоди самому собі або іншим.

6.3. Соціальні працівники визнають, що право певної людини на конфіденційність та недоторканість приватного життя обмежується певним нормами, установленими законом.

6.4. Соціальні працівники інформують людей, з якими вони працюють, щодо таких обмежень конфіденційності та недоторканості приватного життя.

6.5. У деяких культурних контекстах, що характеризуються зосередженням на спільності у громаді, соціальні працівники поважають і дотримуються права людей на спільну конфіденційність, приймають їхній вибір спільної конфіденційності, якщо це не порушує прав індивідів.

7. Ставлення до людей як до цілісних індивідів

7.1. Соціальні працівники визнають біологічні, психологічні, соціальні та духовні аспекти життя людей, розуміють їх і ставляться до всіх людей як до цілісних індивідів. Таке визнання використовується для формулювання холістичних, цілісних оцінок, а також втручань з повною участю людей, організацій та громад, з якими співпрацюють соціальні працівники.

7.2 Для досягнення цілісних, сприятливих результатів соціальні працівники співпрацюють з членами міждисциплінарних команд.

8. Етичне використання технологій та соціальних медіа

8.1. Етичні принципи цієї Декларації застосовують до всіх контекстів практики соціальної роботи, освіти та досліджень, незалежно від того, пов'язано це з прямим особистим контактом чи з використанням цифрових технологій та соціальних медіа.

8.2. Соціальні працівники повинні усвідомлювати, що використання цифрових технологій та соціальних медіа може стати певною загрозою принципам конфіденційності та приватності, а також вживати щодо цього потрібних запобіжних заходів. Поінформована згода має зробити зрозумілим такі можливі обмеження конфіденційності та приватності.

8.3. Соціальні працівники вважають, що перевірка ідентичності користувачів онлайн-послуг, включаючи їх вік та географічне розташування, може стати проблемою, наприклад, коли вони зареєстровані та / або мають ліцензію на практику в одному місці, коли користувачі в режимі онлайн перебувають за межами юрисдикції, або важко забезпечити, щоб інформовану згоду надавала неповнолітня особа. Соціальні працівники повинні обговорювати прагматичні та етичні наслідки таких питань з реєстраційними та/або ліцензійними комісіями.

8.4. Соціальні працівники визнають можливі підводні камені асинхронного спілкування та неперевірену ідентичність осіб, з якими вони працюють, наприклад, коли розкриваються суїцидальні наміри, сексуальне насильство над дітьми чи насильство в сім'ї. Інтернет-консультування не виключає зобов'язання працівників соціальних служб звітувати згідно з національними законодавчими вимогами та захищати особу чи інших від потенційної шкоди чи небезпеки.

8.5. Використовуючи групові електронні технології соціальні працівники повинні забезпечити дотримання принципу інклюзивності (включення), щоб жодна особа не була виключена з участі через умисне упущення.

8.6. Соціальні працівники не публікують фотографії людей, з якими вони працюють, без їхньої згоди, і не повинні публікувати зображення дітей без згоди батьків чи законних опікунів.

8.7. Що стосується освіти в галузі соціальної роботи, як це відображено в п. 6.4 Глобальних стандартів освіти та навчання соціальної роботи, то викладачі повинні забезпечити якісну освітню програму незалежно від форми викладання У випадку дистанційного чи змішаного режиму навчання, децентралізованого та/або Інтернет навчання, слід запровадити механізми навчання та нагляду на місцевому рівні, особливо в частині проходження практики.

8.8. Соціальний працівник несе відповідальність за надання доказів етичності практики незалежно від способу практики.

9. Професійна доброчесність

9.1. Щоб відповідати цій Декларації національні асоціації та організації зобов'язані розробляти та регулярно оновлювати власні кодекси етики або етичні рекомендації з огляду на місцевий контекст. Національні організації також зобов'язані інформувати соціальних працівників та школи соціальної роботи про цю Декларацію етичних принципів та про свої етичні принципи. Соціальні працівники повинні діяти відповідно до чинного етичного кодексу або керівних принципів у своїй країні.

9.2. Соціальні працівники повинні мати необхідну кваліфікацію, а також розвивати та підтримувати необхідні навички та компетенції для виконання своєї роботи.

9.3. Соціальні працівники підтримують мир та ненасильство. Соціальні працівники можуть працювати разом з військовослужбовцями задля гуманітарних цілей, сприяти миру та відновленню. Соціальні працівники, які працюють у межах військового або миротворчого контексту, повинні завжди спрямовувати свої зусилля на підтримання гідності та самостійності людей. Соціальні працівники не повинні допускати, щоб їхні знання та навички використовувались для негуманних цілей, таких як катування, військовий нагляд, тероризм чи конверсійна (репаративна) терапія, і вони, виконуючи професійні чи приватні дії, не повинні використовувати зброю проти людей.

9.4. Соціальні працівники повинні діяти чесно. Це включає в себе не зловживання владними повноваженнями та відносинами довіри з людьми, з якими вони співпрацюють; вони визнають межі між особистим та професійним життям і не зловживають своїм становищем для отримання особистої матеріальної вигоди або наживи.

9.5. Соціальні працівники визнають, що в деяких культурах та країнах надання та отримання маленьких подарунків є частиною соціальної роботи та культурного досвіду. У таких ситуаціях це має бути згадано у кодексі етики країни.

9.6. Соціальні працівники та їхні роботодавці визнають необхідність вживати заходів для професійного та особистого піклування про себе, щоб запобігти вигоранню, покращити робочі стосунки та результати роботи.

9.7. Соціальні працівники визнають, що вони несуть відповідальність за свої дії перед людьми, з якими вони працюють; власними колегами; своїми роботодавцями; професійними асоціаціями, а також згідно із місцевим, національним та міжнародним законодавством; і ці різні зобов'язання можуть суперечити одне одному, що має бути обговорено задля мінімізації завдання шкоди всім особам. Рішення завжди повинні ґрунтуватись на емпіричних доказах; практичній мудрості; а також на етичних, правових та культурних міркуваннях. Соціальні працівники повинні бути готовими прозоро пояснити причини прийнятого рішення.

9.8. Соціальні працівники та їхні роботодавці працюють над створенням таких умов на робочому місці та в їхніх країнах, за яких можливі обговорення, оцінка та дотримання принципів, визначених цією Декларацією та національними кодексами. Для ухвалення етично обґрунтованих рішень соціальні працівники та їхні роботодавці беруть участь у дебатах і сприяють дискусіям.

ЕТИЧНИЙ КОДЕКС СПЕЦІАЛІСТІВ ІЗ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ УКРАЇНИ⁴¹

(9 вересня 2005 рік)

Етичний кодекс спеціалістів із соціальної роботи (соціальних працівників і соціальних педагогів) України □ це документ, який націлює на здійснення соціальної роботи в багатьох функціональних сферах з метою розвитку потенціалу та можливостей особистості, а також і задоволення людських потреб.

В Етичному кодексі спеціалістів із соціальної роботи визначено положення, які є для фахівців принциповими орієнтирами з питань професійної діяльності виконання службових обов'язків, організації взаємодії з клієнтами. У документі визначено шляхи розв'язання моральних проблем та прийняття найбільш адекватного професійного рішення в етичних питаннях.

В основу Етичного кодексу спеціалістів із соціальної роботи України покладений вітчизняний досвід і міжнародні етичні принципи й стандарти соціальної роботи, що визначені на загальних зборах Міжнародної Федерації соціальних працівників у м. Коломбо (Шрі-Ланка) 6-8 липня 1994 р.

Етичний кодекс спеціалістів із соціальної роботи України містить:

• етичні принципи діяльності спеціалістів із соціальної роботи (перелік базових етичних ідей і традицій, що стають підґрунтям для прийняття етичного рішення в соціальній роботі);

• норми етичної поведінки спеціалістів із соціальної роботи.

1. Етичні принципи діяльності спеціалістів із соціальної роботи

1.1. Повага до гідності кожної людини. Кожна людина є неповторною та унікальною, що необхідно враховувати соціальним працівникам, не допускаючи жодного прояву зневаги до особистості. Кожна людина має право на самореалізацію, яка не призводить до порушення подібних прав інших людей. Соціальна робота є несумісною з прямим чи опосередкованим примусом клієнтів до будь-яких дій, навіть на користь клієнта або його близького соціального оточення.

1.2. Пріоритетність інтересів клієнтів. Спеціалісти із соціальної роботи спрямовують усі свої зусилля, знання та навички на допомогу окремим громадянам, сім'ям, групам, спільнотам та громадам для їх удосконалення, а також з метою розв'язання конфліктів та подолання їх наслідків.

1.3. Толерантність. Спеціалісти із соціальної роботи є толерантними до різних емоційних проявів клієнтів, мають належний рівень професійної підготовки, за будь-яких обставин зберігають рівновагу, терпимість. Спеціалісти із соціальної роботи приймають проблеми й обставини клієнтів незалежно від їхнього способу життя, поведінки, соціального і національного походження, статі тощо.

1.4. Довіра та взаємодія у вирішенні проблем клієнта. Спеціалісти із соціальної роботи співпрацюють з клієнтами, намагаючись якнайкраще розв'язувати будь-які завдання, з якими вони стикаються, з метою задоволення

⁴¹ Про затвердження Етичного кодексу спеціалістів із соціальної роботи України. Наказ Міністерства України у справах молоді та спорту (09.09.2005 N 1965). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1965643-05#Text>

інтересів клієнтів. Спеціалісти із соціальної роботи сприяють добровільній участі клієнтів у процесі надання соціальної послуги. Спеціалісти із соціальної роботи мають сприяти максимальній самостійності клієнтів у розв'язанні їхніх соціальних проблем та в діях у відповідних соціальних ситуаціях. Спеціалісти із соціальної роботи створюють доброзичливу атмосферу спілкування з клієнтом. Довіра до спеціаліста із соціальної роботи є необхідною умовою результативної соціальної діяльності.

1.5. Доступність послуг. Спеціалісти із соціальної роботи надають допомогу кожному, хто звертається до них за захистом, підтримкою, консультацією або порадою, без будь-якої дискримінації щодо статі, віку, фізичних або розумових обмежень, соціальної чи расової приналежності, віросповідання, мови, політичних поглядів, сексуальної орієнтації.

1.6. Конфіденційність. Спеціалісти із соціальної роботи в будь-якій соціальній ситуації інформують клієнтів про те, як забезпечується конфіденційність, для чого вона необхідна, а також про обмеження в її дотриманні. Обов'язок спеціалістів із соціальної роботи – бути конфіденційними, що виключає можливість розголошення будь-яких відомостей про клієнтів за винятком тих випадків, коли це робиться з їхньої згоди чи в установленому законом порядку.

1.7. Дотримання норм професійної етики. Спеціалісти із соціальної роботи сприяють формуванню та реалізації заходів соціальної політики, забезпеченню благополуччя людини, спільноти, громади, несуть відповідальність за розвиток та дотримання професійних норм у розв'язанні практичних завдань соціальної роботи.

2. Норми етичної поведінки спеціалістів із соціальної роботи

Норми етичної поведінки спеціалістів із соціальної роботи є основою їхньої професійної діяльності згідно із загальнолюдськими цінностями та етичними принципами соціальної роботи.

2.1. Етична поведінка стосовно професії

2.1.1. Дотримуватися Етичного кодексу, діяти відповідно до принципів і норм етичної поведінки.

2.1.2. Підвищувати якість та ефективність соціальних послуг, розвивати професіоналізм у соціальній роботі, залучаючи волонтерів (добровільних помічників) до виконання посильних для них завдань.

2.1.3. Бути відповідальним за клієнтів у рамках обмежень, установлених положеннями цього кодексу.

2.1.4. Визначати і з'ясовувати характер та причини індивідуальних, сімейних, групових соціальних проблем, проблем територіальної громади та глобальних соціальних проблем.

2.1.5. Підвищувати статус соціальної та соціально-педагогічної роботи.

2.1.6. Стимулювати розробку та впровадження соціальних технологій, методів, методик, програм, що спрямовані на покращення якості життя людини, сім'ї, групи людей, громади, спільноти та суспільства.

2.1.7. Визнавати пріоритети професійної відповідальності над власними інтересами.

2.1.8. Роз'яснювати призначення, цілі та завдання професійної соціальної та соціально-педагогічної роботи.

2.2. Етична поведінка стосовно колег

2.2.1. Визнавати різні погляди та форми практичного досвіду колег у соціальній роботі й інших фахівців, висловлювати критичні зауваження та пропозиції лаконічно і коректно.

2.2.2. Піддавати конструктивному аналізу професійні дії колег, теоретичні та методичні засади їхньої професійної діяльності.

2.2.3. Створювати та систематично використовувати можливості, умови для обміну знаннями, досвідом і поглядами з колегами у соціальній роботі, фахівцями інших галузей, волонтерами з метою вдосконалення власної практики роботи та збагачення інтелектуальних ресурсів професійної групи.

2.2.4. Підтримувати діяльність легалізованих професійних об'єднань та асоціацій, що відповідає вимогам чинного законодавства.

2.2.5. Відстоювати професійну честь і гідність своїх колег, не допускати упередженої критики на їхню адресу та щодо професії взагалі.

2.2.6. Звертати увагу відповідних організацій на будь-які порушення цього Кодексу.

2.3. Етична поведінка стосовно клієнтів

2.3.1. Поважати особистість клієнта і гарантувати захист його гідності та прав незалежно від походження, статі, віку та внеску в суспільний і соціальний розвиток.

2.3.2. Прагнути зрозуміти кожного клієнта. З'ясовувати всі чинники проблеми, що виникла, пропонувати оптимальні види професійної діяльності або соціальних послуг.

2.3.3. Безпека клієнтів є першою умовою діяльності спеціалістів із соціальної роботи.

2.3.4. Допомогати всім клієнтам рівною мірою.

2.3.5. Заохочувати клієнта до взаємодії, яка ґрунтується на довірі, співчутті та збереженні конфіденційності.

2.3.6. Визнавати і поважати наміри, відповідальність клієнтів за прийняте рішення.

2.3.7. Якщо неможливо надати відповідну соціальну послугу, спеціалісти із соціальної роботи зобов'язані повідомити про це клієнтам, залишивши за ними право на свободу дій.

2.4. Етична поведінки стосовно взаємодіючих організацій

2.4.1. Співпрацювати з тими установами й організаціями, наміри та діяльність яких спрямовані на надання соціальних послуг; використовувати досвід їхньої роботи як ресурсну можливість для підвищення якості допомоги клієнтам.

2.4.2. Підтримувати та популяризувати партнерські стосунки між організаціями, що здійснюють соціальну діяльність у громаді, в суспільстві.

2.4.3. Забезпечувати професійну звітність перед клієнтами та громадськістю про ефективність і продуктивність роботи шляхом періодичних публічних оглядів якості, результативності та ефективності послуг, що надаються.

